T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

CHÁVEZ DÖNEMİNDE VENEZUELA'NIN ABD'YE YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Esra AKGEMCİ

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

CHÁVEZ DÖNEMİNDE VENEZUELA'NIN ABD'YE YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Esra AKGEMCİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İlhan UZGEL

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

CHÁVEZ DÖNEMİNDE VENEZUELA'NIN ABD'YE YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İlhan Uzgel

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. İlhan Uzgel	
Yard. Doç. Aylin TOPAL	
Özlem Kaypmaz	

Tez Sınavı Tarihi: 20.06.2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR i

TABLO VE GRAFİKLER v

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

VENEZUELA-ABD İLİŞKİLERİNİ KAVRAMSALLAŞTIRMAK

I. Eleştirel Kuram'da Karşı-Hegemonya Kavramı 9

II. Neo-Gramşiyan Yaklaşıma Yönelik Eleştiriler 22

İKİNCİ BÖLÜM

CHÁVEZ'İ İKTİDARA GETİREN DİNAMİKLER

I. Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Dinamikler 28

A. Punto Fijo Düzeni ve "İstisnai Demokrasi 29

B. Punto Fijo Sisteminin Çözülüşü 32

C. Neoliberal Politikalar ve *El Caracazo* Halk Ayaklanması 35

D. Chávez'in Darbe Girişimi 38

II. Popülizm 43

A. Chávez ve Venezuela'da Popülist Diriliş 44

B. Popülizmin Dış Politika Etkisi 47

III. Uluslararası Ortam 50

A. ABD'nin Latin Amerika Politikasına Genel Bakış 51

B. 1990'lı Yıllar: Latin Amerika'da Artan ABD Karşıtlığı 54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARŞI-HEGEMONYA MODELİ OLARAK VENEZUELA DIŞ POLİTİKASI

I. İdeolojik Temel: Bolivarcılık 56

A. Simón Bolívar'ın Mirası 57

B. Chávez'in Bolivarcı Projesi ve 21. Yüzyıl Sosyalizmi 62

C. Bolivarcı Dış Politika 70

II. Dış Politika Aracı Olarak Petrol 72

A. Petrol Gelirlerinin Kontrolü İçin Mücadele 73

B. Chávez'in Petrol Politikası 76

C. Enerji Temelinde Bölgesel Entegrasyon 80

III. Kurumsal Temeller 86

A. İletişimsel Entegrasyon Projesi: TeleSUR 87

B. FTAA'ya Karşı ALBA 89

C. MERCOSUR'dan UNASUR'a 96

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CHÁVEZ İKTİDARINDA VENEZUELA-ABD İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ

I. İlişkilerde Süreklilik ve Değişim Öğeleri 104

A. Tek Süreklilik Öğesi: Karşılıklı Bağımlılık 104

B. Değişim Öğeleri 109

1. Bölgede İşbirliğine Son 109

2. Dış Politika Retoriği ve Diplomatik Krizler 115

II. Venezuela Açısından Gerilim Unsurları 119

A. Chávez'e Darbe Girişimi 121
B. "Ekonomik Darbe": Grev 127
C. "Anayasal Darbe": Referandum 132
III. ABD Açısından Gerilim Unsurları 135
A. Küba ile Yakın İlişkiler 136
B. Chávez'in Bölgedeki Sol Hükümetlerle Bağları 138
C. Çin, Rusya ve İran ile İlişkiler 147
SONUÇ 159
KAYNAKÇA 167
ÖZET 193
ABSTRACT 194

KISALTMALAR

ALBA **:**Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América (Latin Amerika için Bolivarcı İttifak)

AD :Acción Democrática (Demokratik Hareket Partisi)

CARICOM **:**Comunidad del Caribe (Karayipler Topluluğu)

CAVIM **:**Compañía Anónima Venezolana de Industrias Militares (Venezuela Askeri Sanayi A.Ş.)

CIA **:**Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)

CD **:**Coordinadora Democrática (Demokratik Koordinatör)

COPEI **:**Partido Social Cristiano de Venezuela (Venezuela Soysal Hıristiyan Partisi)

CTV **:**Confederación de Trabajadores de Venezuela (Venezuela İşçi Konfederasyonu)

DEA **:**Drug Enforcement Administration (Uyuşturucu ile Mücadele Teşkilatı)

DNI **:**U.S. National Intelligence (Ulusal İstihbarat Direktörü)

EADS **:**European Aeronautic Defence and Space Company (Avrupa Hava Savunma ve Uzaycılık A.Ş.)

ECLAC **:**Economic Commission for Latin America and the Caribbean (Latin Amerika ve Karayipler için Ekonomik Komisyon)

FARC **:**Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia (Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri)

FBI **:**Federal Bureau of Investigation (Federal Soruşturma Bürosu)

FEDECÁMARAS **:**Federación de Cámaras y Asociaciones de Comercio y Producción de Venezuela (Venezuela Ticaret Odaları Federasyonu)

FSLN **:**El Frente Sandinista de Liberación Nacional (Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi)

FTAA **:**Free Trade Area of the Americas (Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması)

IEA **:**International Energy Agency (Uluslararası Enerji Ajansı)

IAEA **:**International Atomic Energy Agency (Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu)

IMF **:**International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

INTESA **:**Informática, Negocios, y Tecnología, S.A. (Enformasyon ve Teknoloji Anonim Şirketi)

IRI **:**International Republican Institute (Uluslararası Cumhuriyetçiler Enstitüsü)

MBR 200 **:**Movimiento Bolivariano Revolucionario 200 (Bolivarcı Devrimci Hareket 200)

MERCOSUR **:**Mercado Común del Sur (Güney Amerika Ortak Pazarı)

MINERSUR **:**Minera del Sur (Güney'in Madeni)

MVR **:**Movimiento V [Quinta] República (Beşinci Cumhuriyet Hareketi)

NAFTA **:**North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması)

NDI **:**National Democratic Institute for International Affairs (Demokrat Parti'ye Bağlı Ulusal Demokrasi Enstitüsü)

NED **:**The National Endowment for Democracy (Demokrasi İçin Ulusal Fon)

OAS **:**Organization of American States (Amerikan Devletleri Örgütü)

ONA **:**Oficina Nacional Antidrogas de Venezuela (Venezuela Uyuşturucuyla Mücadele Ulusal Bürosu)

OPEC **:**Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)

OPPEGASUR **:**Organización de Países Sudamericanos Productores y Exportadores de Gas (Gaz Üreten ve İhraç Eden Güney Amerika Ülkeleri Örgütü)

PCV **:**Partido Comunista de Venezuela (Venezuela Komünist Partisi)

PdVSA **:**Petróleos de Venezuela, S.A. (Venezuela Petrolleri Şirketi)

PRV **:**Partido de la Revolución Venezuelano (Venezuela Devrimci Partisi)

PSUV **:**Partido Socialista Unido de Venezuela (Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi)

SAIC **:**Science Applications International Corporation (Bilimsel Uygulamalar Uluslararası Kurumu)

SIPRI **:**Stockholm International Peace Research Institute (Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü)

SOUTHCOM **:**United States Southern Command
(ABD Güney Komutanlığı)

SSI **:**Strategic Studies Institute (Stratejik Çalışmalar Enstitüsü)

TeleSUR **:**La Nueva Televisora del Sur (Güneyin Yeni Televizyonu)

UNASUR **:**Unión de Naciones Suramericanos
(Güney Amerika Uluslar Topluluğu)

URD **:**Unión Republicana Democrática
(Demokratik Cumhuriyet Birliği)

USAID **:**U.S. Agency for International Development
(ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı)

TABLO VE GRAFİKLER

Tablolar

Tablo 1 Ham Petrol Fiyatları 1998-2009 79

Tablo 2 Venezuela Büyüme Oranları 2003-2011 79

Tablo 3 ALBA'nın Boyutları ve Kurumsallaşması 95

Tablo 4 Venezuela'nın Günlük Petrol Üretimi (Milyon varil)..... 106

Tablo 5 Venezuela'nın Silah İthal Ettiği Ülkeler
ve İthalat Tutarları (Milyon dolar) 153

Grafikler

Grafik 1 Venezuela'nın 2010'da Ülkelere Göre Ham Petrol İhracatı..... 84

Grafik 2 Batı Yarımkürenin Kanıtlanmış Petrol Rezervleri (2011)
ve Üretim (2010) 107

Grafik 3 Venezuela'da Dört Aylık Dönemlere Göre
2000–2007 Arasında Petrol Üretimi 129

GİRİŞ

Venezuela'da Hugo Chávez'in Şubat 1999'da iktidara gelişiyle birlikte ülkenin iç ve dış politikasında radikal değişiklikler olmuş, ülkede yaşanan "Bolivarcı Devrim" süreci farklı disiplinler açısından giderek artan akademik bir ilgi alanı haline gelmiştir. Özellikle siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, karşılaştırmalı siyaset, iktisadi gelişme ve uluslararası iktisat alanlarında ülkenin ve ülkeyle birlikte bütün bölgenin içinden geçmekte olduğu süreç farklı boyutlarıyla analiz edilmiştir. Chávez Venezuela'sı üzerine son on yılda yapılan çalışmalarla geniş bir literatür oluşmuştur.[1] Fakat özellikle ülkenin dış politikasına odaklanan araştırmaların çoğu gazeteci, emekli asker ve avukatlar tarafından kaleme alınmış, bu alanda gerek Latin Amerika'da gerekse dünyanın geri kalanında yapılan akademik çalışmalar yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, Venezuela dış politikasını uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde analiz eden çalışmalar oldukça azdır. Ayrıca Chávez iktidarında Venezuela dış politikasındaki yaşanan en önemli değişiklik ABD'ye yönelik politikalardan oluşurken, Venezuela-ABD ilişkilerine odaklanan teorik çalışmalar yine sınırlı sayıdadır.

Chávez iktidarıyla birlikte Venezuela-ABD ilişkilerinde de yeni bir döneme girilmiş, ABD'nin Soğuk Savaş boyunca yakın bir müttefik olarak gördüğü Venezuela, ABD'ye meydan okuyan ve ona karşı müttefik toplamaya çalışan bir "tehdit" haline gelmiştir. Göz ardı edilmemesi gereken bir diğer nokta da, iki ülke arasında kimi zaman artan kimi zaman azalan fakat her daim mevcut olan gerilime

[1] Chávez Venezuela'sı üzerine yoğunlaşan hem İngilizce hem de İspanyolca literatürün önde gelen isimleri arasında Steve Ellner, Daniel Hellinger, Miguel Tinker Salas, Eva Golinger, Richard Gott, Carlos A. Romero, Javier Corrales, Nikolas Kozloff, Daniel E. Levine, Gregory Wilpert, Christopher I. Clement, Marta Harnecker ve Kirk Hawkins sayılabilir.

rağmen ilişkiler hiçbir zaman kopmamış hatta ABD, Venezuela'nın en büyük ticaret ortağı olmaya devam etmiştir.

Bu çerçevede tez çalışmasının ana sorunsalı iki ülke arasındaki gerilimin nedenlerini belirlemek ve bu gerilime rağmen ilişkilerin kopmasını engelleyen faktörleri analiz etmektir. Venezuela-ABD arasındaki gerilim, Chávez iktidarıyla birlikte başladığı için literatürdeki çoğu çalışma, gerilimin kaynağında sadece Chávez'in bulunduğunu varsayarak yapılan analizlerden oluşmaktadır. Bu yüzden Venezuela dış politikası üzerine yapılan akademik çalışmalar genelde kişisel düzeyde kalmış ve sadece Hugo Chávez'in liderliğine odaklanmıştır. Elbette Chávez geniş bir iktidar alanına sahip ve otoriter bir lider olarak Venezuela politikalarının belirlenmesinde en önemli aktör olarak öne çıkmaktadır. Chávez'in anti-Amerikan, çatışmacı ve meydan okuyucu dış politika retoriği, dış politika açısından önemli bir değişiklilik öğesi olarak belirmiştir. Fakat çoğu zaman Venezuela dış politikası Chávez'in retoriğinden ibaretmiş gibi algılanmakta ve ABD ile ikili ilişkilerdeki gerilimin bu saldırgan retorikten kaynaklandığı düşünülmektedir. Fakat iki ülke arasındaki gerilimin ideolojik, ekonomik, bölgesel ve uluslararası boyutları incelendiğinde, Chávez'in retoriğinin aslında bir gerilim sebebi değil gerilimin sonucu olarak ortaya çıktığını görebiliriz. Bu nedenle ülkenin dış politikasını uluslararası bağlamda anlamlandırmak için bireysel olarak Chávez'e değil, Chávez'i iktidara getiren ve ABD hegemonyasına karşı riskli ve maliyetli politikalar izlemeye iten sosyo-ekonomik dinamiklere ve uluslararası ortama odaklanmak gerekmektedir. Her ne kadar iki ülke arasındaki gerilim Chávez'le birlikte başladıysa da bu gerilimin kaynağındaki ideolojik ve ekonomik nedenler Chávez'den önce de var olan nedenlerdir. ABD'nin özellikle Soğuk Savaş boyunca Latin Amerika ülkelerine

uyguladığı politikalar, bugün bölgedeki çoğu ülkenin neoliberal politikalara alternatif gündemler belirlemesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte Chávez dönemiyle beliren Venezuela'nın ABD karşıtlığı, Latin Amerika ülkeleriyle ABD arasındaki tarihsel gerilimin ve kıtadaki devrimci geleneğin devamından ibaret değil, bundan çok daha fazlasıdır. Venezuela örneğinde farklı olan, Chávez'in ABD hegemonyasına direnmekle kalmayıp "21. yüzyıl sosyalizmi" adını verdiği alternatif bir ideoloji altında Latin Amerika birliği oluşturmak ve bu karşı-hegemonik oluşumun liderliğini yapmak istemesidir.

Tezin temel varsayımına göre Chávez döneminde Venezuela'nın ABD'ye yönelik dış politikası karşı-hegemonik bir direniş modeli olarak ele alınacaktır. Ayrıca Venezuela örneğinde karşı-hegemonyayı gündeme getiren unsurlar ABD hegemonyasının gelişim ve yayılma sürecinde aranacaktır. Tezin temel aldığı hegemonya ve karşı-hegemonya kavramları, Robert Cox'un 1980'lerin başında Antonio Gramsci'nin tanımladığı hegemonya kavramını uluslararası ilişkilere aktararak geliştirdiği anlayıştan yararlanarak ele alınacaktır. Cox'un geliştirdiği Gramşiyan perspektif, ABD hegemonyasının işleyişini ve hegemonik yapılar içinde rakip yapıların gelişebileceği potansiyeli görmemize olanak sağlar, ayrıca bu karşı-hegemonik dinamikleri ortaya çıkaran yapısal faktörleri analiz edebilecek araçlar sunar. Tezin amacı bu teorik araçları kullanarak Venezuela'da ulusal ve ulusaşırı düzeyde kurulmakta olan karşı-hegemonyanın temel özelliklerini ve dinamiklerini belirlemektir. Ayrıca Chávez'i ABD hegemonyasına direnişten "karşı-hegemonik direnişe" götüren, başka bir ifadeyle hegemon güce direnmekle kalmayıp ona alternatif bir dünya görüşü ve ekonomik entegrasyon modeli geliştirerek meydan okumaya götüren sebepleri kavramak ve bu karşı-hegemonik girişimin hangi şartlar

altında başarılı olabileceğini tespit etmektir. Bunun için öncelikle, Venezuela'da yaşanan "Bolivarcı Devrim" sürecini dış politikaya taşıyan araçlar analiz edilmeli, daha sonra Venezuela-ABD ilişkilerindeki kırılma noktaları ve karşı-hegemonik yapılanma içerisindeki oluşumla hegemon güç arasındaki diyalektik ilişki incelenmelidir.

Chávez'in iktidarıyla birlikte Venezuela'daki yapı ve kurumların değişimini ve bu değişimin dış politikaya nasıl yansıdığını açıklayabilecek bir çerçeve sunabilmesi açısından toplumsal güçleri merkeze alan Eleştirel Kuram, bu tezin üzerine kurulacağı teorik temeli oluşturmaktadır. Tezin ilk bölümünde eleştirel uluslararası ilişkiler teorisinin hegemonya sorununa yaklaşımı ele alınacaktır. Bu teorik çerçeve hem karşı-hegemonyayı ortaya çıkaran dinamikleri hem de karşı-hegemonyanın hangi şartlarda güçlenerek yeni bir tarihsel blok yaratabileceğini analiz edebilmek için gereklidir. Böylelikle Venezuela'nın ABD hegemonyasına karşı geliştirdiği karşı-hegemonik araçlar ve bu araçlarla Latin Amerika'nın karşı-hegemonik bir blok olarak yükselme şansını etkileyecek faktörler bu tez kapsamında tartışılabilecektir.

Tezin ikinci bölümü Chávez'i iktidara taşıyan süreçte sosyo-ekonomik ve siyasi faktörlerle uluslararası ortamın oynadığı rolü tartışacaktır. Bölgedeki tek petro-devlet olarak diğer Latin Amerika ülkelerinden ayrılan ve bunun bir sonucu olarak gerek devlet yapılanması ve toplumsal sınıfların oluşum sürecinde gerekse ABD ile ilişkilerinde bölge ülkelerinden çok farklı deneyimler yaşayan Venezuela'da Chávez'in nasıl iktidara geldiğini ve tabi ki nasıl iktidarda kaldığını anlamaya yönelik bir analiz yapılacaktır. Zira Chávez'in dış politikasından önce, ulusal

düzeyde hâkimiyetini nasıl kurduğu anlaşılmalı, daha sonra bunun hangi araçlarla dış politikaya yansıdığı incelenmelidir.

Üçüncü bölüm, Chávez döneminde Venezuela dış politikasını karşı-hegemonik bir direniş modeli olarak öne çıkaran ve aynı zamanda yeni bir tarihsel bloğun yapı ve üstyapılarını oluşturan ideolojik, maddi ve kurumsal temelleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Chávez'in 19. yüzyılda Güney Amerika'nın İspanya'ya karşı verdiği bağımsızlık savaşının önderlerinden Símon Bolívar'a dayanarak geliştirdiği Bolivarcı ideoloji ve onun devamı niteliğindeki 21. yüzyıl sosyalizmi projesi, ABD hegemonyasının Washington Konsensüsü ile bölge ülkelerine dayattığı neoliberal politikalarına alternatif olarak doğmuştur. Chávez döneminde Venezuela dış politikası Bolivarcılık temelinde iki ana eksen üzerine kurulmuştur. Bu iki eksen Amerikan hegemonyası altındaki tek kutuplu dünya düzenin yerine çok kutuplu yeni bir dünya düzenini savunmak ve Latin Amerika'nın karşı-hegemonik bir bölgeselleşme projesiyle güçlü bir siyasi ve ekonomik kutup olarak yükselmesini sağlamak şeklinde belirlenmiştir.

Ayrıca bu süreçte petrolün nasıl bir rol oynadığı da dikkatle incelenmelidir. Zira Chávez'in ana dış politika hedeflerinden biri olarak gösterilen petrol fiyatlarını yüksek tutarak ekonomisini güçlendirmek ve bölgesel bir güç olmak Eleştirel Kuram'ın getirdiği bakış açısıyla, bir amaç olarak değil yalnızca bir araç olarak görülebilir. Chávez'in dış politika önceliği ABD hegemonyasına karşı koyabilmek için verdiği mücadele olurken, bir sonraki adımda hedeflediği çok kutuplu dünya düzeninin şekillenmesi için de çalışmaktadır. Bu yüzden Venezuela'nın hem ABD'ye yönelik dış politikasında hem de bölgesel politikalarında petrolü etkin bir araç olarak nasıl kullandığının anlaşılması gerekir. Bu bölümde ayrıca Chávez'in

mevcut hegemonik kurumlarda yapmak istediği reformlar ve bu kurumlara alternatif olarak kurulmasına öncülük ettiği TeleSUR, ALBA ve UNASUR gibi kurumsal platformlarla nasıl bir karşı-hegemonik siyaset izlediği de aktarılacaktır.

Son olarak dördüncü bölümde Venezuela-ABD ilişkileri analiz edilerek, Chávez'in Bolivarcı projesinin ikili ilişkilere nasıl yansıdığı tartışılacak ve iki ülke arasındaki ilişkiler yine hegemonya/karşı-hegemonya arasındaki diyalektik ve eşitsiz bir ilişki olarak ele alınacaktır. Tezin amacı böylelikle Chávez döneminde Venezuela-ABD ilişkilerinde süreklilik ve değişim öğelerini belirlemek ve Venezuela ile birlikte Latin Amerika ülkelerinin karşı-hegemonik bir blok olarak başarılı olma şansını artıran ve azaltan unsurları belirlemektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VENEZUELA-ABD İLİŞKİLERİNİ KAVRAMSALLAŞTIRMAK

Chávez iktidarıyla başlayan "Bolivarcı devrim" sürecinin, dış politika üzerindeki etkisini incelemek ve bu dönemde Venezuela ve ABD arasında başlayan gerilimi açıklayabilmek için çeşitli kavramsal araçlar kullanılmaktadır. Venezuela'nın ABD'ye karşı kullandığı dış politika araçlarını *yumuşak dengeleme* olarak tanımlayan önemli bir literatür oluşmuştur.[2] Soğuk Savaş sonrası yeni güç ilişkileri ve tek kutuplu sistemde ABD'nin dengelenmesiyle ilgili tartışmaları açıklayabilmek için geliştirilen bu kavram, Chávez döneminde Venezuela politikalarını kavramsallaştırmak için en çok başvurulan teorik araç olarak öne çıkmaktadır. Yumuşak dengelemeyle kastedilen ABD'ye karşı geleneksel askeri araçların yerine dolaylı ve üstü örtülü dengeleme araçlarının kullanılmasıdır. Chávez döneminde Venezuela'nın ABD'ye yönelik dış politikasını bu kavramla açıklamaya çalışan literatüre göre, Chávez'in alternatif bir bölgesel entegrasyon sürecini hayata geçirmesi, diplomatik yollarla Washington'un hareket alanlarını kısıtlamaya çalışması ve petrolü etkin bir dış politika aracı olarak kullanması bölgede ABD'yi dengelemek için kullandığı yumauşak dengeleme araçlarıdır. Fakat bu yaklaşıma göre Chávez'in iç politikadan ve iç dinamiklerden bağımsız olarak belirlediği bir dış politikası vardır ve ulusal düzeydeki tüm sosyo-ekonomik politikalar, bu verili, sabit dış politika hedefini gerçekleştirmek için uygulanan araçlardır. Bu yaklaşım,

[2] Bu literatüre dair örnekler: Javier Corrales, "Using Social Power to Balance Soft Power: Venezuela's Foreign Policy", *The Washington Quarterly* , Vol. 32, No. 4, Ekim 2009, 97-114. Mark Eric Williams, ''The New Balancing Act: International Relations Theory and Venezuela's 'Soft Balancing' Foreign Policy,'' Jonathan Eastwood ve Thomas Ponniah (Der.), *The Revolution in Venezuela: Social and Political Change Under Chávez,* Massachusetts, Harvard University Press, 2011, 259-280. Michael Dodson ve Manochehr Dorraj, "Populism and Foreign Policy in Venezuela and Iran", *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations,* Vol. 9, No. 1, Kış-Sonbahar 2008, 71-87.

Venezuela'daki sosyal yapı ve üretim süreçlerini ve bu süreçlerin dış politikaya nasıl yansıdığını göz ardı eden ABD merkezli bir yaklaşımdır. Ayrıca Venezuela dış politikasını ABD karşıtlığından ibaret gören bu yaklaşım, Chávez'in neden ABD karşıtı bir politika izlediğini ve bundan ne gibi bir çıkarı olabileceği gibi soruları da cevaplayamamaktadır. Uluslararası sistemi veri olarak alan, toplumsal ilişkiler ve üretim süreçlerini göz ardı eden, yapı ve kurumların değişim ve dönüşümünü dikkate almayan yumuşak dengeleme gibi realist/neorealist kavramlar bu sebeple Venezuela-ABD ilişkilerinin analizinde yetersiz kalmaktadır.

Bu bölümde Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram'ın öncülerinden Robert W. Cox'un ve yakın zamanda Cox'dan esinlenen Neo-Gramşiyan ekolün görüşleri ışığında hegemonya/karşı-hegemonya kavramlarıyla Venezuela modeli incelenecek, daha sonra Neo-Gramşiyan okulun Venezuela örneğini açıklamada güçlü ve zayıf olduğu noktalar tartışılacaktır.

Venezuela'da Chávez'in iktidarıyla birlikte başlayan yapı ve kurumların değişim ve dönüşüm sürecini açıklayabilecek bir çerçeve sunabilmesi açısından Eleştirel Kuram'ın araçları önemlidir. Çünkü Eleştirel Kuram'da devlet merkezli yaklaşımların aksine "toplumsal güçler" anahtar bir role sahiptir. Bu tez çalışmasında, Venezuela'da yaşanan "Bolivarcı Devrim" sürecini dış politikaya taşıyan araçlar, eleştirel uluslararası ilişkiler teorisinin hegemonya sorununa yaklaşımı çerçevesinde analiz edilecek ve Venezuela'nın ABD'ye yönelik dış politikası karşı-hegemonik bir model olarak ele alınacaktır.

I. Eleştirel Kuram'da Karşı-Hegemonya Kavramı

1970'lerden itibaren dünya ekonomisinde ve siyasetinde yaşanan gelişmelerle yeni bir dünya düzenin oluşmaya başlaması, yeni kuramsal araçların gündeme gelmesini de kaçınılmaz hale getirmiştir. Devlet merkezli, indirgemeci, realist yaklaşımlar uluslararası ilişkilerdeki bu gelişmeleri açıklamakta yetersiz kalmış, 1980'lerden itibaren toplumsal güçlerin oluşum sürecine odaklanan Eleştirel Kuram dikkat çekmeye başlamıştır. İtalyan düşünür Antonio Gramsci'nin bazı temel felsefi ilkelerini uluslararası ilişkiler disiplinine dahil ederek önemli bir katkı sağlayan Robert W. Cox, var olan düzeni veri olarak kabul eden ve onun devamını sağlamayı amaçlayan realist kuramları "sorun çözücü kuram" olarak tanımlamıştır. Eleştirel Kuram ise tam tersine mevcut düzenin dayandığı temelleri sorgular ve farklı bir düzene ilişkin alternatifleri araştırır. Bu sebeple güç ilişkilerinde belirsizliklerin yaşandığı dönemlerde değişimin dinamiklerini anlayabilmek için Eleştirel Kuram'a başvurmakta yarar vardır. Bu tez çalışması da ABD hegemonyasının yaşadığı meşruiyet krizinin yeni karşı-hegemonik oluşumları gündeme getirdiği bir ortamda Eleştirel Kuram'ın araçlarına başvurmayı uygun bulmuştur.

Robert Cox'un geliştirdiği Gramşiyan perspektif, ABD hegemonyasının kuruluşunu ve yayılışını analiz edebilecek araçlar sağlamıştır. Cox, hegemonyanın devlete değil sınıfa ait olduğunu belirtir. Hakim sınıf, hegemonyasını önce içeride kurar, daha sonra maddi imkanlar, fikirler ve kurumlar aracılığıyla dış politikaya taşır. Maddi, kurumsal ve fikri kuvvetleri bütünsel bir etkileşim içinde açıklayan Cox'un hegemonya kuramında, salt bir egemen dünya gücü olmak hegemon güç olmak için yeterli değildir. Hegemonya, Cox'a göre, hâkimiyetin boyun eğme, razı

olma görünümüne girerek, doğal bir düzenin parçasıymış gibi gizlendiği biçimidir.[3] Dolayısıyla hegemonya söz konusu olduğunda hâkimiyet de söz konusudur fakat ortaya konan rızadan ötürü daha az görünürdür. Güç öğesiyle birlikte hegemonyanın temelini oluşturan bu rızanın sağlanabilmesi için maddi güçler, kurumlar ve ideolojiler arasında uyum sağlanması gerekir ve Gramsci bunu "tarihsel blok" olarak tanımlar.[4] Bu tarihsel blok, yapıları (üretim ilişkileri ve toplumsal sınıfları) ve üstyapıları (ideolojileri) bir araya getirerek salt bir ittifakın ötesinde bu yapıların etkileşim içinde olduğu geniş bir alanı ifade eder. Tarihsel blok, hegemonik toplumsal sınıf omadan var olamaz.[5]

Cox'un hegemonyayı kavramsallaştırmasında kullandığı bu tarihsel blok, toplumsal güçler, devletler ve dünya düzenleri arasındaki diyalektik ilişkiden doğar. Bu diyalektik ilişki, her gerçekliğin aynı zamanda kendisinin zıddını da kapsadığını ve zıtlıkların karşı karşıya gelmesinden alternatif gelişme biçimlerinin doğacağını öngörür. Böylece hegemonik üstyapı içinde rakip yapıların gelişebileceği potansiyeli görmemize olanak sağlar ve bu potansiyeli analiz etmede yol gösterir.

Tarih boyunca her hegemonik yapı kendi karşıtını doğurmuştur. Amerikan hegemonyası altındaki tek kutuplu dünya düzeni de diğer devletleri, karşı-hegemonik girişimlere yöneltmiştir. Bu tarz girişimler dünya düzeninde yapısal değişikliklerin yaşanmasıyla paralel olarak ortaya çıkar. Örneğin Cox'a göre, 1970'lerdeki ekonomik kriz, karşı-hegemonik meydan okumaların ortaya çıkması için elverişli bir ortam yaratmıştır. Bu süreç merkez ülkelerde yüksek işsizlik oranları ve düşük

[3] Robert Cox, "Approaches from a Historical Materialist Tradition", Roundtable Discussion at the Annual Convention of the International Studies Association (ISA), Washington, D.C. 28 Mart-1 Nisan 1994. Yer aldığı makale: Christopher Chase-Dunn, Peter Taylor, Giovanni Arrighi, Robert Cox, Henk Overbeek, Barry Gills, Andre Gunder Frank, George Modelski, David Wilkinson, "Hegemony and Social Change", *Mershon International Studies Review*, Vol. 38, No. 2 (Ekim 1994), s. 366.
[4] Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri: Felsefe ve Politika Sorunları –Seçmeler*. A. Cemgil (Çev.). İstanbul, Belge Yayınları, 2007, s. 69.
[5] A. Gramsci, *a.g.e*., s. 270.

ücretlerden etkilenen sosyal grupların neo-merkantilist ve post-keynesyen ittifaklarla bir araya gelmesine yol açarken, çevre ülkelerde özellikle Orta Amerika'da devrimci hareketlere ön ayak olmuştur.[6] Cox, neoliberal ideolojinin Üçüncü Dünya'nın marjinalleşmesi ve merkez ülkelerle aradaki çelişkilerin belirginleşmesine paralel olarak hegemon güç üzerindeki baskıyı artıracağını savunur. Nitekim Latin Amerika'da özellikle 1990'larda Washington Konsensüsü'nün dayattığı neoliberal politikalara oluşan tepkinin ürünü olarak karşı-hegemonik bir potansiyel oluşmaya başlamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrasında ise Bush yönetiminin izlediği saldırgan ve müdahaleci dış politika yine karşı-hegemonik girişimleri beraberinde getirmiştir.

Cox açısından hegemonya, neorealist bakış açısındaki gibi dünya düzeni ve istikrar için şart değildir. 1981'de yazdığı "Toplumsal Güçler, Devletler ve Dünya Düzenleri: Uluslararası İlişkiler Teorisinin Ötesinde" adlı ünlü makalesinde alternatif dünya düzenlerini değerlendiren Cox'a göre birinci olasılık üretim ve sermayenin uluslararasılaşması sonucu küresel sosyal güç yapısında yeni bir hegemonyanın ortaya çıkma olasılığıdır. İkinci olasılık hegemonsuz bir dünya düzeni ve güç merkezleri arasındaki çekişmeye dayanır. Son olarak, Üçüncü Dünya ülkelerinin örgütlenmeleriyle doğacak bir hegemonya söz konusu olabilir, fakat bu Cox'a göre bu daha düşük bir olasılıktır.[7]

Hegemonyanın büyük güçlerin ötesinde Üçüncü Dünya bazında gerçekleşmesi uzak bir olasılık da olsa, çevre ülkelerde doğacak karşı-hegemonik hareketlerin korumacı ekonomik politikalarla kurdukları neo-merkantilist ittifaklar ve böylece dünya ekonomisinde bölgesel ekonomik blokların arasında artan rekabet,

[6] Robert Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", Stephen Gill (Der.), *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, Cambridge University Press, Toronto, 1993, s. 65.
[7] Robert Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Journal of International Studies,* Vol 10, No. 2, 1981, ss. 149- 151.

hegemonsuz, çok kutuplu bir dünya düzenine götürerek Cox'un ikinci olasılığını gündeme getirebilir. Nitekim BRIC ülkelerini oluşturan Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin gibi yükselen ekonomik güçlerin yanı sıra Latin Amerika'da neoliberalizme açıkça karşı tavır alan sol hükümetler ve bu ülkelerin işbirliği girişimleri potansiyel karşı-hegemonik oluşumlara zemin hazırlamaktadır. Diğer yandan Üçüncü Dünya bazlı bir karşı-hegemonya olasılığı Linklater'a göre, uluslararası statükoya meydan okumak için yeterince açık bir alternatif dünya ekonomi politiği görüşünden ve bunu pratiğe dökecek güç ve birlikten yoksun olmasından dolayı gerçekleşememiştir.[8] Chávez, 21. yüzyıl sosyalizmiyle Latin Amerika ülkeleri için böyle bir alternatif ekonomi politikayı hayata geçirmeye ve sürekli devrimci mücadeleyle kapitalist üretim ilişkilerinin yol açtığı eşitsizlikleri değiştirmek için gereken güç, birlik ve bilinci sağlamaya çalışmaktadır.[9] Üçüncü Dünya bazlı karşı-hegemonya olasılığının devlet yapılarının gelecekteki gelişmesinde yattığını savunan Cox da dünya düzenini değiştirme işinin ulusal sınırlar içinde yeni bir tarihsel blok kurmak için verilen uzun ve yorucu bir emekle başlayacağını belirtir.[10] Karşı-hegemonyanın başarılı olabilmesi için mutlaka yeni bir tarihsel bloğun şekillenmesine katılması gerekir.[11] Yeni bir tarihsel blok, yeni yapılar ve üstyapılar, başka bir ifadeyle yeni üretim ilişkileri, yeni bir toplumsal sınıf ve yeni bir ideoloji anlamına gelir.

Robert Cox'un toplumsal güçler ve dünya sistemleri analizlerinden ve Antonio Gramsci'nin hegemonya teorisinden yola çıkarak Stephen Gill, ulusaşırı bir birikim rejiminde ve buna bağlı oluşan ulusaşırı sermaye yoğunluğunda

---

[8] Andrew Linklater, *Beyond Realism and Marxism*, Londra, Macmillan, 1990, s. 30.
[9]Michael A. Lebowitz, *Build It Now: Socialism for the Twenty-first Century*, New York, Monthly Review Press, 2006. s.72
[10] R. Cox, 1993, s. 65.
[11]Andreas Bieler ve Adam David Morton, "A Critical Theory Route To Hegemony, World Order And Historical Change: Neo-Gramscian Perspectives In International Relations", *Capital & Class,* No. 82, Bahar 2004, s. 102.

hegemonyanın ve karşı-hegemonyanın gelişimini inceler. Hegemonya, ulusaşırı birikim rejimine bağlı olarak gelişirken, aynı süreç alternatif bir karşı-hegemonik tarihsel bloğun gelişeceği şartları da doğurur. Bu yüzden Gill'e göre sermayenin uluslararasılaşması sürecinde ortaya çıkan karşı-hegemonik güçlerden dolayı böyle bir hegemonya asla eksiksiz, tam bir hegemonya olamayacaktır.[12] Ulusaşırı sermayeyle devletler arasındaki ilişkinin her zaman çelişkili olacağına dikkat çeken Gill, küreselleşmenin mantığıyla yerel siyasi şartların arasındaki gerilimin, küresel düzeyde ulusaşırı bir hegemonyayı açıkça destekleyecek ideal bir uluslararası toplumun oluşmasını engelleyeceğini belirtir. Hegemonyayı doğuran tarihsel şartlar ve dinamikler hegemonyanın devamını ve gelişimini sağlamaya yetmeyecektir. Bu yüzden Cox'un işaret ettiği gibi hegemonyanın ihtiyaç duyduğu "rıza", hegemonyanın en güçlü olduğu dönemde en kritik öneme sahiptir.[13] Benzer şekilde Gramsci, küresel bir hegemonya için ekonomik meşruiyet ve etkinliğe sahip olmanın yetmeyeceğini aynı zamanda ahlaki değerler açısından güvenilirlik ve inandırıcılığa da ihtiyaç olduğunu vurgular. Küresel ekonominin ana aktörlerinin lehine olan bir çok gelişme, işte bütün bu sebeplerle etik ve siyasi düzeyde karşı-hegemonik güçler için bazı olanaklar yaratabilir. Hegemon güç uluslararası sermayeyle beslenirken, çevre ülkelerin sermaye birikim sürecinden dışlanması hegemonyanın ihtiyaç duyduğu rızayı almasını zorlaştıracak, sistemdeki diğer devletlerin çıkarları tatmin olmadıkça hegemonya için sorunlar başlayacaktır. Başka bir ifadeyle hegemonya ve karşı-hegemonya arasındaki ilişki rıza ve direnmenin arasındaki diyalektik ilişkiden doğar. Bu yüzden olası karşı-hegemonik hareketleri sisteme entegre etmek için uluslararası kurumlarla bazı mekanizmalar geliştirilmiştir.

[12] Stephen Gill ve David Law, "Global Hegemony and the Structural Power of Capital", *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 4, Aralık 1989, s. 475.
[13] S. Gill ve D. Law, *a.g.e,*. s. 495.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra *pax-americana* döneminde kurulan, Cox'un "hegemonyanın mekanizmaları" olarak tanımladığı uluslararası kurumlar, ABD hegemonyasını ekonomik ve sosyal olarak güçlendirme işlevi görmüştür. Örneğin IMF ve Dünya Bankası gibi Bretton Woods kurumları, gelişmekte olan ülkelerde liberal ekonomi politikalarının uygulanmasını ve sürdürülmesini sağlayan mekanizmalarla donatılmıştır. Uluslararası alanda ekonomik, toplumsal ve kültürel bir işbirliği oluşturmak için kurulan ve 192 üyesiyle en kapsayıcı uluslararası örgüt olan Birleşmiş Milletler ve ona bağlı kuruluşlar da hegemonyanın bekası için benzer işlevleri yerine getirmektedir. Bu kurumlar çevre ülkeleri sisteme dahil ederek olası karşı-hegemonik hareketlerin önüne geçilmesinde aktif rol oynamaktadır. Çevre ülkeler mevcut sisteme alternatif yaratmaktansa o sistemde çeşitli roller üstlenerek sistemi değiştirebileceklerine inanırlar.[14] Bu yüzden sosyal bir hareketin mevcut sistemin kurumlarına dahil olmaması ve ona alternatif geliştirmeye çalışması, karşı-hegemonya işareti olarak nitelendirilebilecek önemli bir eğilimdir. Chávez'in Bolivarcı projesi tam da bunu hedeflemektedir. Chávez, liberal demokrasiye karşı katılımcı demokrasiyi savunmuş, Washington Konsensüsü'nün sunduğu piyasa ekonomisine karşı Latin Amerika ülkelerinin kalkınmacı ve devletçi politikalar izleyebilmeleri için 21. yüzyıl sosyalizmini gündeme getirmiştir. Bu sebeple Venezuela'nın ABD'nin serbest ticaret anlaşması FTAA'ya (Amerikalar Serbest Ticaret Bölgesi) karşı örgütlediği, ABD'yi dışlayan ortak pazar ALBA (Latin Amerika için Bolivarcı İttifak), hegemon gücün dengelemesinin çok ötesinde, onu bölgede ekonomik ve siyasi olarak izole edebilecek ve onun öncelikli çıkarlarına karşı çıkarak kendi alternatif gündemini oluşturacak potansiyele sahip bir adımdır.

[14] R. Cox, 1993, s. 63.

Küba hariç tüm Amerika ülkeleri arasında ortak pazar kurulmasını öngören FTAA sadece ABD'nin dayattığı bir serbest ticaret anlaşması değil, bölgedeki birçok ülkenin de çıkar sağlayabileceği ve bu yüzden işbirliği yapabileceği bir anlaşmaydı. Ne var ki ABD tarafından tasarlanan proje, öncelikli olarak ABD'nin ekonomik çıkarlarını gözetiyordu. Bunun da ötesinde FTAA, ABD'nin 1980 ve 1990'larda Latin Amerika'da uyguladığı güç siyaseti ve hegemonik stratejinin genişletilmesini ve ulusaşırı sermayenin bölgenin gelişen ekonomilerine yayılmasını hedefliyordu.[15] Proje, 2005'teki Amerikalar Zirvesi'nde büyük ölçüde Chávez'in girişimleriyle Latin Amerika ülkeleri tarafından reddedildi. Bunun yerine sadece Güney Amerika ülkelerini kapsayan, ekonomik bir bütünleşmenin ötesinde siyasal, sosyal, kültürel, çevresel ve iletişimsel alanlarda bir Güney-Güney işbirliği öngören ALBA karşı-hegemonik bölgesel entegrasyonun öncüsü olmuştur. ALBA'nın temel ilkeleri olan dayanışma, işbirliği, tamamlayıcılık, karşılıklı ilişki ve sürdürülebilirlik, kapitalist birikimden çok bölge ülkeleri arasındaki eşitsizlikleri gidermeyi ön planda tutan alternatif bir entegrasyon süreci öngörmektedir. Nitekim ulusaşırı sermayenin akışını engellemek karşı-hegemonya için önemli bir adımdır.

Chávez, yeni karşı-hegemonik kurumlar kurma çabasının yanı sıra, mevcut hegemonik kurumlarda da radikal reformlar yapılması için baskı yapmaya yönelik bir siyaset izlemektedir.[16] Örneğin Chávez, 2005'te OAS (Amerikan Devletleri Örgütü) genel sekreterliği için ABD'nin desteklediği aday olan eski El Salvador Devlet Başkanı Francisco Flores'in yerine Arjantin, Brezilya ve Uruguay yetkilileriyle sürdürdüğü lobi faaliyetleri sonrasında Şili'nin Dışişleri Bakanı José

[15]Margaret Bancerz, "Counter-Hegemony and ALBA: The Answer to the FTAA", York University Baptista Prizewinning Essay**,** Aralık 2010, s. 1, [www.yorku.ca/cerlac/Bancerz.pdf], (Erişim: 19 Şubat 2011).
[16]Thomas Muhr, "TINA Go Home! ALBA and Re-theorizing Resistance to Global Capitalism", *Cosmos and History: The Journal of Natural and Social Philosophy*, Vol 6, No 2, 2010, s. 40.

Luis Insulza'nın seçilmesini sağlamıştır. Böylece ilk defa ABD'nin desteklemediği bir aday OAS genel sekreterliğine seçilirken, Chávez 2002'de kendisine karşı yapılan darbe girişimi sonucu kurulan *de facto* hükümeti tanıyan tek Latin Amerikalı lider olan Flores'in seçilmesini engelleyerek büyük bir başarıya imza atmıştır. Yine Chávez, Venezuela'nın 2006'da BM Güvenlik Konseyi Latin Amerika ve Karayipler temsilciliğine seçilmesi için yoğun bir diplomatik faaliyet yürütmüştür. Güvenlik Konseyi'ndeki geçici temsilcilerden biri olmak için mücadele eden Venezuela ve Guatemala arasında yapılan 47 oylama sonuçsuz kalmış, böylelikle iki ülke de adaylıklarını çekerek ortak aday olarak Panama'yı desteklemekte uzlaşmıştır. Yine de Venezuelalı diplomatlar Washington'un desteklediği Guetamala'nın seçilememesini zafer olarak değerlendirmiş, ABD'nin yaptığı baskının işe yaramadığını belirtmişlerdir.[17]

Bu noktada belirtmek gerekir ki karşı-hegemonyada hegemon gücün dengelenmesinden çok ona meydan okunması söz konusudur. Chávez'in ABD hegemonyasına açıkça direnen, karşı koyan politikaları nihayetinde bir meydan okumaya dönüşmüştür. Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir nokta da ABD'ye karşı her direniş hareketinin ya da ABD karşıtı her hareketin karşı-hegemonik bir hareket olamayacağıdır. Karşı-hegemonik hareketler genel olarak direniş hareketleri içinde sayılabilir, fakat her direniş hareketinin statükoya meydan okuyacak alternatif bir dünya görüşü, bunu uygulamak için yeterli güç ve iradesi ve karşı-hegemonik araçlar geliştirecek potansiyeli olmayabilir. Latin Amerika örneklerine bakacak olursak, Küba'nın ABD hegemonyasına karşı bir direniş modeli geliştirdiğini görebiliriz. Hatta 42 yıldır devrimi ayakta tutmaya ve ambargoya karşı hayatta

[17]Gregory Wilpert, "Venezuela and Guatemala Compromise on UN Security Council Seat", *NY Latino Journal*, 2 Kasım 2006, [http://nylatinojournal.com/home/eagles_in_fall,_lions_in_spring/news/venezuela_and_guatemala_compromise_on_un_security_council_seat.], (Erişim: 6 Mayıs 2010).

kalmaya çalışan Küba'nın bu yönüyle sadece Latin Amerika'daki değil dünyadaki önemli direniş modellerinden biri olduğu söylenebilir. Fakat Küba'nın karşı-hegemonik bir adım atmak için ne gücü ne de potansiyeli bulunmaktadır.

Direniş, sosyal hayatın bireysel, toplumsal ve kurumsal düzeylerinde, siyasal sistemde, edebiyatta, sokakta veya herhangi bir alanda çeşitli eylem ve davranış biçimleri olarak karşımıza çıkar. Bu yüzden çok geniş bir alanı kapsar. Bir ülkedeki siyasi rejim hegemon güce tamamen direnebileceği gibi, hegemon gücün bazı politikalarına direnip bazı politikaları karşısında sessiz kalabilir ya da belli dönemlerde hegemon gücün karşısında dururken belli dönemlerde karşısına çıkmamayı tercih edebilir. Aynı politikaları bir ülkenin içindeki sosyal hareketler, örgütler ya da uluslararası kurumlar da gerçekleştirebilir. Fakat hegemonyaya karşı başlı başına bir direniş modeli geliştirmek kolay olmadığı gibi genelde bir tercih meselesinin ötesinde zorunluluktan ve belirli şartlardan kaynaklanır. Bütün bunları göz önünde bulundurduğumuzda Latin Amerika halklarının tarihinde ABD'ye karşı önemli bir direniş potansiyelinin olduğunu ve bu potansiyelin büyük ölçüde hayata geçtiğini görebiliriz. Meksika-ABD-Kanada arasındaki serbest ticaret anlaşması NAFTA'nın yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1994'te, tepki olarak Meksika'nın en yoksul bölgesi olan Chiapas eyaletinde ayaklanan ve bugün pasif direnişlerini sürdüren Zapatistalar, Nikaragua'da 1979'da ABD destekli Somoza diktatörlüğünü deviren fakat dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan yönetiminin desteklediği Kontraların saldırılarıyla iktidardan düşen ve 16 yıl aradan sonra 2006'da tekrar iktidara gelen Sandinistalar Latin Amerika'da akla gelen ilk direniş örnekleridir.

Chávez'in Bolivarcı projesinin Latin Amerika'daki diğer ABD karşıtı hareketlerden farkı, ABD hegemonyasına direnmekle kalmayıp, hegemon gücün

araçlarına karşı alternatif araçlar geliştirmesi ve bölge ülkelerini hegemonya karşıtı bir bilinçle örgütlemeye çalışarak Latin Amerika'yı karşı-hegemonik bir blok haline getirmeyi hedeflemesidir. Chávez'in "Bu dünyada Güney de var", "Başka bir dünya mümkün", "Güney'de yeni bir dünya doğuyor", "Bizim Kuzeyimiz Güneyimizdir" gibi söylemleri her fırsatta tekrar etmesi, ABD hegemonyası altındaki mevcut düzenin bir alternatifi olduğunu ve bu alternatifi hayata geçirecek potansiyellerinin olduğunu vurgulama ihtiyacı hissetmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sloganlar aynı zamanda Margaret Thatcher'ın ünlü sözleriyle neoliberalizmin sloganı haline gelen TINA'ya (There is no Alternative, Başka Alternatif Yok) ve piyasa ekonomisi dışında bir alternatif öngörmeyen dünya sistemine karşı gelmektedir. Cox'a göre hegemon güce meydan okuyacak yeterli güçle birlikte kapsamlı alternatif bir dünya görüşünün ortaya çıkması da bir karşı-hegemonya biçimidir.[18]

1990'ların başında sadece Üçüncü Dünya'da değil eski Doğu Bloku ülkelerinde de liberal kapitalizme alternatiflerin şok terapi yoluyla büyük ölçüde bertaraf edildiğine işaret eden Stephen Gill, "tarihin sonu" tezine karşın 1990'ların yeni bir tarihsel mücadeleye sahne olduğunu vurgular. ABD'nin üstünlüğünün yeniden öne sürülmesine bağlı olarak gelişen neoliberal küreselleşme projesinin çelişkileri ortaya çıktıkça karşı-hegemonik hareketler de belirginleşmiştir.[19] Chávez'in Latin Amerika için bölgesel planlarını örnek gösteren Gill, "disipline edici neoliberalizm" olarak tanımladığı bağımlılık yaratan, katı ilkelerle işleyen ve derin bir güvensizlik ortamı oluşturan neoliberalizme karşı bölgesel özerklik kazanmak için bu modelle devlet gruplarının bir araya gelerek karşı-hegemonik bir güç

[18] R. Cox, 1981, s. 150.
[19] Stephen Gill, *Power and Resistance in the New World Order*, New York, Palgrave Macmillan, 2008, s. 249.

yarattığını belirtir.[20] Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde disipline edici neoliberalizm küresel düzeyde siyasi temsilin yapısını ve temellerini daraltarak birçok alternatif gücün marjinalleşmesine sebep olmuştur. Bu yüzden bu marjinal güçler her ne kadar disipline edici neoliberalizme bağlı olsalar da ABD'nin gücünü dengelemekle kalmayıp küresel düzeyde daha yüksek düzeyde bir temsile ulaşmayı hedeflerler. Gill, FTAA'yı reddeden ALBA yapılanmasını bu bağlamda değerlendirir. Chávez, "Bolivarcı Devrim"le ABD'nin neoliberal dünya düzeniyle ilgili stratejilerinden biri olan küresel ve yerel ölçekte yeni bir anayasal düzen ve örgütlenme biçimine (*new constitutionalism*) açıkça karşı çıkmış, Latin Amerika'da devlet kapitalizmi ve sol eğilimli popülizmin yeniden canlanmasında etkili olmuştur.[21]

Ayrıca bu noktada vurgulanması gereken bir diğer husus, Venezuela'nın karşı-hegemonik arayışını esas olarak devlet bloğu bazında gerçekleştirmesidir. Chávez'in hedefi, sadece Latin Amerika ülkelerinin siyasi ve ekonomik birliğinin sağlanması değil bu birliğin karşı-hegemonik bir kutup olarak ABD'ye karşı çıkmasıdır. Gill'e göre etkili bir karşı-hegemonik meydan okuma, geniş finansal kaynaklara, bilgi ve enformasyona erişebilmeyi ve belli ölçüde üretim ve dağılım süreçlerini kontrol edebilmeyi gerektirir.[22] Venezuela'nın bu yüzden etkili bir karşı-hegemonik yapı kurabilmesi için Chávez'in de farkında olduğu gibi Latin Amerika ülkelerinin birliğine ihtiyacı vardır.

Gramşiyan yaklaşım Latin Amerika'da bölgesel dinamikleri açıklayabilecek ve entegrasyon süreçlerinin arka planını gösterecek önemli bir perspektife sahiptir. Latin Amerika'da 1990'lardan itibaren entegrasyonun hızlanmasında bölge

[20] S. Gill, *a.g.e.*, s. 257.
[21] S. Gill, *a.g.e.*, s. 264.
[22] S. Gill ve D. Law, 1989, s. 495.

ülkelerinin ortak sorunlarının farkına varmaları ve bu sorunların kaynağında ABD'nin bölgedeki hegemonik çıkarlarını koruyan neoliberal politikaların olduğunu görmeleri önemli bir itici güç olmuştur. Neo-Gramşiyan bakış açısı, bu entegrasyona yol açan tarihsel sürecin nedenlerinin anlaşılmasını ve toplumsal ilişkilerin nasıl yeniden yapılandığının görülebilmesini sağlar. Chávez'in karşı-hegemonik projesi öncelikli olarak Latin Amerika'nın alternatif, anti-liberal bir eksende bütünleşmesine dayandığından, entegrasyon sürecinin dinamiklerini görmemizi sağlayacak teorik bir çerçeveye sahip olmak bu açıdan da önem taşır.

Latin Amerika'da karşı-hegemonik bölgeselleşme öncelikli olarak ALBA üzerinden hem yerel hem de bölgesel örgütler düzeyinde, kapsamındaki bütün yapı ve kurumların eş zamanlı etkileşimiyle sürmektedir. Thomas Muhr ve Peter Evans gibi bölgeselleşme ve küreselleşme üzerine araştırmalar yapan bazı düşünürler finans ve üretimin bölgesel düzeyde yeniden düzenlenmesiyle birlikte ulusaşırı örgütlenmiş siyasi, ekonomik ağların ortaya çıkacağını ve bu ulusaşırı ağların aynı zamanda aşağıdan yukarıya doğru gelişen alternatif bir küreselleşme biçimi doğuracağını savunurlar.[23] Farklı ideolojik anlayışlar geliştirerek ve farklı gündemler belirleyerek küresel elitlerin gücünü sınırlama çabası içinde olan bu projeler, belki bütün mekanizmayı değiştiremezler fakat karşı-hegemonik bir mantıkla yerel ve küresel düzeyde mevcut sosyo-ekonomik yapılara meydan okurlar. Bu doğrultuda Thomas Muhr ALBA'yı "ulusaşırı bir karşı-hegemonik bölgeselleşme ve küreselleşme projesi" olarak tanımlar ve bu projenin fikirler, maddi imkanlar ve kurumların etkileşimiyle üreticilerin yerel, ulusal ve bölgesel ölçekte örgütlendiği bir yapı kurarak, kapitalist, yukarıdan aşağıya küreselleşme biçimine bir alternatif

[23] Peter Evans, "Fighting Marginalization with Transnational Networks: Counter-Hegemonic Globalization", *Contemporary Sociology*, Vol. 29, No. 1, Haziran 2000, s. 231.

yaratacağını savunur. Bu süreç ayrıca anti-küreselleşmeden alternatif küreselleşmeye götürecek ve nihayetinde karşı-hegemonyayı gündeme getirecektir.[24] Muhr, ALBA ile yerel halkın kendi kaynaklarını kontrol etmek ve ulusaşırı sosyal hareketler kurmak için aşağıdan yukarı doğru örgütlendiği ve güçlendiği bir alternatif küreselleşme sürecinin hayata geçtiğini belirtir.

Venezuela, ABD'ye karşı 21. yüzyıl sosyalizmi fikri merkezinde şekillenen ve kendini en iyi ALBA ile gösteren karşı-hegemonik bir hareket yürütmektedir. Bu sürecin ilk adımı Chávez'in Bolivarcı devrimiyle atılmıştır. Latin Amerika genelinde ALBA ile somutlaşan aşağıdan yukarıya örgütlenme ve bütünleşme modeli, Chávez'in Bolivarcı projesini karşı-hegemonik bir yapılanmaya dönüştüren en önemli unsurdur.[25] Bolivarcı hareketin derinleşerek yayılması, yoksul halk kesimlerinin örgütlü yapılarla devrimi sahiplenmesi ve sürdürmesiyle mümkün olmuştur. Devrim radikalleştikçe ABD yönetimi Venezuelalı muhalifleri destekleyerek ve Venezuela'ya askeri yaptırımlar uygulayarak Chávez'e karşı bazı tedbirler almaya başlamıştır. 2002-2004 döneminde Venezuela'daki iç karışıklık ve siyasi kriz döneminde Washington'un oynadığı belirsiz rol, bu kriz döneminden güçlenerek çıkan Chávez'i ABD'ye karşı var oluşsal bir mücadele içine sokmuştur. Özellikle 2005'ten sonra Chávez, ABD'ye karşı retoriğini sertleştirmiş, sahip olduğu tüm potansiyelle doğrudan ona meydan okuyan ve bölge ülkelerini ABD'ye karşı birlik olmaya yönelten politikalar izlemiş ve kurumsal altyapılarla bunu hayata geçirmeye çalışmıştır. Chávez, 20 Ekim 2006'da BM Genel Kurulu'nda yaptığı ünlü konuşmada dünyanın ABD hegemonyasıyla hayatta kalmak arasında bir seçim

[24] T. Muhr, 2010, s. 32.
[25] Valencia C. Ramírez, "Venezuela's Bolivarian Revolution: Who are the Chavistas?", *Latin American Perspectives*, Vol 32, No.3, 2005, s. 81.

yapması gerektiğini söylemiş ve kendi seçimini açıkça ilan etmiştir.[26] Chávez'i karşı-hegemonik bir direnişe yönelten bu süreç iktidara gelişinden başlanarak incelenecektir.

II. Neo-Gramşiyan Yaklaşıma Yönelik Eleştiriler

Gramşiyan görüşler, dünya düzeninin yeniden üretilmesinde kültürel boyutu (özneler arası ilişkileri) vurgulaması ve devlet merkezli iktidar anlayışını sorgulayarak çok boyutlu hegemonyayı açıklamasıyla önem taşımaktadır.[27] Gramşiyan hegemonya ve karşı-hegemonya kavramları bu açıdan Venezuela örneğinde ABD hegemonyasıyla kurulan ilişkileri anlamak için önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Yine de her yaklaşımın güçlü ve zayıf olduğu yönleri olduğundan, Neo-Gramşiyan yaklaşımın da Venezuela örneğini açıklamak için bütünlüklü bir teorik çerçeve sunmasının yanı sıra bazı noktalarda yetersiz kalabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Neo-Gramşiyan yaklaşıma yöneltilen ana eleştirilerden biri, hegemonya kavramıyla ilgili yapılan varsayımların uluslararası düzeyde kalmasıdır.[28] Dolayısıyla Gramşiyan yaklaşımların küresel ve ulusaşırı ölçekte analiz yaparak yerel faktörleri göz ardı ettikleri yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Cox'un "üretimin uluslararasılaşması" ve "devletin uluslararasılaşması" kavramlarıyla ulusaşırılaşma sürecinin ulus-devlet üzerindeki etkisi üzerinde durması, kapitalizmin ulusaşırı yapılanmasına ve bu süreçte ulusaşırı yönetici sınıfın rolüne yaptığı vurgular ve Neo-

[26] "Venezuela's Chávez Says World Faces Choice Between US Hegemony and Survival", 20 Ekim 2006, [http://venezuelanalysis.com/news/1954], (Erişim: 25 Kasım 2009).
[27] Fuat Keyman, "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark" A. Eralp (Der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar,* İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 240.
[28] Owen Worth ve Kyle Murray, "Revisiting the Old to Unlock the New? A Gramscian Critique of the Neo-Gramscians", Conference Paper, Political Studies Association, Manchester, 2009, [http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2009/Worth.pdf] (Erişim: 23 Haziran 2011).

Gramşiyanların da bu gelenek doğrultusunda ulusaşırı düzeyde küreselleşme sürecine odaklanması bu eleştirileri gündeme getirmiştir.

Fakat bu eleştirilere cevap vermek mümkündür. Nitekim, Cox'un analizinin temelini oluşturan Gramsci'nin tarihsel blok kavramı, üretim ilişkileri, toplumsal sınıflar ve ideolojilerin öncelikli olarak incelenmesini gerektirir. Tarihsel bloklar ulusal düzeyde oluşmaya başladığından (karşı-hegemonyayı gündeme getiren yeni tarihsel bloklar da aynı şekilde ulusal düzeyde oluşmaya başladığından) yerel ve küresel arasındaki karşılıklı ilişki göz ardı edilmemiştir.[29] Bu tez çalışmasında da Venezuela'da karşı-hegemonyayı doğuran dinamikler, öncelikli olarak Chávez'i iktidara getiren süreçte aranmış, yeni bir tarihsel bloğu oluşturacak üretim ilişkilerinin önce Venezuela'da daha sonra ALBA genelinde nasıl geliştiği incelenmiştir. Bu yüzden Neo-Gramşiyan yaklaşımda küresel olana vurgu yapmak, iç dinamiklerin analizdeki yerini azaltsa da, onları analizin başlangıç noktasına yerleştirerek yerel faktörlerin önemine dikkat çekmektedir. Zira Gramşiyan Eleştirel Kuram'ın Uluslararası İlişkiler kuramına en önemli katkılarından biri, sadece devletler arası değil devlet-sivil toplum arasındaki iktidar ve güç ilişkilerine de vurgu yaparak, iç ve dış dinamikleri hesaba katan bir egemenlik-bağımlılık anlayışını gündeme getirmiş olmasıdır.[30]

Bununla birlikte Neo-Gramşiyanların küreselleşme sürecine yalnızca yukarıdan aşağıya ya da dıştan içe bakarak aşağıdan yukarıya, içten dışa etkileri göz ardı ettikleri yönünde eleştiriler bulunmaktadır.[31] Fakat Cox'un uyguladığı Gramşiyan Eleştirel Kuram'ın sunduğu teorik çerçeve içinde aşağıdan yukarıya

[29] A. Bieler ve A. D. Morton, 2004, s. 101-102.
[30] F. Keyman, 2007, s. 246.
[31] Leo Panitch, "Globalisation and the State", L. Panitch and R. Miliband (Der.), *The Socialist Register 1994: Between Globalism and Nationalism,* Londra, Merlin Press, 1994, s.71.

faktörler de analiz edilebilir. Daha önce de belirtildiği gibi, dünya düzeninin tarihsel olarak kurulduğunu varsayarak analize başlamak, toplumsal yapı ve kurumlarla uluslararası sistem arasındaki diyalektik ilişkiyi ön plana çıkarır. Bu diyalektik ilişki sadece dışarıdan içeriye değil, aynı zamanda içeriden dışarıya doğru da bir etkileşim olduğunu görmemizi sağlar. Yine bu tezde Chávez'in Bolivarcı projesini karşı-hegemonik bir yapılanmaya dönüştüren unsurlar arasında, Venezuela'da başlayıp ALBA genelinde uygulanmaya devam eden aşağıdan yukarıya örgütlenme ve bütünleşme modeli bu çerçeve içinde ele alınabilmiştir. Yerel halkın öncelikle kendi kaynaklarını kontrol ettiği, ardından ulusaşırı sermayeyle rekabete geçtiği bu örgütlenme biçimi, üretim ilişkilerinin nasıl yeniden yapılandığını gösterir. Yeni bir tarihsel bloğu şekillendirecek bu süreç, ulusaşırı toplumsal güçlerle ulusal sermaye arasındaki çelişkilerden doğmuştur. Gerek Cox'un Gramşiyan yaklaşımı, gerekse onu takip eden Neo-Gramşiyan yaklaşım, uluslararasılaşma ve ulusaşırı sermaye birikim sürecinde oluşan bu çelişkilerin ve karşıtlıkların karşı-hegemonyayı gündeme getirdiğine dikkat çekmektedir.

Toplumsal güçleri analizin merkezine koyarak realist bakış açısının sınırlılıklarını büyük ölçüde aşmakla birlikte, Gramşiyan yaklaşımın dünya düzeninin analizinde devlet merkezlilikten kurtulamadığına ilişkin eleştiriler de bulunmaktadır. Örneğin William I. Robinson, kendisi de Neo-Gramşiyan yazarlar arasında yer almasına rağmen Neo-Gramşiyan literatürde devlet merkezli vurguların çok fazla olduğundan yakınır ve Neo-Gramşiyan analizleri ulus-devlet çerçevesinden çıkamamakla eleştirir.[32] Robinson, küresel sistemde hegemonyadan bahsedilirken mutlaka belirli bir ulus-devletin ya da devlet koalisyonlarının hegemonyasının söz

[32] William I. Robinson, "Gramsci and Globalisation: From Nation-state to Transnational Hegemony", *Critical Review Of International Social and Political Philosophy*, Vol 8, No 4, 2005, s. 3.

konusu olduğu varsayımına karşı çıkar. Hegemonyayı ele alırken ulus-devlet merkezlilikten kaçınmak gerektiğini, ulusaşırı toplumsal güçlerin herhangi bir ulus-devletle bağlantılı olması gerekmediğini vurgular. Robinon'a göre, uluslararası alanda hegemonya devletler tarafından oluşturulan ve yürütülen bir yapı olarak görülürse, ana sorunsal hala devlet merkezli kalmaya devam edecektir.[33] Bu sebeple hegemonyanın devletler tarafından değil devletler ya da başka kurumlar aracılığıyla sosyal grup ve sınıflar tarafından uygulanan bir egemenlik biçimi olduğu unutulmamalıdır. Bu tez çalışmasında ABD hegemonyasına karşı Venezuela'da oluşan bir karşı-hegemonyadan söz edilirken, Cox'un öngördüğü gibi hegemonyanın ve karşı-hegemonyanın ulusal sınırlar içinde doğduğu ve uluslararası alana maddi ideolojik ve kurumsal araçlarla taşındığı varsayılmıştır. Bu varsayıma göre hegemonya devletlere değil tarihsel bloklara yani toplumsal sınıflara ve üretim ilişkilerine dayanır.

Neo-Gramşiyan yaklaşıma yöneltilen bir diğer eleştiri de hegemonya kavramının sınıfa indirgenmesi ve bu sebeple de sınıfsal olmayan kimliklerin (kültürel, etnik, cinsel ve ırksal kimlikler gibi) devlet-sivil toplum ilişkisindeki rolünün göz ardı edilmesidir.[34] Dünya düzenin analizine üretimle başlamak ve üretim ilişkilerini esas almak, özneler arası ilişkiyi sınıflar arası ilişkiye, yani üretime indirgemek anlamına gelebilir.[35]

1990'lı yıllardan itibaren küreselleşme ve post-modern düşüncenin etkisiyle sınıf siyaseti, kimlik siyasetinin gölgesinde kalmaya başlamış, öznenin yeniden inşa sürecinde sınıfın yerine özne olarak kimlik ön plana çıkmıştır. Bu nedenle Neo-

[33] W.I. Robinson, *a.g.e*, s. 4.
[34] F. Keyman, *a.g.e*., s. 249.
[35] J.G. Ruggie, "International Structure and International Transformation: Space, Time and Method", E. Czempiel ve J. Rosenau (Der.), *Global Changes and Theoretical Challenges*, Toronto, Lexington, 1991, s. 32. (Alıntılayan: F. Keyman, 2007, s. 248).

Gramşiyan yaklaşımda olduğu gibi bireyin sınıf kimliğinin birincil olduğu varsayımıyla yapılan analizler, diğer kimliklerin etkisini açıklayamadıkları için eleştirilmiştir. Latin Amerika'da da, 1980'lerden bu yana bölgedeki yerli halkların kimliklerini vurgulayarak geleneksel köylü hareketleri ya da gerilla hareketlerinden ayrılmaya başladığı gözlemlenmektedir.[36] Bu yeni sosyal hareketler içinde yerliler kimliklerini keşfetmiş, artan ölçüde yerli kimliği ve haklarını gündeme getirmeye başlamıştır. Yerli kimliği, modernleşme sürecinde en çok marjinalleşen gruplar olan yerliler için küresel siyasette söz sahibi olmanın aracı olmuş, onlara yeni siyasi alanlar açmıştır.[37] Örneğin Meksika'daki Zapatista hareketi, her ne kadar doğrudan NAFTA'ya karşı yapılan ayaklanmayla doğmuşsa da, bugün daha çok kimlik siyasetiyle ön plana çıkan ve bölgedeki yerli haklarının mücadelesinde öncü olan bir harekettir.[38]

Venezuela'daki son döneme özgü toplumsal hareketlerde ise, Meksika, Şili, Peru ya da Bolivya'ya benzer biçimde yerli kimliği ön planda değildir, fakat yine sınıfsal farklılıkların ötesinde toplumsal cinsiyete dayalı rollere karşı verilen bir kadın mücadelesi dikkat çekmektedir.[39] Barrio (gecekondu mahalleleri) kadınları, sadece mahalle düzeyinde değil yerel topluluk düzeyindeki hareketlerde de önemli rol oynayan ve toplumsal cinsiyet çelişkilerini açığa çıkaran, farklı kimliklerle ihtiyaçlarını somutlaştıran özneler olarak belirmektedir.[40]

---

[36] Tilman Evers, "Identity: The Hidden Side of New Social Movements in Latin America", David Slater (Der.), *New Social Movements and the State in Latin America*, Amsterdam, Cedla, 1985. s. 45.
[37] Courtney Jung., "The Politics of Indigenous Identity*:* Neoliberalism*,* Cultural Rights, and the Mexican Zapatistas*", Social Research,* Vol. 70, No. 2, Yaz 2003, s. 436.
[38] C. Jung, *a.g.e*., s. 450.
[39] Sujatha Fernandes, "Barrio Women and Popular Politics in Chávez's Venezuela", *Latin American Politics & Society*, Vol. 49, No. 3, Sonbahar 2007, s. 98.
[40] Lilia Rodríguez, "Barrio Women: Between the Urban and the Feminist Movement", *Latin American Perspectives*, Vol. 21, No. 3, Yaz 1994, s. 33.

Kısacası Latin Amerika'da toplumsal mücadele ve sosyal dönüşüm sadece sınıfsal ilişkilere değil, aynı zamanda etnisite, ırk ve toplumsal cinsiyetle ilgili çelişkilere de dayalıdır. Gramşiyan hegemonya kavramı ise sınıflar arası ilişkileri analiz etmek için elverişli bir teorik araç sunarken, diğer noktalarda zayıf kalmaktadır. Fakat Chávez'in gerek ABD hegemonyası karşısındaki pozisyonunun temelinde gerekse Bolivarcı hareketinin merkezinde tarihsel ve sınıfsal unsurlar daha ağır basmaktadır. Chávez'i iktidara getiren ve onu iktidarda tutan süreçte hem üretim ilişkileri üzerinden hem de yoksulluk üzerinden gelişen sınıfsal kutuplaşmanın rolü büyüktür. Chávez, sınıfsal ayrılık ve kutuplaşmadan beslenerek iktidarını güçlendirmekte ve popülist politikalarla bu eğilimi dış politikada da sürdürmektedir. Sınıflar arası ilişkileri anlamak popülist hareketlerin özünü anlamak için önemli bir temel sağlar ve Chávez'in popülist politikalarının hedefinde doğrudan ABD hegemonyası bulunmaktadır. Bu tezde bu doğrultuda Neo-Gramşiyan yaklaşım çerçevesinde sınıf temelli bir analiz yapılması uygun görülmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

CHÁVEZ'İ İKTİDARA GETİREN DİNAMİKLER

Venezuela'da Chávez'i iktidara getiren dinamikleri anlamaya yönelik yapılan analizler, genellikle Soğuk Savaş sonrasında oluşan yeni uluslararası ortam ve 21. yüzyılda Latin Amerika'da yükselen popülist sol dalga bağlamında ele alınmaktadır. Ne var ki, Chávez'in yükselişini açıklayabilmek için bölgesel ve uluslararası koşullardan önce Venezuela'ya özgü sosyo-ekonomik ve siyasal şartların dikkate alınması gerekir. Zira Chávez gibi bir aktörün herhangi bir Latin Amerika ülkesinde değil de Venezuela'da ortaya çıkması tesadüf değildir.

Chávez'i iktidara getiren süreç, bu bölümde üç başlık altında incelenecektir. Siyasi ve sosyo-ekonomik dinamikler analiz edildikten sonra, Chávez'in yükselişinde popülist uygulamaların rolü ve uluslararası ortamın etkisi ele alınacaktır. Chávez'in nasıl iktidara geldiğini anlamak, nasıl iktidarda kaldığını ve politikalarını nasıl oluşturduğunu anlamak için öncelikle atılması gereken bir adımdır.

I. Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Dinamikler

Venezuela, diktatörlük dönemi, askeri darbeler, demokrasiye geçiş ve ABD ile ilişkiler gibi birçok olgu ve süreç bakımından genel olarak diğer Latin Amerika ülkelerinden ayrılmaktadır. Bunda Venezuela'nın bölgenin tek büyük petrol devleti olmasının getirdiği belirli sosyo-ekonomik şartların büyük etkisi vardır. 1950'lerin sonlarından itibaren süregelen ülkenin 40 yıllık siyasi geleneği, bölgenin siyasi tarihi içerisinde benzeri olmayan bir siyasal sistem yaratmıştır. 1980'lerin sonunda bu

sistem içinde başlayan çözülmeler, Chávez gibi yeni siyasi aktörlerin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.

A. Punto Fijo Düzeni ve "İstisnai Demokrasi"

1970'ler boyunca Latin Amerika ülkelerinin çoğu askeri diktatörlükler tarafından yönetilirken ve Latin Amerika siyaseti ardı ardına gelen darbe ve krizlere sahne olurken, Venezuela, 1960'lardan itibaren istikrarlı bir demokratik sisteme sahipti. Öyle ki, 1958'de Punto Fijo Paktı'nın imzalanmasıyla başlayan bu süreç, tüm Latin Amerika ülkelerine "örnek demokrasi" olarak gösterildi.

Venezuela'da ilk demokrasi deneyimi 1945 ve 1948 yılları arasında, *trienio* olarak adlandırılan üç yıllık dönemde, sosyal demokrat parti AD (Demokratik Hareket Partisi) iktidarında Rómulo Betancourt'un devlet başkanlığında yaşandı. 1945'de Marcos Pérez Jiménez öncülüğündeki askeri darbenin yardımıyla iktidara gelen AD, üç yıl sonra yine Pérez Jiménez tarafından 27 Kasım 1948 tarihinde düzenlenen darbeyle iktidardan uzaklaştırıldı.[41] Askeri harcamalardaki düşüş başta olmak üzere birçok sebep göstererek iktidara el koyan askeri cunta, 1952'de yapılan seçimlerde kaybetmesine rağmen Pérez Jiménez'i 19 Nisan 1953'te devlet başkanı ilan etti. Göreve gelmesinin ardından anayasada yaptığı değişikliklerle diktatörce bir güç edinen Pérez Jiménez, 1958 Ocak ayında generallerin ayaklanmasının ardından ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.

1958 Aralık ayında yapılacak seçimlerden kısa bir süre önce Venezuela'nın üç büyük partisi, 31 Ekim 1958 tarihinde, Pérez Jiménez diktatörlüğüne yol açan darbelerin bir daha yaşanmaması için masaya oturdular ve Punto Fijo Paktı olarak

[41] Judith Ewell, "The Extradiction of Marcos Pérez Jiménez", 1959-63: Practical Precedent for Enforcement of Administrative Honesty?, *Journal of Latin American Studies*, Vol. 9, No. 2, Kasım 1977, s. 293.

adlandırılan bir anlaşma imzaladılar. AD lideri Rómulo Betancourt, COPEI (Venezuela Sosyal Hıristiyan Partisi) lideri Rafael Caldera[42] ve URD (Demokratik Cumhuriyet Birliği) lideri Jóvito Villalba'nın imzaladığı pakta göre, seçimleri kazanan parti, anlaşmayı imzalayan diğer parti temsilcilerini de kapsayacak ve geniş bir koalisyon hükümeti oluşturulacaktı.

Kapsayıcı bir özelliğe sahip gibi görünen Punto Fijo Paktı, özünde dışlayıcı bir özelliğe sahipti. Zamanla merkez sol partisi URD de Pakt'tan dışlandı ve böylelikle Venezuela siyaseti yıllarca iki merkez sağ partinin; Sosyal-Hıristiyan parti COPEI ve sosyal-demokrat kimliğinden giderek uzaklaşarak 1980'lerin sonunda Venezuela'da neoliberal politikalar uygulanmasının öncülüğünü yapan AD'nin iktidarını garanti altına almış oldu. Bu dönemin belirgin özelliklerinden biri de başta Komünist Parti olmak üzere ülkedeki çoğu sol partinin baskı altına alınmasıydı.[43] Öyle ki "Venezuela demokrasisinin babası" olarak bilinen *trienio* dönemi devlet başkanı ve aynı zamanda Punto Fijo döneminin ilk devlet başkanı Rómulo Betancourt, solcuların karar alma sürecinden uzakta tutulmasının 1960'lar boyunca demokratik birliği kolaylaştırdığını söylemişti.[44]

Ellner, Punto Fijo dönemi boyunca diğer Latin Amerika ülkelerine örnek olarak gösterilen siyasi istikrarın başlıca özelliklerini şöyle özetler[45]:

i. İdeolojik farklılaşmayı en aza indiren iki-parti sistemi

---

[42] Rómulo Betancourt ve Rafael Caldera aynı zamanda partilerini kuran isimlerdir. AD Betancourt tarafından 1941'de, COPEI ise Caldera tarafından 1946'da kurulmuştur.

[43] Daniel Hellinger, "Political Overview: The Breakdown of Puntofijismo and the Rise of Chavismo", Steve Ellner ve Daniel Hellinger (Der.), *Venezuelan Politics in the Chavez Era: Class, Polarization & Conflict* , Boulder, Lynne Rienner, 2003, s. 41.

[44] Daniel H. Levine, "Venezuela: The Nature, Sources and Future prospects of Democracy", Larry Diamond, Jonathan Hartlyn (Der.), *Democracy in Developing Countries: Latin America,* Boulder, Lynne Rienner, 1999, s. 283.

[45] Steve Ellner, "Introduction: The search for Explanations", S. Ellner ve D. Hellinger (Der.), 2003, s. 8.

ii. Aşırı milliyetçi söylemlerden uzak duran ve demokrasiye bağlı siyasi liderler

iii. Geçmiş deneyimlerden ders alarak parti içi ve partiler arası anlaşmalara önem veren liderlik anlayışı (pacted democracy)

iv. Orta sınıfı temsil eden, işçi sınıfı ve oligarşiyi bastırarak geniş bir orta sınıf yaratmaya ve sınıf çatışmasını en aza indirmeye çalışan siyasi partiler

v. Parti disiplinine ve kurumsallaşmaya verilen önem

Punto Fijo dönemi boyunca Venezuela'nın siyasi olgunluk ve ekonomik yeterlilik açısından diğer Latin Amerika ülkelerinden farklı olduğu tezi ortaya atıldı.[46] Daha sonra "İstisnai demokrasi" (*exceptional democracy*) ve "Venezuela İstisnası" (*Venezuelan exceptionalism*) terimleriyle anılan bu teze göre Venezuela'yı diğer Latin ülkelerinden ayıran özelliği, sağlıklı ve "Batı tarzı" bir demokratik sisteme ve güçlü bir siyasi kültüre sahip olması, sınıfsal ayrılıkların, faşist çatışmaların, aşırı milliyetçi ve popülist yönetimlerin yaşanmamasıydı.[47]

Punto Fijo düzeni, 1960'lardan 1980'lerin sonundaki siyasi kriz dönemine kadar sorunsuzca işledi, bu dönemde askeri darbeler yaşanmadı ve AD ve COPEI birlikte yüzde 90'lara varan oy oranlarına eriştiler.[48] 1980'lerin ortasından itibaren

[46] Bu tezi savunan önde gelen iki Venezuelalı akademisyen Naím ve Piñango'dur. Bkz. Moisés Naím ve Ramon Piñango (Der.), *El Caso Venezuela: Una Ilusion de Armonìa*, Karakas, Ediciones IESA, 1984.

[47] "Venezuelan Exceptionalism" terimi ilk defa Steve Ellner tarafından 1989 yılında kullanılmıştır. Bkz. Steve Ellner, "Venezuela: No Exception", NACLA : Report on the Americas, Vol 23, No 1, Mayıs 1989, s. 8-10.

[48] Punto Fijo dönemi boyunca seçimlerin manipüle edilmesi, siyasi kayırmacılık ve yolsuzluk gibi demokratik olmayan birçok uygulamanın ayrıntıları için bkz. Steve Ellner ve Miguel Tinker Salas, "The Venezuelan Exceptionalism Thesis: Seperating Myth from Reality", *Venezuela: Hugo Chavez and the Decline of an "Exceptional Democracy",* Lanham, Rowan &Littlefield Publishers, 2007, s. 8-9.

siyasi kriz içindeki partilerin ekonomik sorunlara cevap verememesi sonucu Punto Fijo sisteminde çözülmeler başladı ve bu süreç Venezuela'yı ekonomik krizin ardından çok büyük bir halk ayaklanması ve sosyal kutuplaşmaya götürdü. Bu tarihten itibaren siyasi partiler halkı temsil edemez duruma geldiler ve Venezuela'nın siyasi ve ekonomik olarak diğer Latin Amerika ülkelerine örnek olması gerektiğini vurgulayan "İstisnai Demokrasi" tezi tamamen sarsıldı.

B. Punto Fijo Sisteminin Çözülüşü

Venezuela'da siyasi partiler geleneksel olarak aşırı disiplinli ve hiyerarşik olarak sıkı örgütlenmiş bir yapıya sahiptir; bu yüzden büyük partiler içindeki farklı düşünceye sahip küçük gruplar çoğu zaman iç çatışmalara ve bölünmelere neden olmuştur.[49] Düşünce olarak ayrılık gösteren ve parti içinde bunları açıkça dile getiremeyen ya da iç mücadeleyi kaybederek partideki konumları zayıflayan taraflar, parti dışında şanslarını denemeyi tercih etmişlerdir. Büyük partiler içindeki bu mücadele ve ayrışma süreci, 1990'lı yılların başından itibaren hızlanarak, Chávez gibi yeni siyasi aktörlerin yükselmesini kolaylaştırmış ve mevcut siyasi ve kurumsal düzenin dönüşümünü hızlandırmıştır.

Bunun yanı sıra 1958- 1989 dönemi boyunca Punto Fijo sisteminin devamını sağlayan bazı temel özellikler, yine aynı sistemin sonunu getiren dinamikler içermektedir. Steve Ellner, Brian Crisp ve Daniel Levine gibi akademisyenlere göre, Venezuela'da 1960'lardan 1980'lerin sonuna kadar süren bu demokrasi deneyimi,

[49] Martin Tanaka, "From Crisis to Collapse of the Party Systems and Dilemmas of Democratic Representation: Peru and Venezuela", Scott Mainwaring (Der.), *The Crisis of Democratic Representation in the Andes*, Stanford, Stanford University Press, 2006, s. 56.

1990'ların siyasi krizini ve yeni siyasi aktörlerin ortaya çıkmasını açıklayan unsurlar içermektedir.[50]

Her şeyden önce, parti paktlarının elitist yapısı aşırı merkeziyetçi ve dışlayıcı bir siyasi yapı oluşmasına sebep olmuştur.[51] Yine Ellner'e göre, siyasi liderlerin geçmişten ders almak ve darbelere geçit vermemek söylemleriyle güçlü bir merkezi hükümet kurmaya çalışmaları, siyasi reformların yapılmasını isteyen muhalif sesleri karar alma sürecinin dışında bırakmıştır. Ancak 1980'lerin ortalarına gelindiğinde, bir takım siyasi reformların gerekliliği gündeme gelmiş, 1984'te Devlet Reformu için Komisyon (*Comisión Presidencial para la Reforma del Estado*) kurulmuştur. "Partiokrasi"[52] olarak adlandıran, siyasi partilerin kontrol ettiği kapalı ve baskıcı siyasi sitemi açmayı hedefleyen Komisyon, birçok önemli yapısal kurumsal değişikliğe imza atarak parti liderlerinin güçlerini kaybetmesine yol açmıştır. 1989'da atamayla işbaşına gelen devlet yöneticileri ve belediye başkanlarının doğrudan halk tarafından seçilmesi; 1993'te de Millet Meclisindeki vekillere oy verilmesi sağlanmıştır. Bütün bu reformlar, parti içindeki gerilim ve çatışmaları artırarak, uzun dönemde parti sisteminin çökmesine yol açan nedenlerden biri olmuştur. Parti reformlarının sebep olduğu siyasal gerilimle birlikte devam eden ekonomik kriz, Chávez'i iktidara getiren süreci de hızlandırmış oldu.

Bunun yanı sıra Martin Tanaka'ya göre, Chávez'i iktidara getiren süreci anlamamız için göz önünde bulundurmamız gereken en önemli faktörlerden biri 1989'da Carlos Andrés Pérez'in ve 1993'te Rafael Caldera'nın devlet başkanı olarak

[50]Steve Ellner, "Recent Venezuelan Political Studies: A Return to Third World Realities", *Latin American Research Review,* Vol 32, No 2, 1997, s. 202. Brian F. Crisp, ve Daniel H. Levine, "Democratizing the Democracy? Crisis and Reform in Venezuela", *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 40, No. 2, Yaz 1998, s.28.
[51] S. Ellner, Intoduction, S. Ellner ve D. Hellinger (Der.), 2003, s. 12-13.
[52] Bu terim İspanyolca'da *partitocracia* veya *partidocracia*, İngilizce'de ise *particracy*, *partitocracy* veya *partyarchy* terimlerine karşılık gelmektedir.

siyaset sahnesine geri dönmeleridir.[53] 1961 Anayasasının 185. maddesine göre, devlet başkanı ancak on yıl sonra yeniden seçilebiliyordu. Anayasada böyle bir maddeye yer verilmesinin nedeni, *caudillo* olarak adlandırılan diktatör askerlerin uzun süre iktidarda kalmasını önlemekti. On yıl aradan sonra eski siyasi güçlerini yitirmiş bir şekilde tekrar başkanlık koltuğuna oturan Pérez ve Caldera'nın pasifliği, yeni siyasi aktörlerin yükselmesi için elverişli bir ortam yarattı.

Ayrıca petrol gelirlerinin kontrolü, Punto Fijo sisteminin devamlılığını sağlayan en önemli faktörlerden biriyken, 1980'lerde hükümetin petrol gelirlerinin kontrolünü kaybetmeye başlaması, mevcut sistemin sonunu getiren en önemli faktörlerden biri olmuştur. Venezuela'da petrol her zaman siyasetin temeli olmuş, hükümetlerin politikalarını belirlemelerinde büyük rol oynamıştır. Petrol fiyatlarının rekor düzeye ulaştığı 1970'ler boyunca, Punto Fijo hükümetleri artan petrol gelirlerinden her alanda faydalanarak büyük bir ayrıcalığa erişmiştir. Petrol gelirleri Venezuela'da 1970'de 1,4 milyon dolardan 9 milyon dolara çıkmıştır.[54] 15 Ekim 1973'te OPEC üyesi Arap ülkelerinin ABD'ye petrol ambargosu ilan etmesiyle yaşanan fiyat artışlarıysa, Venezuela'nın petrol gelirlerini dörde katlamıştır.[55] Venezuela'da bu beklenmedik fiyat artışlarından yararlanan Andrés Pérez hükümeti "*La Gran Venezuela*" (Büyük Venezuela) adını verdiği projeyle bir kalkınma planı ortaya koymuştur. Bu plan kapsamında petrol gelirlerini maksimize etmek amacıyla 1 Ocak 1976'da petrol sanayinin kamusallaştırması süreci başlatılmış ve devlete ait petrol şirketi PdVSA (Petróleos de Venezuela, Venezuela Petrolleri) kurulmuştur.

---

[53] M. Tanaka, 2006., s.56.
[54] Bernard Mommer, "Subversive Oil", *Venezuelan Politics in the Chávez Era: Class, Polarization, Conflict*, 2003, s. 133.
[55] Gregory Wilpert, "The Economy, Culture, and Politics of Oil in Venezuela," [Venezuelanalysis. com, http://venezuelanalysis.com/analysis/74], (Erişim: 22 Nisan 2010).

Ne var ki, 1980'lerde petrol fiyatlarının hızla düşmeye başlamasıyla durum tersine dönmeye ve "Petrol devleti" kaynaklarıyla temin edilen kamu finansmanı kontrolden çıkmaya başladı. 1983'te ülkedeki tek büyük ve güçlü kurum olarak PdVSA kalmıştı ve hükümet finansal krizle mücadele edebilmek için PdVSA'nın yatırım fonlarından faydalanmak istedi. Fakat şirket yöneticileri gelirlerini korumak için Venezuela dışında yatırım yaparak şirketi uluslararası piyasaya açtılar. Böylelikle kârların önemli bölümü yurt dışına transfer ediliyor, yurtdışındaki şirketlerle yapılan sözleşmelerle hükümetin bu paraya ulaşması engelleniyordu.[56] Bu durumda hükümet, kamulaştırdığı halde petrol sanayini kontrol edemiyor, petrol fiyatlarının düşmeye başlamasıyla zaten azalmakta olan petrol gelirlerine de ulaşamıyordu. Hükümetle PdVSA yöneticileri arasında süren petrol gelirlerinin kontrolü için mücadele, PdVSA yöneticilerini Punto Fijo sisteminin en büyük muhaliflerinden biri haline getirmişti. Chávez'in de Bolivarcı hareketini 1982'de örgütlediği düşünülürse, Punto Sistemi'ndeki bu iki kırılmanın eş zamanlı olduğu söylenebilir.

C. Neoliberal Politikalar ve *El Caracazo* Halk Ayaklanması

1980'ler sadece Venezuela için değil, tüm Latin Amerika ülkeleri için finansal çöküşler, borç krizleri, aşırı enflasyon gibi birçok ekonomik sıkıntıyla geçti ve bu yüzden "kayıp dönem" olarak adlandırıldı. Bu dönemden başlayarak 1990'lar boyunca birçok Latin Amerikalı lider, ABD yönetiminin Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası programlarıyla uygulanan neoliberal ekonomik reformlarını kabul etmek zorunda kaldı. Washington Konsensüsü olarak bilinen, 1989'da eski

[56] B. Mommer, 2003, s. 135.

IMF danışmanlarından John Williamson tarafından hazırlanan bu 10 maddelik ekonomik program, büyük dış borç yükü altına giren ülkelerin izlemesi gereken reformları içeriyordu. Mali disiplin sağlanması, bütçe açığının dizginlenmesi, kamu harcamalarının kısılması, faiz oranlarının piyasa tarafından belirlenmesi, rekabetçi döviz kuruna geçilmesi, ticaretin serbestleştirilmesi, doğrudan yabancı yatırımların davet edilmesi, devlet işletmelerinin özelleştirilmesi, vergi reformu yapılması gibi alanlarda düzenlemeler öngören Washington Konsensüsü'nü Latin Amerika'da uygulayan ilk ülkelerden biri Venezuela oldu.

Venezuela'da piyasa ekonomisi yönünde atılan ilk adımlar, Şubat 1989'da ikinci kez devlet başkanlığı koltuğuna oturan Carlos Andrés Pérez tarafından şok terapi yoluyla uygulanan neoliberal reformlardı.[57] Ülkenin merkez bankası döviz rezervlerinin tükenmiş olması sebebiyle Pérez, IMF ve Dünya Bankası'nın programını kabul ederek Washington Konsensüsü'nün maddelerini uygulamaya geçirdi. Ekonomi politikalarındaki bu geniş çaplı değişim *el gran viraje* (büyük dönüş) adıyla anılıyordu. Bu "büyük dönüş" kapsamında ülkenin petrol sanayisi tekrar yabancı yatırımcılara açıldı. Böylece iktidara geldiği ilk dönemde petrol gelirlerindeki artış sayesinde refah dönemi yaşayan ve petrol sanayini kamulaştıran Pérez'in, şimdi ekonomik krizden çıkmak için petrol sanayini özelleştirmesi gerekiyordu. Pérez'in piyasa reformu kararı, 1958'den bu yana devletçi, müdahaleci ve ulusal sanayinin korunması yönünde bir ekonomi politika izleyen kendi partisi AD ile de ayrılık gösteriyordu. Bu yüzden parti içinde de birçok sorun yaşandı.[58]

Ticaret, bütçe açığı, finans ve işgücü alanlarında neoliberal reformlar öngören ve *El Paquete* (Paket) olarak adlandırılan ekonomik programın uygulanmasının

[57]Steve Ellner, "Hugo Chávez: Radical Populist or Neopopulist?", 6–8 Eylül 2001, [http://lasa.international. pitt.edu/Lasa2001/EllnerSteve.pdf] (Erişim: 12 Eylül 2009).
[58] M. Tanaka, 2006., s. 59.

sonucunda, 1989'da enflasyon yüzde 84'e yükselmişti.[59] Rekor düzeydeki enflasyonla beraber benzin fiyatları bir anda yükselmeye başladı. Ülke, petrol üreticisi konumunda olduğu için her zaman uluslararası fiyatların altında bulunan benzin fiyatlarının hızla yükselmesi, toplu ulaşım sistemine de yansıdı.[60] 27 Şubat 1989 günü Karakas'ta toplu ulaşım araçlarına yüzde 30'dan yüzde 100'e kadar yapılan zamları protesto eden bir grubun gösterisi, kendiliğinden büyük bir ayaklanmaya dönüştü. Zamlar bu ayaklanmanın sadece tetikleyicisi durumundaydı. Zira finansal kriz, işsizlik, iş imkânlarının azalması, artan suç oranları gibi birçok sebepten dolayı orta sınıf giderek küçülmeye başlamış, gelir dağılımındaki eşitsizlikler hızla artmıştır. 1989'da Venezuela'nın en fakir yüzde 20'lik kesimi, milli gelirin 4,8'ine sahipken, en zengin yüzde 20'lik kesim yüzde 49,5'lik milli geliri elinde tutmaktaydı.[61] Bütün bu sebepler aşırı yoksulluk sınırında yaşayan halkın isyan etmesine yol açtı ve bu isyan son yapılan zamlardan sonra şiddetlenerek kendini gösterdi.

Gazeteciler ayaklanmanın başladığı günü "gecekondu mahallerinin tepelerden indiği gün" olarak tanımladılar.[62] Beş gün boyunca, Venezuelalılar sokaklarda gösteriler yaptılar, dükkânları yağmaladılar, camları kırdılar, arabaları ateşe verdiler. Polis ayaklanmayla başa çıkamayınca Pérez, Savunma Bakanı Italo del Vale Alliegro'dan devreye girmesini istedi. Alliegro, ülkenin silahlı güçlerini halka karşı kullandı ve isyanın bastırılması sırasında resmi rakamlara göre Karakas'ta 396 kişi

[59] Orlando J. Pérez, "U.S. Security Policy and U.S.-Venezuelan Relations", Brian Loveman (Der.), *Addicted to Failure: U.S. Security Policy in Latin America and the Andean Region*, Rowman&Littlefield Publishers, Maryland, 2006, s. 81.
[60] Deborah L. Norden, "Democracy in Uniform: Chávez and the Venezuelan Armed Forces", S. Ellner ve D. Hellinger (Der.), *Venezuelan Politics in the Chavez Era: Class, Polarization, Conflict*, 2003, s. 96.
[61] Patricia Márquez, "The Hugo Chávez Phenomenon: Who Do 'the People' Think?" S. Ellner ve D. Hellinger (Der.), *Venezuelan Politics in the Chavez Era: Class, Polarization, Conflict*, 2003, s. 200.
[62] P. Márquez, *a.g.e*., s. 201.

hayatını kaybetti.[63] Askerler gecekondu mahallerinin içine sokuldu, devlet lojmanları kuşatmaya alınarak binlerce insan öldürüldü. Cesetler kimlik tespiti yapılmadan gömüldü ve ayaklanmadaki büyük insani kayıp ancak toplu mezarlar açıldıktan sonra ortaya çıktı. Resmi rakamlara yansımayan ölümlerin sayısı iki binin üzerindeydi.[64]

Newsweek, *El Caracazo* olarak anılan ayaklanmayı "Latin Amerika'nın en İstikrarlı Demokrasisi Patladı" başlığıyla duyurdu.[65] Demokratik bir rejimde böyle bir ayaklanma yaşanması, Venezuela'daki mevcut sistemle ilgili birçok temel düşünceyi derinden sarsmıştı. Ayaklanma, Venezuela'da 1980'lerde giderek artan siyasi kutuplaşmanın ardında derinden büyüyen büyük bir sosyal kutuplaşma yattığını gösteriyordu.

27 Şubat 1989 hem siyasi hem sosyal alanda büyük bir kırılma noktası olmuş, 1990'lar boyunca sosyal kutuplaşma birçok alanda kendini göstermeye başlamıştır. Kayıt dışı ekonominin büyümesi ve sosyal eşitsizliğin giderek artmaya başlamasıyla birlikte sosyal sınıflar birbirlerine öfke ve nefretle yaklaşmaya başlamıştır.[66] Bunun yanı sıra hükümetin orduyu halka karşı kullanması, ordunun içinde Albay Hugo Chávez'in öncülük ettiği bir grubun öfkelenmesine yol açmış ve silahlı kuvvetler içinde ayrılıklar 1992'de iki darbe girişimleriyle sonuçlanmıştır.[67]

D. Chávez'in Darbe Girişimi

Chávez'in siyaset sahnesine çıkışı, 4 Şubat 1992'de Carlos Andrés Pérez hükümetine karşı gerçekleştirdiği darbe girişimiyle olmuştur. Hugo Chávez, 29

[63] Margarita López Maya, "The Venezuelan 'Caracazo' of 1989: Popular Protest and Institutional Weakness", *Journal of Latin American Studies*, Vol. 35, No. 1, Şubat 2003, s. 130.
[64] Richard Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim*, Hasan Böğün (Çev.), İstanbul, Yordam Kitap, 2007, s. 55.
[65] Newsweek, "South America's Most Stable Democracy Explodes", 13 Mart 1989. Aktaran: Steve Ellner ve Miguel Tinker Salas (Der.), s. 8.
[66] S. Ellner, Introduction, 2003, s. 19-21.
[67] D. L. Norden, 2003, s. 97.

Temmuz 1954'te taşralı, alt-orta sınıf bir ailenin çocuğu olarak doğdu ve 1970'te, 17 yaşında Askeri Akademi'ye girdi. 1975'te asteğmen olarak askeri okuldan mezun olan Chávez, aynı yıl Venezuela'nn doğu sınırında küçük bir gerilla örgütüyle mücadeleye gönderildi. Chávez, görevi sırasında gerillalara sempati duymaya ve ordunun rolünü sorgulamaya başladı. İlerleyen dönemde Chávez, Alfredo Maneiro ve Douglas Bravo gibi birçok gerilla lideriyle temasa geçti.[68] 17 Aralık 1982'de ise kendisi gibi yüzbaşı olan üç arkadaşı, Jesus Urdanita Hernandez, Felipe Acosta Carles ve Raul Baduel ile birlikte "Bolivarcı Ordu-200" (Ejercito Bolivariano-200) adını verdikleri bu örgüt kurdu. Örgüt daha sonra genişleyerek MBR 200 (Movimiento Bolivariano Revolucionario 200, Bolivarcı Devrimci Hareket 200) adını aldı.[69] Hareketin ideolojisi, Venezuela ve Latin Amerika'nın devrimci ideolojisinden kaynaklanıyor, halk egemenliği, toplumsal adalet ve yozlaşmaya son verme idealine dayanıyordu. El Caracazo halk ayaklanması ve kanla bastırılması MBR-200'ü harekete geçirdi, sivil gruplarla ilişkiler kurulmaya başlandı. Uzun süren bir plan ve hazırlık aşamasının ardından 4 Şubat 1992'de Chávez'in liderliğinde MBR-200 üyeleri başkent Karakas'ın hemen her yerinde kontrolü ele geçirdiler, fakat Başkanlık Sarayı Miraflores'e ulaşmayı başaramadılar.[70] Beklemedikleri bir direnişle karşılaşan Chávez ve birlikleri teslim oldular. Darbe girişimi, başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen ekonomik krizden dolayı siyasileri suçlayan halkın büyük desteğini kazanmış, halk ayaklanmasıyla ilk büyük darbeyi alan Pérez hükümeti, Chávez'in darbe girişimiyle ikinci kez derinden yaralanmıştır.

---

[68] D. L. Raby, *Demokrasi ve Devrim: Günümüzde Latin Amerika ve Sosyalizm*, Ertan Günçiner (Çev.), İstanbul, Yordam Kitap, 2006, s. 203.

[69] Hareketin ismine eklenen 200 eki, 1983'te kutlanacak olan Simón Bolívar'ın 200. yıldönümünü temsil ediyordu.

[70] Margarita Lòpez Maya, "Hugo Chavez Frìas: His movement and his Presidency", *Venezuelan Politics in the Chávez Era: Class, Polarization, Conflict***,** 2003, s.78.

Punto Fijo hükümetinin sözcüleri, darbeden sonra demokrasinin tehlike altında olduğuna dair bir söylem geliştirerek halkı darbecilere karşı bir bütün olmaya çağırdı. Fakat Chávez'in fiili yenilgisi, onu çoktan bir halk kahramanına dönüştürmüştü. Tutuklandıktan sonra darbenin sorumluluğunu üstlenen ve "şimdilik" başaramadıklarını söyleyen Chávez, kitleler için yeni bir umut doğurmuştu. AD ve COPEI'den desteğini çeken halk kesimleri arasında Chávez'e karşı sempati giderek yayıldı.

27 Kasım 1992'de ikinci bir darbe girişimi daha yaşandı. İlkinden farklı olarak tüm askeri birliklerden katılan komutanlar (hava, kara ve deniz kuvvetleri ile milli savunma birlikleri), Chávez'i hapisten kaçırmak ve Başkanlık Sarayını basmak için eyleme geçtiler. Bu darbe girişimi de başarısızlıkla sonuçlandı fakat meşruiyet krizinin derinleştiğini; Pérez hükümetinin politikalarının yol açtığı sosyal ve siyasi bölünmelerin şiddetlendiğini açıkça gösteriyordu.[71] Halk ayaklanması ve darbe girişiminin ardından, giderek parti içindeki desteğini kaybeden Pérez 1993'te görevinden alındı.

Bu ortamda yapılan 5 Aralık 1993'teki başkanlık seçimlerini, popülist söylemleriyle IMF politikalarına son vermeyi vaat eden ve halktan bir şans daha isteyen Punto Sistemi'nin mimarlarından Rafael Caldera kazandı. 2 Şubat 1994'te ikinci kez başkanlık koltuğuna oturan eski COPEI lideri Caldera, ülkedeki siyasi gerilimi düşürmeye ve mevcut düzeni korumaya çalıştı. Öncelikle Chávez başta olmak üzere 1992'deki darbe girişimlerine katılanlar için af çıkardı. Neoliberal ekonomi politikalarını sürdürse de daha yumuşak geçişlerde bulundu.

[71] M. L. Maya, *a.g.e.,* s.79.

Caldera'nın girişimleri, Punto Fijo sistemi için geçici bir iyileşme sağladı fakat ekonomik kriz ve sosyal kutuplaşma devam etti.[72] Punto Fijo sisteminin çözülmeye başladığı bu dönemde, mevcut düzenin yıkılmaya başlamasıyla oluşacak boşluğu doldurmak için üç farklı toplumsal güç harekete geçmişti:[73]

i. İşçi hareketini temsil eden Causa R.,

ii. Devlete ait petrol şirketi PdVSA içinde örgütlenen yönetici kadrosu,

iii. Ordunun içinde örgütlenen, Chávez'in liderliğini yaptığı MBR 200.

Bu üç farklı örgütlenmenin de toplumda destek bulması açıkça gösteriyordu ki, geleneksel Punto Fijo partileri tüm sosyal tabakalar tarafından reddediliyor; her kesim kendi bağımsız adaylarını destekliyordu. Chávez Haziran 1997'de MBR 200 Kongresinde siyasi partisi MVR'yi (Movimiento V [Quinta] República, Beşinci Cumhuriyet Hareketi) kurarak 1998 seçimlerinde adaylığını ilan etti. Venezuela anayasasına göre herhangi bir siyasi partinin Símon Bolívar'ın adını alması yasaktı. Bu yüzden parti Beşinci Cumhuriyet Hareketi adını aldı. "Beşinci Cumhuriyet" adını almasının sebebiyse Chávez'in Venezuela tarihinde kurulan dört cumhuriyeti geride bırakarak yeni bir anayasayla yeni bir cumhuriyet kuracağını vaat etmesidir.[74]

6 Aralık 1998 seçimlerinde AD ve COPEI büyük bir yenilgiye uğrayarak yüzde 4 oy oranının altında kaldılar. Hapisten çıktıktan sonra kendisine "Şimdi nereye gidiyorsunuz?" diye soran gazeteciye "iktidara" diye cevap veren Chávez ise, yüzde 56 oy oranıyla genel başkanlığa seçildi. Venezuelalıların demokratik düzeni darbeyle yıkmaya çalışmış birine nasıl güvendiği ise, 1995-1998 arasında yapılan anketlerde

[72] D. Hellinger, 2003, s. 34.
[73] D. Hellinger, *a.g.e.*, s.35.
[74] Venezuela'da Birinci Cumhuriyet, ilk bağımsızlık hareketinin ardından 19 Nisan 1810'da, İkinci Cumhuriyet Símon Bolívar tarafından 7 Ağustos 1813'te tam bağımsızlığın kazanılmasıyla kuruldu. 1817-1819 arasındaki dönem Üçüncü Cumhuriyet dönemi olarak anıldı. 1819'da Büyük Kolombiya'nın kurulmasıyla ve Venezuela'nın da bu devletin bir parçası olmasıyla Dördüncü Cumhuriyet dönemi başladı ve Büyük Kolombiya dağıldıktan sonra da Chávez dönemine kadar devam etti.

açıkça görülmektedir. Seçimlerde Chávez'i destekleyenler Punto Fijo dönemindeki "istisnai demokrasi"den nefret eden ya da eski demokratik düzenle ilgili karışık hisleri olan vatandaşlardır.[75]

Punto Fijo sistemine entegre olamayan farklı sektörler arasındaki rekabeti Chávez'in kazanmasının kuşkusuz en önemli nedenlerinden biri de, Venezuela'daki siyasi ve toplumsal kutuplaşmanın doğrudan üretim ilişkileri üzerinden değil, daha çok hayat standartları ve yoksulluk üzerinden gerçekleşmesidir.[76] 1997'ye gelindiğinde ülkede aşırı yoksulluk sınırında yaşayanların oranı yüzde 85'i buluyordu.[77] Bu koşullarda, gerçekleştirdiği darbe girişimiyle halkın sempatisini kazanan Chávez, popülist söylemleriyle ülkeye refah getirecek bir kurtarıcı rolüne bürünmüştür. Chávez'in iktidarından sonra da, işçi sınıfı ve PdVSA'nın yönetici elitleri Chávez'in en büyük muhalifleri olarak belirmiş, ülkedeki sosyal kutuplaşma artmaya devam etmiştir. Bu ortamda Chávez'in geleneksel partilerin aksine, popülist söylemlerle doğrudan yoksul halk kesimlerine hitap etmesi, orta sınıfı ve elit kesimi rahatsız etmiş, sosyal sınıfların birbirine daha çok uzaklaşmasına yol açmıştır. Başka bir deyişle, Chávez'in mevcut sosyal kutuplaşmadan beslenmesi, sınıfa dayalı siyasi ayrılıkları ve kutuplaşmayı şiddetlendirmiştir. Kenneth Roberts'ın da işaret ettiği gibi, *Chavismo* (Chávez'in hareketi) aslında, Venezuela'da sosyal eşitsizliğin yeniden politize edilmesi anlamını taşımaktadır.[78] Kısacası, 1980'lerde sosyal kutuplaşma, siyasi kutuplaşmayı pekiştirirken, 1990'larda siyasi ayrımlar ekseninde sosyal eşitsizlikler yeniden canlanmıştır. Punto Fijo düzeni boyunca bilinçli olarak

[75] Damarys Canache, "From Bullets to Ballots: The Emergence of Popular Support for Hugo Chávez", *Latin American Politics and Society*, Vol. 44, No. 1, Bahar 2002, s. 84.
[76] D. Hellinger, 2003, s. 37.
[77] Chesa Boudin, Gabriel González, Wilmer Rumbos, *Venezuelan Revolution: 100 Questions -100 Answers,* New York, Thunder's Mouth Press, 2006, s. 11.
[78]Kenneth Roberts, "Social Polarization and the Populist Resurgence in Venezuela", *Venezuelan Politics in the Chavez Era: Class, Polarization, Conflict*, 2003, s. 55.

yükseltilen orta sınıf, 1982'de halkın yüzde 60'ını oluştururken, 1997'de yüzde bu kesim nüfusun sadece 33'ünü temsil etmekteydi.[79] Böylelikle Punto Fijo dönemi boyunca bastırılmaya çalışılan sınıf farkların artması ve sınıfsal ayrılıkların Chávez'in söylemleriyle siyasete taşınması, sosyal kutuplaşmayı bir anlamda yeniden üretmiştir.

Chávez'in 1998'de iktidara gelişinin Venezuela için en önemli sonuçlarından biri 40 yıllık Punto Fijo siyasi geleneğine kesin olarak son vermesi olmuştur. Punto Fijo projesine alternatif olarak doğan Chávez'in Bolivarcı Projesi, eski sistemin yapı ve kurumlarını büyük ölçüde dönüştürmeyi başarmış; eski siyasi geleneğe olan öfke Chávez'in hareketi için önemli bir sosyal zemin oluşturmuştur.

II. Popülizm

Popülizm, her ne kadar karşılaştırmalı siyaset alanında çok kullanılan bir kavram olsa da tartışmalı ve tanımlaması zor bir yapısı vardır. Laclau, popülizm kavramının bizi su götürmez bir şekilde tek bir anlam ifade eden belli başlı nesnelere yöneltmektense, içinde birçok fenomeni barındıran gri bir alana ve farklı değişkenlere götürebileceğini söyler.[80] Bu nedenle popülizmin doğası gereği, kapsamlı tanımları reddettiğini savunur. Laclau'ya göre, popülizmin özünde "halk"ı yeniden inşa etmeyi hedefleyen politik bir mantık yatmaktadır.[81] Laclau'dan hareketle Raby, popülizmi belli kriz dönemlerinde ortaya çıkan konjonktürel bir siyasi olgu olarak ele alır ve özellikle ülkenin siyasal sisteminde kendine yer

[79]Matiás Riutort, "Las Causas de la Pobreza en Venezuela", *Superar la Pobreza: El Camino por Recorrer*. Vol. 2, Documentos del Proyecto Pobreza, Caracas, Universidad Católica Andrés Bello, 2001, [http://biblioteca2.ucab.edu.ve/iies/bases/iies/texto/RIUTORT_MT_1999.PDF], s. 19, (Erişim: 25 Kasım 2010).
[80] Ernesto Laclau*, On Populist Reason*, New York, Verso, 2005, s. 175.
[81] E. Laclau, *a.g.e.,* s. 222.

bulamayan toplumsal kesimlerin güçlü fakat örgütsüz hareketlerinin içinden popülist oluşumlar çıktığına dikkat çeker.[82] Başka bir ifadeyle eğer işçi sınıfı veya örgütlü başka kesimler mevcut parti sisteminde sağlıklı bir şekilde temsil ediliyorsa popülist hareketler kendine kolay kolay yer bulamaz.

Popülizm kavramının siyasi olduğu kadar ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları da vardır. Fakat bu bölümde sadece Latin Amerika bağlamındaki siyasi boyutu ele alınacaktır.

A. Chávez ve Venezuela'da Popülist Diriliş

Latin Amerika'da köklü bir popülizm geleneği bulunmaktadır. 1930–1950 yılları arasında Arjantin'de Juan Perón ve Meksika'da Lázaro Cárdenas gibi örneklerle yükseldiği dönemde popülizm, hem bir siyasi hareket biçimi hem de ideolojik bir söylem olarak ortaya çıkmıştır. Bu popülist rejimlerin karizmatik liderler, ulusal kalkınmacılık, yoksul halk kesimlerine doğrudan hitap, anti-elitist ve milliyetçi söylem, liberal demokrasiye mesafe gibi birçok ortak noktası vardır. Soğuk Savaş sonrasında Latin Amerika'daki popülist projeler ise bu ortak özelliklerin çoğunu korumanın yanı sıra dönemin koşullarına özgü karakteristikler de kazanmıştır.[83]

Venezuela'da 1945–48 yılları arasında AD iktidarındaki *Trienio* dönemi, "popülizmin altın yılları" olarak kabul edilmektedir.[84] Dönemin devlet başkanı Betancourt, Latin Amerika'da yükselişte olan popülist dalgaya uyumlu olarak milliyetçi, anti-emperyalist bir söylem geliştirmiş, çok sınıflı bir parti yapısı kurmaya

[82] D. L. Raby, 2006, s. 241.
[83]Paul Cammack, "The Resurgence of Populism in Latin America", *Bulletin of Latin American Research*, Vol. 19, No. 2, 2000, s. 150.
[84]Luis Ricardo Davila, "The Rise and Fall and Rise of Populism in Venezuela". *Bulletin of Latin American Research,* Vol. 19, No. 2, 2000, s. 223.

çalışmış, demokratik seçimlerin uygulanmasını teşvik etmiş ve partisi AD'yi "halkın partisi" olarak sunmuştur.[85]

1958'de başlayan Punto Fijo dönemindeyse hükümetler, milliyetçi ve popülist söylemlere daha mesafeli durdular. Ne var ki, Punto Fijo sisteminin çözülmeye başladığı 1980 sonrası dönemde, popülist yöntemler yeniden gündeme geldi. Fakat bu "yeni" popülizm dönemi, neoliberal politikaların uygulanmasıyla eş zamanlıydı ve "neopopülist" olarak adlandırılan bu politikalar halk arasında yeterince destek bulamadı. Bunun yanı sıra Ellner'e göre, özellikle 1994'te ikinci kez başkanlık koltuğuna oturan Calderon'un AD ve COPEI geleneğinden dışarı çıkarak popülist bir söylem geliştirmesi Chávez'in yolunu açmış oldu.[86]

Chávez'in Bolivarcı projesinin halk kesimlerinde bu kadar çabuk ve çok geniş yer bulabilmesini, Luis Ricardo Davila, Rita Giacalone ve Kirk Hawkins gibi birçok düşünür, ülkede geleneksel popülizmin yeniden canlanmasına ve Chávez'in eski popülist geleneği başarıyla sürdürmesine bağlar.[87] Laclau'ya göreyse, Chávez'in ve Bolivarcı projesinin ortaya çıkışı popülist kırılma (*ruptura populista*) olarak tanımladığı bir sürecin sonucudur.[88] Popülist kırılma, sosyal taleplere cevap verecek kurumsal yapıların çökmesi sonucunda ortaya çıkar, kurumsal düzende kırılma meydana gelirken tatmin edilemeyen talepler de politize olur. Venezuela örneğinde, 1990'lar boyunca Punto Fijo düzenin kurumsal yapıları işleyemez hale gelmiş; Chávez'in projesi tam bu kırılmanın gerçekleştiği dönemde ortaya çıkan yeni siyasi oluşumlardan biri olmuştur. Fakat diğer liderlerden farklı olarak Chávez, yoksul halk

[85] L. R. Davila, *a.g.e*, 227.
[86] S. Ellner, Introduction, 2003, s. 20.
[87]Bkz. Rita Giacalone, "The Impact of Neo-populist Civilian-Military Coalitions on Regional Integration and Democracy: The Case of Venezuela", *Journal of Political and Military Sociology,* Vol.33, No.1, 2005, s. 25–38. Ayrıca, K. A. Hawkins, "Populism in Venezuela: The Rise of Chavismo", *Third World Quarterly,* Vol.24**,** No.6, 2003, s. 1137–1160.
[88] Ernesto Laclau, "La Deriva Populista y la Centroizquierda Latinoamericana", *Nueva Sociedad,* No. 89, Ağustos 2006, s. 56.

kesimleriyle doğrudan diyaloga geçmiş ve onların zaten bu süreç içerisinde politize olmuş taleplerini hayata geçireceğine söz vermiştir. Chávez'in 1998 seçimlerindeki vaatlerinden birisi de Punto Fijo düzenine son vermekti. Yeni düzen, halkın sevdiği ve saydığı milli bir karakterin görüşlerinin yeniden yorumlanmasıyla oluşan bir ideoloji üzerine kurulacaktı. Bütün bu etkenler Chávez'in siyasetinin sosyal taban bulabilmesinde önemli rol oynamıştır.[89]

Bunun yanı sıra Steve Ellner, Chávez'in Latin Amerika'da 1930 ve 1940'ların radikal popülist geleneğini nasıl sürdürdüğünü belirlemek için üç ana noktaya işaret eder.[90] Öncelikle Chávez, özel sektörün çıkarlarını ve taleplerini tamamen göz ardı etmektedir. Toprak Kanunuyla son 12 yılda toplamda 4 milyon hektar toprak kamulaştırılmış, ayrıca uygulanan yüksek vergiler yüzünden McDonalds ve General Motors da dahil olmak üzere birçok özel şirket ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Chávez, özel sektörü yok etmeye çalışmadıklarını ancak özel sektörün faaliyetlerini anayasal çerçevede ve toplumsal çıkarlara uygun biçimde yürütmesi gerektiğini açıklamıştır. İkinci olarak Chávez, açıkça sınıf ayrımı yapmaktadır. Venezuela tarihinde ilk kez bir lider yoksul alt sınıflara yardım etmenin toplumdaki diğer sınıflara yardım etmekten daha önemli olduğunu açıklamıştır. Fakat Ellner bu noktada 1940'lardaki popülist liderlerin sınıf kutuplaşmasını şiddetlendirecek bu tarz söylemlerden kaçındıklarını ve iş sektörünün de desteğini almaya çalıştıklarını hatırlatır. Son olarak, Chávez'in hükümet programları, alt sınıfları hükümetle işbirliği yapmaya yöneltmektedir. Chávez'in 15 Aralık 2006'daki "Birlik Konuşması"nda, "Bana yerli toplumlara gidelim ve onlara yardım edelim

[89]E. Laclau, *a.g.e.,* s. 60.
[90] Steve Ellner, "The Hugo Chávez Phenomenon: Anti-emperialist from Above or Radical Democracy from Below?", Fred Rosen (Der.), *Empire and Dissent: The United States and Latin America*, Durham, Duke University Press, 2008, s. 220.

dediler, bense onlara gidelim ve 21. yüzyıl sosyalizminin inşası için onlardan yardım isteyelim dedim" sözleri bunu açıkça ortaya koymaktadır. Yine bu kapsamda Bolivarcı sürecin en büyük destekçileri, Nisan 2002 darbesinden sonra Chávez'in geri dönmesini sağlayan eylemlerde aktif rol oynamış olan Bolivarcı Çevrelerdir (*Círculos Bolivarianos*). Ulusal koordinasyon sağlamak ve devrimi sürdürmek amacıyla derneklerde, halk evlerinde ve meclislerinde örgütlenen bu kurum sayesinde, yoksul halk kesimleri hükümetin yerel programlarının hayata geçirilmesinde önemli bir rol oynarak siyasete aktif olarak katılmaktadırlar. Yaklaşık 2,2 milyon üyesi olduğu tahmin edilen Bolivarcı Çevreler, Chávez'in popülist hareketinin önemli bir parçasını oluşturur.[91] Bu tarz toplumsal yapılanmalarla iktidarını güçlendiren Chávez'in güçlü bir siyasi parti kurmak istemesi ve Anayasal Cephe, Vatansever Çevreler gibi kurumlarla partisini kurumsallaştırmaya önem vermesi de yine 1940'ların popülist liderlerini örnek aldığını gösterir.[92]

Chávez, Venezuela'da doğrudan yoksul halk kesimlerine hitap eden ilk devlet başkanı olmasa da, orta sınıftan gelen ve halkla arasındaki doğrudan ilişkiyi sürekli güçlendiren ilk devlet başkanı olmuştur.[93]

B. Popülizmin Dış Politikaya Etkisi

Chávez'in popülizminin karakteristik özelliklerini iç politikada olduğu kadar uluslararası alandaki davranışlarında da görmek mümkündür. Örneğin Chávez, kendilerini siyasi süreçten dışlanmış hisseden seçmenlerin temsilcisi olarak ortaya çıkmış, karizmatik bir liderin peşinden gelmeye hazır ve istekli kitleleri

[91] Kirk Hawkins ve David R. Hansen, "Dependent Civil Society: The Círculos Bolivarianos in Venezuela", *Latin American Research Review*, Vol. 41, No. 1, s. 105.
[92] S. Ellner, *a.g.e*., s. 211.
[93] S. Ellner, 2003, s. 4.

bağlayabilmiştir. Bu sadece içeride değil aynı zamanda ülke dışında da geçerlidir. Örneğin Bolivya, Küba, Ekvador ve Nikaragua'da Venezuela petrolleriyle finanse edilen sosyal projeler sayesinde bu ülkelerde de yoksul halk kesimlerini etkilemeyi başarmıştır.

Yine Chávez, iç politikada elit kesimi hedef alarak geliştirdiği popülist söylemleri dış politikada doğrudan ABD hegemonyasına ve onun kurumlarına yöneltmektedir. Yerli elitlere ve kazanılmış haklarına karşı verdiği mücadeleye benzer bir stratejiyle, uluslararası alanda IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlara karşı gelmektedir. İç politikada biz "halk" ve onlar "elitler" olarak ortaya çıkan popülist retorik, dış politikada biz "Üçüncü Dünya Ülkeleri" ve onlar "Birinci Dünya Ülkeleri" şeklinde belirmektedir. Chávez, gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkelerin asla ve asla ekonomik ilişkilere girmemesi gerektiğini, çünkü bundan her zaman için gelişmekte olan ülkelerin zararlı çıkacağını savunur.[94] Bu sebeple Venezuela'nın IMF ve Dünya Bankası'ndan ayrılması, Arjantin'in devlet tahvillerini satın alarak IMF'ye olan borcunu ödemesini sağlaması ve diğer bölge ülkelerini de aynı şekilde bu kurumlardan uzaklaşmaya teşvik etmesi, Kolombiya ve Peru'nun ABD ile imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarını gerekçe göstererek bu ülkelerle içinde bulunduğu ortak pazar anlaşmasından çekilmesi ve ABD'nin Amerika ülkeleri arasında serbest ticaret anlaşması imzalanması yönündeki girişimlerine karşı çıkması, genel olarak popülist bir dış politikanın ürünüdür. Ayrıca mevcut kurumları kötüleyerek bu kurumlara alternatif yaratma isteği de yine popülist bir temelden kaynaklanmaktadır. IMF ve Dünya Bankası'na doğrudan bir alternatif olan Güney'in Bankası'nın (Banco del Sur) kurulması ve ABD'nin serbest ticaret anlaşmasına karşı

[94] Gregory Wilpert, *Changing Venezuela by Taking Power: The History and Policies of the Chavez Government,* Londra, Verso, 2007, s. 180.

Chávez'in tasarladığı ABD'yi dışlayan ekonomik entegrasyon projeleri, bu popülist eğilimleri yansıtmaktadır.

Ekonomik küreselleşmenin çoğu ülkede gelir dağılımını olumsuz etkilemesi, popülist ve otoriter liderlerin, halkın memnuniyetsizliğinden faydalanmasını sağlamaktadır.[95] Venezuela örneğinde Chávez de ülkenin ve bölgenin tüm ekonomik sorunlarından ABD politikalarını sorumlu tutarak, milliyetçiliği canlandırmaya, kitleleri harekete geçirmeye ve iktidarını sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. Bu anti-Amerikan ve popülist söylemler sonucunda, Chávez'in iktidara geldiği 1998'de ülkede ABD karşıtlığı sadece Marksist azınlıklarla sınırlıyken, özellikle 2002'den bu yana halk kesimleri arasında giderek artmıştır.

Venezuela'nın ardından Bolivya, Arjantin, Brezilya, Ekvador, Nikaragua ve Şili gibi birçok bölge ülkesinde kendini sosyalist olarak tanımlayan liderler seçimleri kazanmaya başlamıştır. Leogrande, Chávez'le başlayan Latin Amerika'daki sol akımların ve popülist liderlerin yükselişini, ABD politikalarının hatasından kaynaklanan bir sonuç olarak görmektedir. ABD'nin neoliberal politikaları Latin Amerika'nın sosyal adalete olan talebini karşılayamamış, insanlara vaat ettiği gibi daha iyi bir hayat sunamamıştır. Bu yüzden Latin Amerikalılar yaşam standartlarını artıracaklarına söz veren popülist liderlere oy vermişlerdir.[96]

Chávez'in popülist dış politikası, onu Latin Amerika'da Soğuk Savaş sonrası dönemde neoliberal politikalar uygulamaya başlayan "neopopülist" liderlerden ayırmaktadır. Neoliberal modelin 1990'lı yıllarda bölgede nasıl bir hegemonik yapı oluşturduğuna dikkat çeken Paul Cammack, popülist projelerin bu modeli

[95] James N. Rosenau, "Understanding World Affairs: The Potential of Collaboration", *Globalizations*, 1474-774X, Vol. 1, No. 2, Ağustos 2004, s. 328.
[96] M. William Leogrande, "A Poverty of Imagination: George W. Bush's Policy in Latin America", *Journal of Latin American Studies*, Vol. 39, 2007, s. 385

reddetmekte zorlandığını ve Latin Amerika'da Chávez dışındaki diğer popülist liderlerin (Arjantin'de Menem, Bolivya'da Fernandez ve Palenque, Brezilya'da Collor, Meksika'da Cardenas, Peru'da Fujimori) neoliberalizmle paralel bir şekilde politikalar izlediklerini vurgular.[97] Bu neopopülist rejimlerin aksine Chávez, neoliberalizme alternatif bir politika izleyerek, Latin Amerika'nın klasik popülizmini tekrar canlandırmıştır. Latin Amerika'da 20. yüzyıl sonlarından itibaren Chávez'le birlikte popülizmin tekrar yükselişe geçmesinde, uluslararası ortamın, özellikle de ABD'nin bölgeye karşı uyguladığı politikaların da etkisi olduğu söylenebilir.

III. Uluslararası Ortam

1980'lerin sonundan 1990'ların sonuna kadar Venezuela'da Chávez'i iktidara getiren süreç, Soğuk Savaş'ın da sona erdiği, dünya siyasetinde güç dengelerinin değişmeye ve yeni istikrarsızlık kaynaklarının ortaya çıkmaya başladığı bir dönemdi. Bu dönemde büyük devletlerin küresel çıkarları açısından bölgesel gelişmelerin öneminin azalacağı, böylelikle bölgesel devletlerin uluslararası politikayı etkileme güçlerinin genel olarak artacağı öngörülmekteydi.[98] Bu görüşe paralel bir şekilde Crandall, Soğuk Savaş sonrası gelişmelerin Latin Amerika hükümetlerine istedikleri politikaları uygulayabilecekleri bir özgürlük ortamı sunduğunu ve ABD'nin bölgeye yönelik ilgisinin azalmasıyla neoliberal politikaları reddeden alternatif projelerin geliştirilebildiğini savunur.[99]

Diğer taraftan Washington'un Soğuk Savaş sonrasında Latin Amerika'ya yönelik ilgisinin azalmadığı hatta bölge üzerindeki denetimini artırmaya çalıştığına

[97] P. Cammack, 2000, s. 158-159.
[98] Oral Sander, Siyasi Tarih 1918-1994, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2007, s. 589.
[99] Russell Crandall, *The United States and Latin America after the Cold War*, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 2008, s. xiii.

dair görüşler de vardır.[100] Buna göre, Soğuk Savaş sonrası ABD politikalarında değişen sadece "komünizm tehdidi" yerine uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı göç ve terörizm gibi yeni tehdit unsurlarının belirmesidir. Fakat ABD'nin Latin Amerika politikalarını belirleyen en önemli mesele "güvenlik" meselesi olmaya devam etmektedir. Güvenliğin önemi ise Demokrat Partili Senatör Patrick Leahy'nin dış politika danışmanı Tim Reiser'ın, 2007'de verdiği bir röportajdaki şu sözleriyle daha iyi anlaşılmaktadır: "Soğuk Savaş sonrası gelişmeler, Latin Amerika'da ABD hükümetlerini ilgilendiren en önemli şeyin ABD şirketlerinin kârlarını artırabilecekleri bir yatırım ortamı sağlamak olduğu gerçeğini değiştirmemiştir."[101] 2008'de ABD firmaları Latin Amerika'ya 273 milyar dolarlık ihtacat yapmıştır. Bu rakamlar, ABD'nin toplam ihracatının yüzde 20'sini oluşturmakta ve ABD'nin Çin'e yaptığı ihracatın 4 katına denk gelmektedir.[102] Latin Amerika ayrıca, ABD için enerji hammaddeleri açısından ana kaynak konumundadır. Zira ABD, enerji ihtiyacının dörtte birinden daha fazlasını Latin Amerika ülkelerinden karşılamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, her dönemin kendine ait dinamikleri olsa da Latin Amerika'ya yönelik ABD politikalarında genel olarak belirleyici faktörler esas olarak ekonomi temellidir. Chávez'i iktidara getiren dönemin uluslararası dinamiklerine bakıldığındaysa, Bolivarcı politikaların uygulanabilmesi için elverişli bir ortam belirmektedir.

A. ABD'nin Latin Amerika Politikasına Genel Bakış

Latin Amerika ülkelerinin ABD'yle aynı yarımkürede yer almalarının siyasi tarihleri açısından önemli sonuçları olmuştur. Bağımsızlıklarını Avrupalılara karşı

[100] Lars Schoultz, *Beneath the United States: A History of US Policy toward Latin America*, Cambridge, Harvard University Press, 1998, s. xiv.
[101] R. Crandall, 2008, s.6.
[102] Abraham Lowenthal, "The Obama Administration and the Americas: A Promising Start", *The Washington Quarterly*, Vol 32, No. 3, 2009, s. 120.

verdikleri mücadele sonucu kazanan ABD ve Latin Amerika ülkeleri, bu anlamda ortak bir tarihi paylaşıyordu. Ne var ki 1823'te Monroe Doktrini'nin ilan edilmesiyle, bölgede Avrupa devletlerinin egemenliğine tamamen son verecek ve ABD'yi hâkim bir güç olarak yükseltecek yeni bir dönem başladı. ABD'nin beşinci Başkanı James Monroe'nun 2 Aralık 1823'de Kongreye sunduğu mesajdan doğan bu dış politika anlayışına göre, Avrupa ülkelerinin Amerika kıtasında yeni sömürge edinmesine izin verilmeyecek, ayrıca bölgedeki yönetimlere karışmalarına da karşı koyulacaktı. Monroe Doktrini, bu açıdan bölgedeki yönetimlere Avrupalı devletlerin karışmaması, ABD'nin ise karışması için zemin hazırlıyordu. Çünkü doktrinde açıkça ifade edildiği gibi, herhangi bir sömürgecilik teşebbüsünde Avrupa devletleri karşısında ABD'yi bulacaktı.[103] Nitekim 19. yüzyıl boyunca ABD yönetimi çoğu kez, Monroe Doktrini'ne başvurarak Latin Amerika ülkelerine müdahalelerde bulundu.[104]

20. yüzyılın başında Theodore Roosevelt yönetimi, Monroe Doktrini'nin kapsamını genişleterek, Orta ve Güney Amerika'da herhangi bir devlet toplumsal ve siyasal yapı bakımından ABD'nin güvenini kazanamayacak olursa, ABD'nin müdahale edeceğini açıkladı. Roosevelt'in Monroe Doktrini'nden çıkardığı bu netice "Roosevelt Corollary" ve bu siyasete bağlı oluşan hegemonya biçimiyse "Big stick" (Kalın sopa, zora dayalı siyasi güç) olarak anılmıştır. Kalın sopa politikasıyla ABD'nin bölgedeki varlığı perçinlenmiş; kıtaya Amerikan müdahalesi 1912'de Nikaragua, 1914'de Haiti, 1916'da Dominik Cumhuriyeti örnekleriyle sürmüştür. Bu

[103] Janet Kelly ve Carlos Romero, *Rethinking a Relationship: The United States and Venezuela*, New York, Routledge, 2002, s. 7.

[104] İspanya'nın, 1861'de Dominik Cumhuriyeti üzerinde yeniden hakimiyetini ileri sürdüğünde ve 1880'lerin başında bir Fransız grubu Panama Kanalı'nı açma teşebbüsünde bulunduğunda ABD bu girişimlerin önüne geçti. Ayrıca Büyük Britanya'nın 1895'de İngiliz Guyana'sı ve Bolivya arasındaki anlaşmazlığa karışması ve kuvvet kullanması yine bu doktrinle engellendi.

müdahaleler daha sonra Muz Savaşları (*Banana Wars*) olarak anılmış ve Latin Amerika coğrafyası bu sebeplerle ABD'nin "arka bahçesi" olarak tanımlanmaya başlamıştır.

Amerikan yönetimi, 1934'te Franklin D. Roosevelt'in Latin Amerika ülkeleriyle "iyi komşuluk politikası" ilan etmesinin ardından güney ülkelerine doğrudan müdahale yapmak yerine ABD yanlısı hareketlerin iktidara gelmesini destekleyen bir politika benimsemiştir. Fakat Soğuk Savaş döneminde güvenlik ve komünizmle mücadele ekseninde şekillenen bölgeye yönelik ABD politikaları, yine sert müdahaleleri beraberinde getirdi. Fidel Castro ve Che Guevera'nın 1959'da ABD'nin desteklediği Batista diktatörlüğünü devirmesinin ardından birçok Latin Amerika ülkesi, bölgede başka bir "Küba" istemeyen ABD yönetiminin doğrudan müdahalesine maruz kaldı. 1960'ların başında Başkan John F. Kennedy, Latin Amerika'yı "dünyanın en tehlikeli bölgesi" ilan etti.[105] ABD politikalarının sonucunda bu "tehlikeli bölge", Soğuk Savaş'ın en şiddetli hissedildiği bölgelerden biri haline geldi. 1962'de Küba'da patlak veren Füze Krizi, iki süper gücü karşı karşıya getirerek tüm dünyayı tehdit altında bıraktığı için Soğuk Savaş'ın doruk noktası olarak kabul edilmektedir.

Bu süreçte Venezuela'da ise, Punto Fijo hükümetleri diğer Latin Amerika ülkelerinin aksine ABD'yle her zaman yakın ilişki içinde bulundular. Rómulo Betancourt, 1945-48 arasında iktidarda olduğu *trienio* döneminde, ABD dış politikasına yön veren önemli isimlerden Nelson Rockefeller'la yakın bir dostluk ilişkisi geliştirmişti.[106] Punto Fijo döneminin başlamasıyla tekrar başkanlık koltuğuna

[105] Stephen G. Rabe, *The Most Dangerous Area in the World: John F. Kennedy Confonts Communist Revolution in Latin America*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1999, s. 7.
[106] N. Rockefeller, 1944'te Franklin D. Roosevelt hükümetinde Amerika ülkeleri arasındaki ilişkilerden sorumlu dışişleri bakan yardımcılığı görevine getirilmişti.

oturan Betancourt, ABD Başkanı Kennedy ile yakın ilişki içinde bulundu. Özellikle 1960'lar boyunca hiçbir Latin Amerikalı liderin yapmadığı kadar ABD yanlısı demokrasi tarzı ve siyaset anlayışı izledi.[107] Öyle ki Betancourt Doktrini olarak bilinen kararıyla, 13 Şubat 1959'da Küba'yla tüm diplomatik ilişkilerini kestiğini ve Venezuela'nın darbe ürünü olan hiçbir hükümetle diplomatik ilişki içinde bulunmayacağını açıkladı.[108] Punto Fijo döneminde hükümetler, ABD hegemonyasına yakın olmanın getireceği faydalardan yararlanmaya çalıştılar, diğer yandan ABD yönetimi ise Venezuela'yı bölge ülkeleri için "örnek bir demokrasi modeli" olarak sunuyordu.[109]

B. Doksanlı Yıllar: Latin Amerika'da Artan ABD Karşıtlığı

1990'lara gelindiğinde Soğuk Savaş sonrası dönemde yeniden şekillenen uluslararası ortamda, ABD'nin Latin Amerika'da etkin olma politikası devam ederken, karşılıklı ilişkiler daha karmaşık bir yapıya doğru sürüklendi. Anti-komünizme dayalı bir güvenlik anlayışını terk eden ABD dış politikasında "uyuşturucu kaçaklığı ve organize suçlarla mücadele" üzerinden yeni bir ulusal güvenlik algısı gelişti ve bölge ülkelerine yönelik politika bu çerçevede şekillendi.

Latin Amerika halkları, tarihleri boyunca ABD'nin ekonomik ve siyasi politikalarından "doğrudan" etkilendiği için, bu coğrafyada "doğrudan" ABD'ye yönelik bir öfke ve emperyalizm karşıtlığı çok güçlenmişti. Latin Amerika'nın birçok ülkesinin 1990'ların sonundan itibaren kitlesel ayaklanmalar, halk isyanları ve genel

---

[107] Steve Ellner ve Miguel Tinker Salas, "The Venezuelan Exceptionalism Thesis:Separating Myth from Reality", Steve Ellner ve Miguel Tinker Salas, (Der.), *Venezuela: Hugo Chavez and the Decline of an "Exceptional Democracy"*, 2007, s. 7.

[108] Guido Grooscors, "La política Internacional de Rómulo Betancourt y la Defensa de la Democracia en América", *Venezuela Analítica*, Vol. 3, No. 41, Haziran 1999. [http://www.analitica.com/vam/ 1999.07/ documentos/03.htm], (Erişim: 26 Mayıs 2010).

[109] D. Hellinger, 2003, s. 31.

grevlere sahne olmasında, ABD politikalarına, özellikle de Washington Konsensüsü'nün serbest piyasa politikalarına karşı oluşan öfkenin büyük payı vardı.[110] 1980'ler boyunca süren ekonomik ve siyasi yeniden yapılanma süreci, 1990'larda ekonomik krizi derinleştirmiş, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artması neoliberalizm karşıtı toplumsal hareketlere hız kazandırmıştı.[111] Soğuk Savaş sonrası uluslararası ortamda bu ABD karşıtlığını kullanmak için Chávez gibi popülist liderlerin eline büyük bir fırsat geçmiş oldu.

Chávez'in iktidara gelişi, Venezuela-ABD ilişkilerinin tarihi açısından bakıldığında da bir kırılma noktası olarak ele alınabilir. Öyle ki tarih boyunca ABD'nin yakın müttefiklerinden biri olarak görülen Venezuela, Chávez'in iktidara gelişinin ardından ABD'nin ikili ilişkilerde en çok gerilim yaşadığı ülkelerden biri haline gelmiştir.

[110] Örneğin 1994'te Meksika'nın Chiapas eyaletinde Marcos önderliğinde ayaklanan yerli halktan oluşan Zapatistalar, Meksika'nın ABD ile imzaladığı serbest ticaret anlaşması NAFTA'ya karşı cephe almak için örgütlenmişti.
[111] Aylin Topal (Der.), *Latin Amerika'yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol*, İstanbul, Yordam Kitap, 2007, s. 43.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARŞI-HEGEMONYA MODELİ OLARAK VENEZUELA DIŞ POLİTİKASI

Chávez iktidarında Venezuela, ABD'nin bölgedeki hegemonyasını güçlendirmek için kullandığı maddi, kurumsal ve ideolojik araçların her birine karşılık olarak kendi araçlarını geliştirmeye ve ona alternatif oluşturmaya çalışmıştır. Bu araçlar aynı zamanda yeni bir tarihsel blokun kurulması için gerekli olan araçlardır. Bolivarcılıkla birlikte 21. yüzyıl sosyalizmi karşı-hegemonik harekete alternatif bir ideolojik zemin hazırlarken, petrol gelirleri etkin bir dış politika aracı ön plana çıkmıştır. TeleSUR, ALBA ve UNASUR ise hegemon gücün kurumlarına alternatif kurumlar olarak tasarlanmıştır. Bu bölümde Chávez'in dış politikada bu araçları ABD'ye karşı nasıl kullandığı ve bölge ülkelerini ABD'ye alternatif olarak sunduğu bu projelere ne kadar dahil edebildiği tartışılacaktır.

I. İdeolojik Temel: Bolivarcılık

Bolivarcı ideolojinin mimarı ve önde gelen temsilcisi Hugo Chávez, gerek iktisadi politikalarını gerekse dış politikasını Bolívar'ın Latin Amerika'yı birleştirme ideali üzerine kurmuştur. 21. yüzyılın başında yeni bir dünya kurma iddiasında olan Chávez'in, neden Simón Bolívar'a yaslanarak 19. yüzyıl devrim geleneğini yeniden canlandırmaya çalıştığını anlamak için Bolívar'ın bıraktığı mirasa yakından bakmak gerekir.

A. Simón Bolívar'ın Mirası

Venezuelalı General Simón Bolívar (1783–1830), verdiği bağımsızlık mücadelesi sonucu bugünkü Venezuela, Kolombiya, Panama, Ekvador, Peru ve Bolivya'yı İspanyol işgalinden kurtaran ve 1821'de bu devletleri "Büyük Kolombiya" adı altında birleştiren devrimci önderdir. Bugün Latin Amerika'da "Kurtarıcı" (*El Libertador*) adıyla anılan Bolívar'ın Güney Amerika'yı İspanyol sömürgeciliğinden kurtarma mücadelesi, kimi zaman Amerikan Devrimi'nin lideri George Washington'un Britanya sömürgesine karşı verdiği mücadeleye[112] kimi zaman da Mustafa Kemal'in Anadolu'nun işgaline karşı verdiği mücadeleye benzetilmektedir.[113] Bolívar bugün hala hem Latin Amerika'da hem de dünyanın birçok ülkesinde anti-emperyalist mücadelenin simgelerinden biri olarak gösterilmektedir.

Diğer yandan Bolívar'ın hayatı ve fikirlerinin çelişkilerle dolu ve anlaşılması zor bir tarafı bulunmaktadır. John Lynch, Bolívar'ı "liberalizmi reddeden bir 'libertador', militarizmi kötüleyen bir asker ve monarşiye hayran bir cumhuriyetçi" olarak tanımlar.[114] Antonio Cabellero ise "kâh liberal, kâh despotik" olarak tanımladığı Bolívar için "O, yeni dünya paradokslarının ve çelişkilerinin tümünün ifadesidir. Bolívar her şeyi kapsar ve her şeye yarar" demiştir.[115]

Bolívar'ın siyasal düşüncesini anlamak için, öncelikle içinde bulunduğu çağın siyasal düşünce hareketlerini göz önünde bulundurmak gerekir. Fransız Devrimi'nin etkisinin hızla yayılmaya başladığı bir dünyaya gözlerini açan Bolívar, 24 Haziran

[112] Richard W. Slatta, De Grummond, Jane Lucas. *Simon Bolivar's Quest for Glory*. College Station, TX, USA: Texas A & M University Press, 2003. s. 24.
[113]Mehmet Necati Kutlu, Kaldone G. Nweihed ve Reinaldo Rojas, *Bolivar ve Atatürk: Atatürk ve Bolivar,* Çev. Berna Talun Üğüten, Venezuela Bolivar Cumhuriyeti Büyükelçiliği, Ankara, 2009.
[114] John Lynch, *Simón Bolívar: A Life*, North Yorkshire, Yale University Press, 2007, s. xi.
[115]Antonio Caballero, "America: Retorica, Caos y los Estodos Unidos", Contrapunto de America Latina, no. 6, Ekim-Aralık, 2006. Alıntılayan: Marc Saint Upéry, *Meydan Okuyan Sol: Bolivar'ın Rüyası ve Güney Amerika*, Şule Sönmez (Çev.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 20.

1783'de İspanyol kökenli aristokrat bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Genç yaşta Avrupa'ya, 1789–1801 arasında İspanya'ya ve sonra 1804–1807 arasında Fransa ve İtalya'ya gitti. Voltaire ve Rousseau'nun eserlerini okudu ve hem düşünsel hem de eylemsel olarak Fransız Devrimi'nden etkilendi. 1807'de Venezuela'ya dönerek gizli bağımsızlık hareketine katıldı. 19 Nisan 1810'da Karakas'ta İspanyol valiyi istifaya zorlayan bir ayaklanma oldu. Devrimci bir cunta iktidarı ele geçirdi ve İngiltere'nin desteğini sağlaması için Bolívar'ı İngiltere'ye gönderdi. Napolyon savaşlarının dorukta olduğu Temmuz'da Londra'ya ulaşan Bolívar, İngiliz hükümetinin ilgisini çekmeyi başaramadı. Ülkesine tekrar dönerek Francisco de Miranda ile birlikte devrimci birliklerin komutasını üstendi ve İspanyollarla 10 yıldan fazla süren bağımsızlık savaşına önderlik etti.

Bolívar, Güney Amerika ülkelerinin birliği fikrini ise ilk kez, İngiliz işadamı Henry Cullen'e Jamaika'dan yazdığı 6 Ekim 1815 tarihli ünlü mektubunda dile getirmiştir. Jamaika mektubu (*La carta de Jamaica*) olarak bilinen bu uzun mektupta, hayatının sonuna kadar tekrarlayacağı Amerika ülkelerinin birliği fikrinden bahsetmiş, bütünleşme olmadan bu ülkelerin bir geleceği olamayacağını yazmıştı.[116] Bolívar'a göre hem İspanyolların hem de İngilizlerin saldırısından kurtulmak için tek, güçlü bir devlete ihtiyaç vardı. Ayrıca bu devlet tek bir birleşmiş ordu ve donanmaya ve tek bir ekonomik modele sahip olmalıydı. Bolívar İspanya'dan bağımsızlığın elde edilişinin ardından, gerçek bağımsızlığın Büyük Kolombiya'nın ekonomik bütünleşmesiyle mümkün olabileceğine inanıyordu.

Bolívar mektupta ayrıca Eski Yunandaki gibi, dünyanın büyük güçlerini bir araya getiren bir kongre toplama düşüncesinden bahsediyordu. Bu fikrini ise ancak

[116]Símon Bolívar, Carta de Jamaica, [http://www.bicentenario.gob.mx/index.php?option=com_content&view=article&id=95:independencia-independencias-iberoamericanas-qcarta-dejamaicaq&catid=66:archivo-hist orico], (Erişim: 20 Kasım 2010).

Bağımsızlık Savaşı'nın ardından beş ülkeyi İspanyol sömürgesi olmaktan kurtardığı zaman, 1826 yılında gerçekleştirebildi. 22 Haziran 1826'da Panama'da düzenlenen kongrede ilk kez Ulusların ve Cumhuriyetlerin Birliği fikrini ilan etti. Britanya'nın gözlemci olarak katıldığı kongreye Meksika, Kolombiya, Peru ve Orta Amerika ülkelerinden temsilciler katıldı. Fakat Panama Kongresi, Bolívar'ın beklentilerini karşılayamadı. Ortak savunma ve ticaret anlaşmasını sadece Büyük Kolombiya imzaladı.

Kongreye Latin Amerika ülkelerinden katılım sınırlıydı. Diğer yandan, ABD Başkanı John Quincy Adams ve Dışişleri Bakanı Henry Clay kongreye delege gönderme konusunda çok hevesliydiler. Çünkü 1823'te Monroe Doktrini ilan edilmişti ve ABD, bölgenin Avrupalılardan arınmasını sağlayacak her türlü girişimi destekliyordu.[117] Fakat Bolívar, ABD'ye mesafeli yaklaşıyordu ve kıtada ABD müdahalesine karşı çıkıyordu. Bu nedenle Bolívar, Panama Kongresine ABD temsilcilerini davet etmek istememişti, üzerindeki baskılar nedeniyle son anda davet ettiği ABD'li temsilcilerse Kongreye yetişemediler.

Chávez, Bolívar'ın "ABD özgürlük adına kıtaya işkence ve eziyet etmeye yönelmiş görünüyor" sözlerini bugün her fırsatta tekrarlamaktadır.[118] Yine de Bolívar'ın bugün Latin Amerika'da ABD karşıtı, anti-emperyalist ve sosyalist mücadelenin sembolü olarak gösterilmesi, O'nun düşünce sisteminin içinde bu kavramların bir karşılığı olduğu anlamına gelmemektedir. Örneğin, birçok yazısında ABD politikalarını açıkça eleştiren Bolívar'ın bazı yazılarından da ABD'nin

[117] Thomas B. Edgington, *The Monroe Doctrine*, Boston, Little, Brown, and Company, 1904. s. 55.
[118] Noam Chomsky, *Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, M. Erdem Sakınç (Çev.), Ankara, Ütopya Yayınevi, 2001, s. 47

kurumlarına ve fikirlerine hayran olduğu yönünde bir izlenim edinilebilir.[119] Bu sebeple Bolívar'ın düşünsel yönünü ele alırken, "bazı" yazılarını değil tüm yazılarını referans almak ve bütünüyle değerlendirmek gerekir. Bütünlüklü bir analiz yapılmadığı sürece, Bolívar'ı belli bir siyasi veya felsefi görüş içinde konumlandırmak sağlıklı olmayabilir. Chávez, Bolívar'ın sadece ABD'yi eleştirdiği metinlerine referans yaparak, Bolívar üzerinden ABD karşıtlığına dayanan ideolojik bir zemin kurmaya çalışmıştır. Hatta daha da ileri giderek, Bolívar'ın 30 yıl daha uzun yaşasaydı kesinlikle sosyalist olacağını söylemiştir.[120] Fakat Bolívar'ın düşünsel yönü ele alınırken göz önünde bulundurulması gereken en önemli faktör, Bolívar'ın Fransız Devrimi'nin getirdiği aydınlama felsefesinden etkilenen bir aristokrat olduğudur. Bu yüzden onun fikirlerini sosyalizmle ilişkilendirmeye çalışmak zorlama bir çabanın ürünüdür.

Diğer yandan Bolívar'ın düşünce sistemi içinde milliyetçiliğin önemli bir yeri vardır. Jonathan Eastwood'un da belirttiği gibi Bolívar'ın milliyetçi olduğu kuşkusuzdur fakat onun inandığı ve "inşa etmek istediği" milliyetçiliğin doğasını anlayabilmemiz o kadar kolay değildir.[121] Eşitlik ve halk egemenliğine yaptığı vurgular, Bolívar'ın Rousseau gibi Fransız Devrimi'ni etkilemiş aydınlanma filozoflarından beslendiğini ve milliyetçi fikirlerinin kaynağının Fransa olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra Bolívar'ın "millet" kavramından ne anladığı ve "hangi millet"ten söz ettiği de üzerinde durulması gereken bir konudur. Nitekim Eastwood'a göre, 13 Ağustos 1813'de yazdığı bir mektupta okuyucularına "Venezuelalılar" (*Venezolanos*) diye hitap eden Bolívar, açıkça bir Venezuela

[119] William R. Shepherd, "Bolívar and the United States", *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 1, No. 3, Ağustos 1918, s. 271.
[120] G. Wilpert, 2007, s. 239.
[121] Jonathan Eastwood, *The Rise of Nationalism in Venezuela*, Gainesville, University Press of Florida, 2006, s. 131.

ulusundan bahsetmiyor, daha geniş bir anlamda vatandaşlara sesleniyordu.[122] 16 Aralık 1813'te Valencia'dan General Santiago Mariño'ya yazdığı bir mektuptaysa "Yeni Granada[123] ile birleşmiş bir Venezuela'nın herkese ilham verecek bir ulus oluşturacağını, Venezuelalılar ve Granadalıların tek bir millet bünyesinde birleşmesi gerektiğini" söylüyordu.[124] Ve nihayet Büyük Kolombiya'nın kurulmasıyla ilgili fikirlerini açıkladığı 1815 tarihli Jamaika mektubunda "Amerika'da dünyanın en büyük ulusunu kurmak istediğini" açıkça ifade ediyordu. Yine aynı mektupta bu ulusun ne Avrupalı ne de yerli olduğunu, bu coğrafyada herkesin birbirinin bir parçası olduğunu ve insan ırkının geniş bir evrenini oluşturduklarını dile getiriyordu.[125] Bolívar, ortak bir aidiyet duygusuna sahip olmayan Latin Amerika halklarında milliyetçiliğin gelişiminin Avrupa'dakinden farklı olacağını, teşvik edilmesi, tetiklenmesi ve sürekli beslenmesi gerektiğinin farkındaydı.[126] Bağımsızlığını kazandırdığı Amerika halklarını tek bir bütün olarak gören ve ulusu tamamen siyasal terimlerle tanımlayan Bolívar'ın sivil bir milliyetçilik anlayışına sahip olduğu söylenebilir.

Eastwood ayrıca, Bolívar'ın kendisini Büyük Kolombiya'nın mimarı ve temsilcisi olarak sunduğunu ve bu öz sunumun (*self-presentation*) kolektivist ve otoriter bir milliyetçiliğe yol açtığını belirtir.[127] Benzer şekilde bu otoriter ve kolektivist milliyetçiliği, Chávez'de de görmek mümkündür.

---

[122] J. Eastwood, *a.g.e.*, s. 131.
[123] 1810'da bağımsızlığını İspanyollardan alan, bugünkü Kolombiya ve Venezuela topraklarının bir kısmında kurulan, 1816'da tekrar İspanyol işgaline uğrayarak dağılan federal devlet.
[124] Simon Collier, "Nationality, Nationalism, and Supranationalism in the Writings of Simon Bolivar", *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 63, No. 1, Şubat 1983, s. 58.
[125] Richard Gott, *In the Shadow of the Liberator: Hugo Chávez and the Ttransformation of Venezuela,* Londra, Verso, 2000, s. 104.
[126] S. Collier, 1983, s. 39.
[127] J. Eastwood, 2006, s. 133.

Bolívar'ın Pan-Amerikacılık fikrinden kaynaklanan bir çeşit pan-milliyetçilik geliştirdiği de yaygın görüşler arasındadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, Bolívar'ın aklındaki tam olarak bir Pan-Amerikacılık değildi. Tüm Amerika devletlerinin değil sadece İspanya'dan bağımsızlığını kazanan cumhuriyetlerin birliğini kurmak istiyordu. Bu yüzden Orta Amerika ve Karayipleri Birliğe dahil ederken, ABD'yi bu Birliğin dışında bırakıyordu.

Bolívar'ın fikirlerini temel alarak resmi bir doktrin oluşturmaya çalışan ilk Venezuela Devlet Başkanı, 23 Mart 1938'de "Venezuela'nın Bolivarcı Toplumu" (*Sociedad Bolivariana de Venezuela*) adı altında Bolívar'ın fikirlerini çalışmak üzere bir enstitü kuran Eleazar López-Contreras oldu.[128] Fakat Chávez bir adım daha ileri gitmiş, Bolívar'ın devrimini tamamlamayı kendisine misyon yüklenerek Latin Amerika'nın siyasi birleşmesini Bolivarcılık temeli üzerine kurmayı hedeflemiştir. Bolívar'ın 19. yüzyılda İspanyol emperyalizmine karşı verdiği mücadeleyi, Chávez 21. yüzyılda ABD hegemonyasına ve neoliberal politikalara karşı verdiğini ileri sürmektedir.

B. Chávez'in Bolivarcı Projesi ve 21. Yüzyıl Sosyalizmi

Chávez'in iktidara gelir gelmez yaptığı ilk işlerden biri, ülkenin adını Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti (*República Bolivariana de Venezuela*) olarak değiştirmek olmuştur. Bugün dünya siyasetinde de Bolivarcılık terimi özellikle Chávez iktidarına atıfta bulunmak için kullanılmaktadır. Chávez'den önce de Venezuela'da bazı sol gruplar, Bolívar'ın fikirlerini sol ideoloji içerisinde

[128]Sociedad Bolivariana Estudiantil Bicentenaria, [http://www.docentesdeprimaria.com/wp-content/uploads/2010/11/SOCIEDAD-BOLIVARIANA-ESTUDIANTIL-2010-2011.pdf], Eylül 2010, s. 4. (Erişim: 16 Aralık 2010).

konumlandırmaya çalışmışlardır fakat Bolivarcılığı başlı başlına bir ideoloji olarak tanımlayarak geniş halk kitlelerince benimsenmesini sağlayan Chávez olmuştur.

Chávez'in "Bolivarcı devrim" adını verdiği siyasi projesinin tarihsel altyapısı incelendiğinde Venezuela'da 1960'larda bazı köylü hareketlerinin ve gerilla gruplarının liderlerine kadar uzandığı görülebilir. Bu süreçte Komünist Parti'den kopmaya başlayan gerilla liderleri, milliyetçi söylemi daha fazla olan ideolojilere yöneldiler. Bunlardan biri José Leonardo Chirinos adlı gerilla grubunun lideri Douglas Bravo'ydu. Bravo, 1966'da Venezuela Devrimci Partisi'ni (Partido de la Revolución Venezuelano, PRV) kurdu. Partinin baş ideologu Pedro Duno 1969'da "Marksizm-Leninizm-Bolivarcılık" başlıklı bir makale yazarak, Latin Amerika solunun ideolojisini "millileştirmeye" çalıştı.[129] Bolívar'ın canlandırılması, milliyetçilik ile sol ideolojinin kaynaştırılabilmesi için gerekliydi. Chávez'in sonraki yıllarda yapmaya çalıştığı da tam anlamıyla bu olmuştur. Punto Fijo sistemi boyunca baskı altına sol gruplar, 1960'larda Venezuela'da solcu gerilla hareketinin şiddetlenmesinde etkili olmuş, 1980'lerde siyasi hareketinin oluşumu içindeki Chávez de, bu gerilla liderlerinin çoğuyla iletişime geçmiştir.

1992'de gerçekleştirdiği darbe girişiminin ardından hapishanede geçirdiği 26 ay boyunca Chávez, sivil bir anayasa üzerinde çalışmaya başladı. Kolombiya'da Cesar Gaviria iktidarında kurulan anayasal meclis ve bugün hala ülkede yürürlükte olan 1991 Anayasası Chávez'in ilgisini çekmişti. Chávez'e göre, Venezuela'da da benzer bir anayasal sürece ihtiyaç vardı. Bolivarcı projenin kökleri de işte bu dönemde, Chávez'i hapishaneden iktidara taşıyan süreçte yerleşti. Chávez, anayasanın ideolojik altyapısını hazırlarken Simón Bolívar'ın Latin Amerika'yı

[129] Richard Gott, 2007, s. 104

birleştirme idealini yeniden gündeme getirdi ve Bolivarcı düşünce sistemini Venezuela tarihinde "üç köklü ağaç" olarak bilinen Simón Bolívar ile Bolívar'ın hocaları ünlü düşünür Simón Rodriguez ve Venezuelalı siyasetçi Ezequiel Zamara'ya dayanarak geliştirdi.[130]

Chávez, Bolivarcı düşünce sistemini, milliyetçi, sosyalist ve anti-emperyalist olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Bolívar'ın yanı sıra öğretisinin içine ilk sosyalist olarak gördüğü İsa'dan başlayarak[131] Gandhi, Martin Luther King, Karl Marx, José Martí, Che Guevera, Mao Zedung, Emilio Zapata, Pancho Villa ve Salvador Allende'ye kadar uzanan birçok tarihsel figürü de katmakta ve bu referanslar toplamından eklektik bir ideoloji ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda Bolivarcılık, Venezuela'nın bağımsızlık savaşının ilke ve hedeflerinden esinlenen fakat o dönemde Bolívar'ın gerçekleştirdiği pratiklerin bütününden çok, üzerine birçok devrimcinin mücadelesinin eklendiği ve farklı kavramların atfedildiği bir ideoloji olarak ortaya çıkmaktadır. Bolivarcılık, bu nedenlerle tam anlamıyla özgün bir ideoloji ve bütünlüklü bir siyasal doktrin değildir. Michael Shifter, bu siyasi projeyi "popülizm, milliyetçilik, militarizm ve sosyalizmin Güney Amerika'nın Birliği'ne yapılan 'Bolivarcı' vurguyla harmanlanması" olarak tanımlar.[132] Sungur Savran'a göreyse, Chávez'in Bolivarcı projesi, Venezuela'da burjuva milliyetçiliğinin Latin Amerika'nın ortak mücadelesinden güç almaya çalışan ve bunun işçi-emekçi kitlelerinin desteğinden yararlanmayı hedefleyen bir versiyonudur.[133]

---

[130] C. Boudin, G. González ve W. Rumbos, 2006, s. 8.
[131]Chávez'e göre sosyalizm herşeyden önce bir gelecek sevgisi ve kardeşlik dayanışmasıdır. Bu sebeple İsa Mesih'i ilk sosyalist olarak tanımlar. Ayrıntı için bkz. M. Saint- Upéry, 2007, s. 140.
[132]Michael Shifter, "In Search of Hugo Chávez", *Foreign Affairs*, Vol. 85, No. 3, 2006, s. 45.
[133]Sungur Savran, "Latin Amerika İşçi Sınıfı Önderliğini Arıyor", Aylin Topal (Der.), *Latin Amerika'yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol*, 2007, s. 265.

Yine de Chávez, ülkenin özgürlüğü için mücadele vermiş bir "kahraman"ın duygusal bağıyla kitleleri bağlamayı başarmıştır. Bugün Chávez'in Bolivarcı projesi Venezuela halkında kendine geniş bir yer bulduğu kadar sol partiler tarafından da büyük ölçüde benimsenmiştir. Bundan önce Marksistlerin Bolívar'ı devrimci bir model olarak kabul etmeleri çok zordu. Çünkü Karl Marx, 1858'de *New American Encyclopedia* için yazdığı Simón Bolívar biyografisinde Bolívar'ı yalnızca Birleşik Krallık'ın çıkarlarına hizmet eden tipik bir burjuva olarak göstermişti.[134] Fakat gerek 1970'lerden itibaren Venezuelalı eski gerillaların Bolívar'ı Marksist ideoloji içinde konumlandırmaya çalışması, gerekse Chávez'in 1982'de örgütlediği Bolivarcı hareketin aktiviteleri, sol gruplar içinde yeni bir Bolívar algısı oluşmasına yol açmıştır. Venezuela Komünist Partisi (Partido Comunista de Venezuela, PCV) Bolivarcı Devrim sürecini başından itibaren desteklemiş, hatta partiye bağlı Bolivar-Marx Enstitüsü kurulmuştur. 2006 yılında XII. Ulusal Kongre'de onaylanan PCV Program Tezinin 3. Bölümünün 103. bendinde Bolivarcı Devrimin karakteri ile ilgili şöyle denmektedir:

> Komünistler Bolivarcı devrimi, stratejik hedefleri ve devrime katılan aktörler göz önüne alındığında, anti-emperyalist, anti-tekelci, demokratik ve halkçı, sosyalizm perspektifine sahip bir ulusal kurtuluş devrimi olarak değerlendirmektedir.[135]

[134] R. Gott, 2000, s. 99-100.
[135] Mehmet İnce (Der. ve Çev.), *Latin Amerika'da Neler Oluyor- Venezuela Komünist Partisi*, Sorun Yayınları, İstanbul, 2009, s. 141

PCV'ye göre Bolivarcı hükümetin Venezuela'da kurduğu düzen sosyalist değildir, hatta sosyalizme geçiş dönemi bile sayılamaz.[136] Sürecin lideri Chávez, açıkça sosyalizme doğru ilerlediğini söylese de geçiş döneminin gereklerini yerine getirmemektedir. PCV liderleri yine de süreç içerisinde burjuva devlet aygıtının aşamalı olarak kaldırılarak, proletarya diktatörlüğünün reformlar yoluyla kurulabileceğine inanmaktadır.[137] PCV, ayrıca 24 Mart 2007'de Chávez'in kurduğu ve Bolivarcı Devrimi destekleyen tüm partilerin katılması için çağrıda bulunduğu Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi'ne (PSUV) ileride katılabileceğinin de sinyallerini vermiştir. Bu noktada Punto Fijo dönemi boyunca marjinalleşen sol grupların iktidara gemek için Chávez'i bir araç olarak gördüklerine dair görüşler de dikkate alınmalıdır.[138]

Son olarak, Bolivarcılığın Chávez'in bütün siyasi projesini kapsayan bütünlüklü bir ideoloji olup olmadığı da tartışılmalıdır. İç politikada Chávez "Bolivarcı Devrim" programıyla toplumsal bir dönüşüm sağlamak için birçok adım atmış, bu adımlar kısa sürede dış politakaya da yansımıştır. Chávez, Salvador Allende hükümetinin Ekonomi Bakanı Carlos Matus'un, "siyasi bir güç, toplumu dönüştürmek istiyorsa, toplumdaki en zayıf yapıyı tespit ederek öncelikle o yapının üzerine gitmeli" şeklindeki düşüncelerinden çok etkilendiğini ve Venezuela'daki durumu Şili'deki deneyimden yola çıkarak analiz ettiklerini söylemiştir.[139] Buna göre Chávez, Venezuela toplumundaki siyasi-yasal, sosyo-ekonomik ve ideolojik yapılar arasından en zayıf olanını siyasi-yasal yapı olarak belirlemiş ve toplumsal dönüşümü

[136] M. İnce, *a.g.e*., s. 88.
[137] M. İnce, *a.g.e*., s. 25.
[138] Daniel H. Levine, "The Decline and Fall of Democracy in Venezuela: Ten Theses", *Bulletin of Latin American Research,* Vol. 21, No. 2, 2002, s. 264.
[139] Marta Harnecker, *Understanding the Venezuelan Revolution*, New York, Monthly Review Press, 2005, s. 56.

bu alanda gerçekleşecek reformlarla başlatmıştır.[140] Yasal dönüşümün ilk adımı ise, Kurucu Meclis'in kurulması ve yeni bir anayasa hazırlanması olmuştur.

Bu doğrultuda devlet başkanı olarak göreve başlamasının hemen ardından Chávez, yeni bir anayasa hazırlamak üzere Kurucu Meclis toplanmasına ve bu konuda halkın iradesinin belirlenmesi amacıyla bir referandum yapılmasına karar verdi. 25 Nisan 1999'da gerçekleşen Venezuela tarihindeki bu ilk referandumun sonucunda yüzde 87.75 oranında evet oyuyla Kurucu Meclis'in toplanması kararlaştırıldı. Kurucu Meclis'in Bolivarcı ideolojiye dayanarak hazırladığı yeni anayasa, 15 Aralık 1999'da seçmenlerin onayına sunuldu. Yüzde 71,78 oranında evet oyu alan "Bolivarcı anayasa" 20 Aralık 1999'da yürürlüğe girdi. Yeni anayasa katılımcı demokrasiyi benimsiyor, 62. Madde halkın katılımını bireysel ve toplumsal gelişimi sağlamanın zorunlu yolu olarak tanımlıyordu.[141]

Bolivarcı ideolojinin geniş halk kesimlerine hızla yayılmasında halkın anayasayı benimsemesinin ve sahiplenmesinin çok büyük bir payı vardır. Chávez hükümeti, başından itibaren anayasanın kitlelere ulaşmasına çok büyük bir önem vermiş, medyada kendine yer bulamayan anayasanın içeriğiyle ilgili ayrıntıları, mercimek, pirinç, un ve şeker paketleri üzerine çizilen karikatür ve resimlerle halka anlatmak gibi birçok farklı yol denemiştir.[142] Böylece Chávez, Bolivarcı devrimi destekleyen kitlelerde yüksek bir anayasal bilinç oluşmasına katkı sağlamıştır.

Yasal reformların yanı sıra sosyo-ekonomik alanda da "Bolivarcı" projeler devam etmiştir. Öncelikle yerel toplulukların askerlerle işbirliğine dayanan, yolların ve okulların onarılmasını, yoksul topluluklara temel sağlık hizmetleri götürülmesini

[140] M. Harnecker, *a.g.e*, s. 56.
[141] M. A. Lebowitz, 2007, s. 72.
[142] Ece Temelkuran, *Biz Burada Devrim Yapıyoruz Sinyorita*, İstanbul, Everest Yayınları, 2007, s. 63-64.

öngören "Plan Bolívar-2000" adlı "kamu işleri ve toplumsal eylem planı"nı uygulamaya konmuştur. Bu strateji, Simón Bolívar'ın 19. yüzyıl başlarında ordu-halk ittifakını yaratarak bağımsızlığı kazanmasından yola çıkarak hazırlanmıştı.[143] Ardından ekonomik ve toplumsal devrimi ilerletmek için Mart- Kasım 2003 tarihlerinde ilk "misyonlar" yaratılmıştır. Misyon adı verilen bu sosyal projelerle eğitim, sağlık ve barınma gibi alanlarda yoksul halk kesimlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için, kendilerinin de katılıp çalışacağı yüz binlerce küçük kooperatifler oluşturulmuştur.[144] Yeni bir üretim biçimi olarak ortaya çıkan kooperatif modelinin asıl hedefiyse, yeni sosyal ilişkiler ortaya çıkararak, kapitalist sisteme paralel bir üretim sistemi oluşturmak ve bu sistemle kademeli olarak "21. yüzyıl sosyalizmi"ne geçilmesini sağlamaktır.[145]

21. yüzyıl sosyalizmi, esasında Bolivarcı anayasanın içerdiği ilkelerin mantıksal gelişimiydi. Böylelikle Chávez, toplumdaki ideolojik yapıların dönüşümünü sağlayacak tek sesli bir ideolojik birikim oluşturmak istiyordu. Chávez bu kavramı ilk kez 5 Haziran 2004'te, Karakas'ta düzenlenen "İnsanlığı Savunan Aydınlar ve Sanatçılar Dünya Toplantısı"nın kapanış töreninde kullanmış, "sosyalizmin tarihini yeniden incelemenin, sosyalizm kavramına itibarını iade etmenin ve 21. yüzyıl sosyalizmine gidecek bir yol keşfetmenin" gerekliliğini açıklamıştır.[146] Benzer şekilde 30 Ocak 2005'de Porto Alegre'de yapılan 5. Dünya Sosyal Forumu'nda sosyalizmin yeniden keşfedilmesi gerektiğini, 25 Şubat 2005'teki 4. Sosyal Borç Zirvesi'nde ise "21. yüzyıl sosyalizminin bilinen bütün

[143] R. Gott, 2007, s. 250.
[144]Gregory Wilpert, "The Meaning of 21st Century Socialism for Venezuela", 22 Haziran 2006, [http://www.zcommunications.org/the-meaning-of-21st-century-socialism-for-venezuela-bygregory-wilpert], (Erişim: 9 şubat 2011).
[145]Heinz Dieterich, *21. Yüzyılın Sosyalizmi*, Beray Tamar ve Canan Şahin (çev.), İstanbul, Pencere Yayınları, 2007, s. 229-233.
[146] D. L. Raby, 2006, s. 243.

sosyalizmlerden farklı olacağını" söylemiştir.[147] Chávez'in bu çağrılarına Alman sosyolog Heinz Dieterich cevap vererek 21. yüzyıl sosyalizmi kavramını tasarlamıştır. Aynı zamanda Chávez hükümetinin danışmanlarından biri olarak görev yapan Dieterich, geliştirdiği bu kavramla, yeni toplumsal kurumlar aracılığıyla inşa edilecek, 21. yüzyılın sorunlarını çözebilecek yeni bir sosyalist yapının nasıl olması gerektiğiyle ilgili analizler yapmıştır. Chávez'in tanımlarıyla beraber bu analizler 21. yüzyıl sosyalizmiyle ilgili daha somut fikirler vermektedir fakat yine de üzerinde uzlaşılan tek bir 21. yüzyıl sosyalizmi tanımı bulunmamaktadır. Chávez, bununla ilgili olarak 21. yüzyıl sosyalizminin önceden tanımlanmış veya tanımlanabilecek bir sosyalizm olmadığını, her gün inşa edilmesi gereken yeni bir sosyalizm olduğunu belirtmiştir.[148] Venezuela'da bu anlamda sosyalist bir sisteme geçişi mümkün kılacak toplumsal bir uzlaşma ve irade ise henüz oluşmamıştır. Nitekim 2 Aralık 2007'deki anayasal referandumda Merkez Bankası'nın özerkliğinin kaldırılması gibi tasarıları içeren ve bir anlamda sosyalist ekonomi modelinin oylandığı reform paketi yüzde 51 hayır oyuyla reddedilmiştir.[149]

Chávez'in Bolivarcılık ideolojisi ve onun bir uzantısı olan 21. yüzyıl sosyalizmi, Venezuela dış politikasında ABD hegemonyasının neoliberal politikalarına ve piyasa ekonomisine karşı geliştirdiği ideolojik bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır.

---

[147]Marta Harnecker, "Latin America & Twenty-First Century Socialism: Inventing to Avoid Mistakes", *Monthly Review*, Haziran- Ağustos 2010, Vol 62, No 3, [http://monthlyreview.org/100701 harneckerPart2-1.php], (Erişim: 22 Kasım 2010).

[148]Hugo Chávez, Aló Presidente 229. Program, 17 Haziran 2005, [http://www.losdocentes.com/ historia/material-de-apoyo/concepcion-de-politica-y-estado-delllamado-socialismo-del-siglo-xxi], (Erişim: 11 Ocak 2011).

[149]Anayasa tasarısı aynı zamanda devlet başkanını geniş yetkilerle donatarak görev süresinin altı yıldan yedi yıla çıkarılmasını ve başkanın yeniden seçilmesine yönelik tüm kısıtlamaların kaldırılmasını öngörüyordu. Bu referandum Chávez'in ilk ve son seçim yenilgisi oldu. 15 Şubat 2009'da yapılan referandumla 1999 Anayasasında üç dönemle sınırlı olan devlet başkanının görev süresinde dönem sınırlaması kaldırıldı.

C. Bolivarcı Dış Politika

M. Eric Williams'a göre devrim sürecindeki bir ülkenin dış politikası, sosyo-ekonomik ve siyasi kurumların değişimini dışarıya yansıttığı sürece "devrimci bir dış politika" olarak tanımlanabilir. Bu açıdan Williams, Chávez'in dış politikasını "devrimci" olarak anlamlandırmanın çok zor olduğunu belirtir. Çünkü Venezuela dış politikası bütün bu dönüşüm sürecini bölgedeki ülkelerle ilişkilerine yansıtmakta başarısız olmuştur. Karakas yönetimi Bolivya, Ekvador, Nikaragua ve Peru'daki seçimlerde ideolojik olarak kendine yakın olduğu adayları desteklemiş, bölgede neoliberalizm karşıtı bir gündem belirlemeyi başarmıştır. Fakat bunları ideoloji gereği değil, önce bölge sonra dünya siyasetinde daha güçlü bir konuma sahip olmak, bunun için de ABD hegemonyasına dayalı tek kutuplu bir sistemden çok kutuplu bir sisteme geçişi hızlandırmaya çalışmak gibi stratejik amaçlarla yapmıştır.[150] Benzer şekilde Harold Trinkunas da, Chávez'in Bolivarcı dış politikasının her şeyden önce, bölgede etkili olabilmek ve ABD'ye karşı müttefik kazanmakla ilgili olduğunu belirtir.[151]

Amerikan hegemonyası altındaki tek kutuplu dünya düzenine karşı çıkan Chávez, çok kutuplu bir dünya düzeninin kurulması gerektiğini savunmaktadır ve bu çok kutuplu yeni dönemde Latin Amerika'nın siyasi ve ekonomik olarak güçlü bir kutup olarak yükselmesini hedeflemektedir. Chávez'e göre Bolívar da, bölgede tek bir siyasi bütünden söz ederken, çok kutuplu bir dünyayı öngörmüştür.[152] Buna göre,

[150]Mark Eric Williams, ''The New Balancing Act: International Relations Theory and Venezuela's 'Soft Balancing' Foreign Policy,'' Jonathan Eastwood ve Thomas Ponniah (Der.), *The Revolution in Venezuela: Social and Political Change Under Chávez,* Massachusetts, Harvard University Press, 2011, s. 261.
[151]Harold A. Trinkunas, "Defining Venezuela's 'Bolivarian Revolution'", *Military Review*, Vol. 85, Issue 4, July-August 2005, s. 39-44.
[152] M. Harnecker, 2005, s. 120.

Chávez'in dış politikasının iki temel belirleyeni Bolivarcı ideoloji üzerinden kurguladığı ABD karşıtlığı ve Latin Amerika Ülkeleri'nin Birliği ideali olmuştur.

Bu açıdan Bolivarcı projenin ABD'nin Latin Amerika'daki çıkarlarıyla çeliştiği ortadadır. Zira Venezuela'da devrim radikalleştikçe, ABD ile ilişkilerin daha çok gerilmesi de bunu göstermektedir.[153] Bunun yanı sıra Chávez'in "ABD'ye karşı birlik olmak" için bölge ülkelerini 21. yüzyıl sosyalizmine giden yola davet etmesi, dış politikada "Bolivarcı devrim"e atıfta bulunmasından daha fazla anlam taşımaktadır. Çünkü Bolívar'ın bağımsızlığını kazandırdığı Venezuela, Kolombiya, Panama, Ekvador, Peru ve Bolivya için geçerli olan "Kurtarıcı Bolívar" imgesi, diğer bölge ülkeleri için, örneğin Brezilya, Arjantin veya Paraguay için aynı anlamı taşımamaktadır. Oysa 21. yüzyıl sosyalizmi, tüm bölge ülkeleri için daha somut ve daha kapsayıcı bir idealdir.

Gregory Wilpert, Venezuela dış politikasının 21. yüzyıl sosyalizmini geliştirebilecek araçlar üretebildiği sürece uzun dönemde ABD hegemonyasına direnişin başarılı olabileceğini savunur. 21. yüzyıl sosyalizminin ideallerini yerine getirebilecek bir dış politikanın da, ülke çıkarlarına değil hem ulusal hem uluslararası alanda sosyal adalete öncelik verilerek ve ilişki içinde olduğu diğer ülkelerle ekonomik, siyasi ve sosyal adaleti sağlayabilmek için işbirliği içinde olarak gerçekleşebileceğini vurgular.[154] Wilpert'e göre ABD karşıtlığı ve Latin Amerika ülkelerinin birliği, bu sosyal adalet arayışına katkıda bulunmaktadır, fakat Chávez'in yakın ilişki kurduğu İran, Suriye, Çin, Zimbabwe ve Rusya'daki insan hakları ihlallerine duyarsız kalması sosyal adalet sağlama yolundaki idealleriyle

[153] D. L. Raby, 2006, s. 245.
[154] Gregory Wilpert, 2007, s. 152.

çelişmektedir.[155] Chávez, ülkesinin yakın ilişki içinde olduğu bu ülkelerdeki sosyal, ekonomik ve siyasi adaletsizlikleri göz ardı ederek ve bu durumdan sorumlu liderleri destekleyerek "Bolivarcı dış politikası"nın hedefleriyle çelişkili bir durum yaratmaktadır.[156]

Sonuç olarak, çok kutuplu bir dünya düzeni sağlamak ve Latin Amerika ülkelerini bütünleştirmek[157] gibi "büyük" dış politika hedefleri belirleyen Chávez hükümetinin ideolojik açıdan içerideki "Bolivarcı devrim"le birçok noktada uyumlu hareket ettiği söylenebilir. Fakat Chávez'in doğrudan neoliberalizme alternatif olarak sunduğu 21. yüzyıl sosyalizmi gerçekten ülkenin dış politikasını belirleyen bir faktör olmaktan öte, ABD hegemonyasına karşı kullandığı etkin bir retorik araç olarak ortaya çıkmaktadır.

II. Dış Politika Aracı Olarak Petrol

Dünyanın sekizinci büyük petrol ihracatçısı ve on birinci büyük petrol üreticisi olan Venezuela, Ortadoğu dışında en büyük petrol rezervlerine sahip ülke konumundadır.[158] 1920'lerden bu yana Venezuela'da genel olarak merkezi hükümet gelirlerinin yaklaşık yarısı, ihracat gelirlerinin yüzde 80'ininden fazlası ve Gayrisafi Milli Hâsılanın en az yüzde 25'i petrol gelirlerinden oluşmaktadır.[159] 1929'da dünyanın en büyük petrol ihracatçısı konumuna gelerek büyük bir petrol devleti haline gelen ülkede, ekonomi son yıllarda her zamankinden daha fazla petrole bağımlı hale gelmiş; hatta Chávez politikalarıyla sadece ekonomide değil iç ve dış

[155] Gregory Wilpert, *a.g.e.*, s. 181.
[156] Chávez, son olarak 15 Şubat 2011'de Libya'da başlayan protestolarda, halkına karşı ateş açan Muammer Kaddafi'yi desteklemiştir.
[157] Chávez'in önceliği üç oluşumun bütünleşmesinden oluşan bir birlik kurmaktır: Karayip ülkeleri, MERCOSUR ülkeleri ve And Ülkeleri Birliği.
[158] CIA, The World Factbook, [https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ve.html] (Erişim: 22 Nisan 2010).
[159] Economist Intelligence Unit, Venezuela Country Profile 2009, s. 16.

siyasette de petrole bağımlılık artmıştır. Öyle ki, petrol gelirleri Chávez'in Bolivarcı ideolojisinin ve 21. yüzyıl sosyalizmi adını verdiği projesinin başarılı olabilmesi için hayati önem taşımaktadır.

Chávez'in dış politikada petrolü etkin bir araç olarak nasıl kullandığını anlayabilmek için Chávez hükümetinin petrol politikasından önce, Venezuela'da petrol sanayinin gelişimine yakından bakmak gerekir. Çünkü Terry Karl'ın da vurguladığı gibi, Venezuela örneğinde modern devletin kurulmasıyla petrol bağımlılığın aynı anda ortaya çıkması önemli bir tarihsel olgudur.[160] Ülkede petrol sanayinin kurulmasıyla birlikte petrol üretiminin talepleri, devlet kurumlarının yapısını, ekonominin gelişimini, sosyal sınıfların ortaya çıkmasını ve rejimin yönünü belirleyen süreci yakından etkilemiştir. Venezuela'yı bir petrol-devleti olma yönünde ilerleten bu süreçte ülkedeki her gelişme, zayıf bir yerel ekonomiyi adım adım uluslararası ekonominin güçlü halkalarına bağlamıştır.[161]

A. Petrol Gelirlerinin Kontrolü İçin Mücadele

1912'de Venezuela'da ilk petrol kuyusunun açılmasının hemen ardından, dünyanın en büyük petro-kimya şirketlerinden Royal Dutch Shell, ülkede ana üretici konumuna geldi ve petrol gelirleri hızla artmaya başladı. 1943'te reformlarla petrol devleti daha da güçlendirildi ve yabancı şirketlerin devlete ödediklerinden daha fazla kâr elde etmesi engellendi. 1950'lerde dünyada petrol arzının artmasıyla petrol fiyatları düşmeye başladı ve bu durumun önüne geçebilmek için Venezuela ve İran'ın girişimleriyle Eylül 1960'ta OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) kuruldu. Ham petrol rezervlerinin üçte ikisini elinde bulunduran ve dünya petrol

[160] Terry Lynn Karl, *The Paradox of Plenty: Oil Booms and Petro-states*, Berkeley, University of California Press, 1997, s.73.
[161] T. L. Karl, *a.g.e.*, s. 73.

üretiminin yarısını sağlayan OPEC karteli kısa zamanda petrol fiyatlarını yüksek tutarak uluslararası petrol piyasasında etkili olmayı başardı.

Venezuela'da 1976'da PdVSA'nın kurularak petrol sanayinin kamusallaştırması ise, birçok analiste göre yüzeysel bir süreçti, çünkü mülkiyet devlete geçtiyse de yönetim ve yönetim politikaları aynı kaldı.[162] Bu süreçte petrol sanayinin yöneticileri devletin ek kârlara ihracat vergisiyle el koymasını istemediği için kamulaştırmaya sonuna kadar direndiler ve devlet kontrolünü kırmak için kendi gündemlerini uygulamaya devam ettiler. Millileştirilen üç yabancı şirket, Exxon, Shell ve Gulf böylelikle kendi özel konumlarını korumayı sürdürdü ve bu yabancı şirketlerin yöneticileri yeni kurulan devlet şirketinde de petrol politikalarını belirleyen üst düzey yöneticiler olarak çalışmaya devam ettiler.[163] Böylelikle, PdVSA bir devlet kurumu olmasına rağmen anti-devletçi bir yaklaşımla yönetildi ve hükümetler hiçbir zaman bu kurumu ve dolayısıyla da petrol gelirlerini tam olarak kontrol altına alamadılar.

Tinker Salas'a göre, kurulduğu tarihten itibaren dünyanın en büyük beşinci petrol üreticisi konumuna gelen PdVSA "devlet içinde devlet"i andıran bir yapıya sahipti.[164] Kendini hükümetten soyutlayan ve milli gelirin üretiminin kontrolünü elinde tutan şirket yöneticileri, petrol sanayini devletin elinden kurtarmak istiyordu. Kendisi de bir dönem PdVSA'da çalışmış olan Alman petrol analisti Mommer'e göre PdVSA yöneticilerinin derdi kâr maksimizasyonu değildi, zaten bütün gelir devletin

[162] G. Wilpert, 2007, s. 89.
[163] R. Gott, 2007, s. 177.
[164] Miguel Tinker Salas, "U.S. Oil Companies in Venezuela: The Forging of an Enduring Alliance", S. Ellner ve M.T. Salas (Der.)., *Venezuela: Hugo Chávez and the Decline of an "Exceptional Democracy",* 2007, s. 35.

hazinesine akıyordu. Bu yöneticiler, petrol sanayinin devlet kontrolünden çıktığı zaman daha etkin çalışacağına ve daha verimli üretim yapılacağına inanıyorlardı.[165]

1983'de PdVSA yöneticilerinin harekete geçerek petrol sanayinin uluslararasılaşması yönünde geliştirdikleri stratejiyle şirket uluslararası piyasaya açılmıştı. Ekim 1986'da bu stratejisiyle ilgili en önemli adımı atan PdVSA yönetimi, ABD benzin piyasasının yüzde 20'sinden fazlasını elinde bulunduran CITGO'yu satın aldı. 1990'lı yıllar boyunca PdVSA, *apertura* (açılım) adını verdiği benzer politikalarla 20'den fazla yabancı şirketle ortak girişimler oluşturdu. Özellikle 14 binden fazla gaz istasyonuna satış yaptığı ABD pazarına yoğunlaştı ve dünya geneline günde 2 milyon varil petrol aktararak uluslararası rafineri ağlarını genişletti.[166] Ayrıca bu stratejiyle özel sektör yatırımcılarının ülkeye geri dönmesi için de yol açılmış oldu. 1989'da ikinci kez göreve gelen Andrés Pérez'in IMF ve Dünya Bankası programını kabul ederek uyguladığı neoliberal reformlarla petrol sanayinin özelleştirilmesi yönünde faaliyetler başladı.

PdVSA'nın bir diğer stratejisiyse OPEC kotalarını ihlal ederek petrol üretimini artırmaktı ki bu da fiyatların düşmesine ve petrol gelirlerinin azalmasına sebep oluyordu. Böylelikle PdVSA'nın açılım politikası kârları yurtdışına özellikle de ABD'ye transfer etmekle kalmıyor, kendi ülkesinin petrol gelirlerini de düşürüyordu. Chávez'e göre bu politika Venezuela'dan çok ABD çıkarlarına hizmet ediyordu.[167]

---

[165] B. Mommer, 2003, s. 132.
[166] B. Mommer, *a.g.e.*, s. 135.
[167] Nikolas Kozloff, *Hugo Chávez, Oil, Politics, and the Challenge to the United States*, Palgrave Macmillan, New York, 2006, s. 10.

Chávez Şubat 1999'da başkanlık koltuğuna oturduğunda, dünya petrol fiyatlarında son 50 yılın en büyük düşüşleri yaşanıyordu[168] ve bu durumun en büyük nedenlerinden biri olan PdVSA politikalarıyla baş etmek zorundaydı.

B. Chávez'in Petrol Politikası

Chávez petrolü "jeopolitik bir silah" olarak tanımlıyor, daha önceki hükümetleri petrol üreticisi bir ülke olmanın gücünden yararlanamamakla suçluyordu.[169] İktidara gelmesinin ardından Chávez, referandum sonucu oluşturulan ve Aralık 1999'da kabul edilen yeni anayasayla PdVSA'nın bir devlet kurumu olarak kalmasını ve özelleştirmenin durdurulmasını sağladı. Chávez yönetiminin hedeflerinden biri petrol sanayini yeniden kamulaştırarak petrol gelirlerini kontrol altına almaktı. Bu doğrultuda yeni kurulan hükümette Enerji ve Madenler Bakanı olarak göreve başlayan eski gerilla komutanı ve petrol uzmanı Ali Rodríguez, PdVSA üzerinde tam yetkili olduğunu bildirerek işe başladı.[170] Ülkenin doğal kaynaklarının ve mali gelirlerinin denetimini sağlamak amacıyla bir dizi reform başlattı. Petrol sanayi gibi kârlı alanlarda gelir vergisi yükseltildi ve diğer hükümet dönemlerinin aksine PdVSA'nın kurumsal sözleşmeleri denetim altına alındı.

Bir diğer önemli hedefse petrol üretimi düşürmek ve PdVSA'nın OPEC'le birlikte hareket etmesini sağlamaktı. Üretim kotalarını ihlal ettiği için Venezuela'nın OPEC içinde saygınlığı azalmıştı. Bu durumu telafi etmek için OPEC ülkelerini ziyaret eden Chávez, yeni bir fiyat ve kota politikası izlenmesi konusunda Suudi Arabistan başta olmak üzere birçok üye ülkenin desteğini aldı. Sonuç olarak Venezuela, Mart 1999'da yapılan OPEC toplantısından önce petrol üretimini yüzde 4

[168] Bir varilin fiyatı 8,43 doların altındaydı.
[169] N. Kozloff, *a.g.e.*, s. 7.
[170] Gott, 2007, s. 178.

oranında azaltarak günde 2,72 milyon varile düşürmeyi başarmıştı.[171] Rusya, Meksika ve Angola gibi OPEC üyesi olmayan petrol üretici ülkelerin de desteğiyle petrol fiyatları iki yıl içinde nerdeyse ikiye katlanarak bir varilin fiyatı 20 doların üstüne çıktı. Chávez'in hem ülkenin en önemli doğal kaynağının kontrolünü sağlaması hem de OPEC'le kurulan yeni ilişkiler sonucu petrol fiyatlarını yükselterek denetim altına alması, hükümetteki ilk yıllarının önemli başarılarından biri oldu. Fakat petrol sanayini yeniden millileştirme çabaları, PdVSA yöneticileriyle Chávez'i karşı karşıya getirmişti. Petrol gelirlerinin kontrolünü ele geçirmek için hükümetlerle PdVSA yöneticileri arasındaki mücadele çok uzun zamandır sürüyordu fakat iki kurum arasındaki en sert çatışmalar Chávez döneminde yaşandı. Chávez daha iktidara gelmeden önce, Punto Fijo Sisteminin çözülmeye başladığı 1990'larda PdVSA yöneticileriyle rekabete başlamıştı. Bu rekabeti kazanarak iktidara gelmesinin ardından Chávez'in doğrudan PdVSA yöneticilerini hedef alan politikaları aradaki düşmanlığın giderek artmasına sebep oldu.

Özel sektöre açılım politikalarının en yoğun yaşandığı 1994–1998 yılları arasında PdVSA başkanlığı yapan Luis Giusti'yi kovmak, Chávez'in yaptığı ilk işlerden biri olmuştu.[172] Giutsi, 1996'da ABD ordusu için savaş araçları tasarlayan ve savunma teknolojileri üzerine araştırmalar yapan San Diego merkezli Bilimsel Uygulamalar Uluslararası Kurumu'yla (Science Applications International Corporation, SAIC) ortak bir girişim başlatmıştı. INTESA (Informática, Negocios, y Tecnología, S.A.) adı verilen bu ortak girişim, PdVSA'nın bilgi işlem ihtiyaçlarını

[171] Gott, *a.g.e.*, s. 179.

[172] Kovulmasının ardından Giutsi, ABD Başkanı George Bush'un enerji danışmanlığına atandı. Bugün Washington'daki düşünce kuruluşlarından Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi'nde (CSIS) çalışmalarını sürdürmektedir.

karşılıyordu. Chávez, yönetim kurulunda Pentagon ve CIA yöneticileri bulunan SAIC'e şüpheyle bakıyordu ve Venezuela'da bu ortak girişimi istemiyordu.[173]

Chávez ayrıca vergi artışı ve üretimin azaltılması gibi hükümet planlarına direnen yöneticileri kovmakla tehdit ederek yönetim kuruluna yeni üyeler atadı.[174] Aralık 2001'de petrol için telif oranlarını yüzde 30 artırarak vergilerin de artmasına yol açan yeni Hidrokarbon yasasına direnen PdVSA başkanı Guaicaipuro Lameda'nın görevine Chávez tarafından son verilince, muhalefet giderek sertleşti. Gerilimi doruk noktasına çıkaransa Nisan 2002'de Chávez'e karşı düzenlenen darbe girişiminde PdVSA'nın ana rafineleri kapatarak darbecilere destek vermesi oldu. Yine aynı yılın aralık ayında PdVSA'nın düzenlediği grev Şubat 2003'e kadar sürdü ve kurumu tamamen durma noktasına getirdi. Greve katılan INTESA, tüm bilgi işlem servislerini kapatarak, PdVSA'nın bilgisayar altyapısının tamamen çökmesine sebep oldu ve petrol nakliyatı yapılamaz hale geldi.[175] Bunun üzerine Chávez INTESA çalışanlarının tümünü ve PdVSA yönetici ve işçi kadrosundan yaklaşık 18 bin personeli işten attı. PdVSA başkanlığına getirilen Ali Rodríguez, INTESA girişimine son verdi. Chávez, ancak bu süreçten sonra petrol sanayinde istediği reformları uygulayabildi.[176] Chávez'in de belirttiği gibi bu grev, hükümete PdVSA'da kendi kadrosunu kurması ve ekonomi politikasını rahatça uygulayabilmesi için büyük bir fırsat vermiş oldu.[177] Chávez döneminde Venezuela, 1970'lerin petrol krizi boyunca elde ettiğinden çok daha büyük oranda petrol gelirlerine ulaştı. Öyle ki 1999'da

[173] N. Kozloff, 2006, s. 12.
[174] N. Kozloff, *a.g.e*., s. 26
[175] G. Wilpert, 2007, s. 98.
[176] G. Wilpert, *a.g.e*., s. 95.
[177] Hugo Chávez, *El Golpe Fascista contra Venezuela*, Ediciones Plaza, Havana, 2003, s. 141.

hükümetin petrolden elde ettiği gelir 8 milyar dolarken, 2006'da varil başı petrol fiyatlarının 50 doları geçmesiyle gelirler 85 milyar dolara yükselmişti.[178]

Tablo- 1

Ham Petrol Fiyatları

1998-2009

Yıl	Varil Başı ABD Doları
1998	12,72
1999	17,97
2000	28,50
2001	24,44
2002	25,02
2003	28,83
2004	38,27
2005	54,52
2006	65,14
2007	72,39
2008	97,26
2009	61,67

Kaynak: BP Dünya Enerji İstatistikleri

Tablo- 2

Venezuela Büyüme Oranları

2003-2011

Yıl	Reel GSYİH Büyüme Oranı
2003	-8.90 %
2004	-9.20 %
2005	16.80 %
2006	9.30 %
2007	10.30 %
2008	8.40 %
2009	4.80 %
2010	-3.30 %
2011 Tahmini	-2.80 %

Kaynak: CIA World Factbook

Tablo 1'de görüldüğü gibi Chávez iktidara geldiğinde varil başı 12,72 dolar olan petrol fiyatları hızla artmaya başlamış, 2004-2008 döneminde en yüksek değerlere ulaşmıştır. 2005'te fiyatlardaki hızlı artışlar Venezuela'da büyüme oranlarına da yansımış, ikinci tabloda incelenebileceği gibi 16,8'lik büyüme oranıyla rekor düzeye ulaşmış; 2008'den sonra hızla düşmeye başlayan fiyatlar ise yine ekonomik büyüme rakamlarını aşağıya çekmiştir. Petrol fiyatlarıyla birlikte artan petrol gelirleri Chávez'e iç ve dış politikada daha geniş ve bağımsız bir hareket alanı

[178] R. Crandall, 2008, s. 121.

sağlarken, petrol fiyatlarının düştüğü dönemler benzer şekilde Chávez'in hareket alanını sınırlamıştır.

Varil başı petrol fiyatlarındaki 1 dolar'lık artışın, petrol ihraç eden ülkelerin milli gelirlerinin 5 milyar dolar artmasına neden olduğu düşünülürse, 2005–2008 döneminde 70 ila 100 dolar arasında seyreden varil başı petrol fiyatları, Chávez'in ABD'ye karşı daha agresif bir siyaset gündemi belirleyebilmesinin ardında yatan en büyük faktördür. Ayrıca Stephen Gill'in işaret ettiği gibi, petrol fiyatlarının artışında Irak'ın petrol üretim ve ihracatının ABD'nin başlattığı savaş nedeniyle sürekli kesintiye uğramasının büyük payı vardır ve bu durum ABD açısından ciddi bir paradoks yaratmaktadır.[179]

C. Enerji Temelinde Bölgesel Entegrasyon

Petrol politikası, genel olarak dış politika ile yakından ilgilidir. Chávez'in en büyük hedeflerinden biri Latin Amerika'nın en büyük petrol kuruluşlarını birleştirerek bölgeye ait bir petrol şirketi kurmaktı. Çünkü Chávez için petrol ve enerjide entegrasyon, Latin Amerika birliği kurmanın ilk adımıydı.[180] Wilpert'in de işaret ettiği gibi, enerji entegrasyonu üzerinden bölgesel entegrasyon kurulması stratejisi esasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'yla ilk adımı atılan Avrupa Birliği bütünleşmesini örnek almıştır.[181]

Bölgede müttefik kazanmak için dış politikada petrolü etkin bir şekilde kullanan Chávez, enerji anlaşmalarıyla Arjantin ve Brezilya başta olmak üzere bölgedeki hükümetlerle birçok ortak ekonomik girişim başlatarak işbirliği anlaşmaları imzalamıştır. Öncelikle Aralık 2004'te Arjantin'in devlete ait petrol

[179] S. Gill, 2008, s. 264.
[180] N. Kozloff, 2006, s. 106.
[181] G. Wilpert, 2007, s. 100.

şirketi Enarsa ile Petrosur anlaşması imzalanmış, daha sonra bu anlaşmaya Brazilya'nın Petrobras ve Uruguay'ın ANCAP adlı petrol şirketleri de dahil olmuştur. Petrosur'un anlaşmayı imzalayan ülkeler için en önemli avantajı, Venezuela petrolü karşılığında para yerine mal ve hizmetlerle ödeme yapabilmeleridir. Örneğin Arjantin, Venezuela'ya petrol karşılığında büyükbaş hayvanla ödeme yapmaktadır.

Chávez hükümetinin girişimleriyle başlatılan Petrosur, bölgede işbirliği ve bütünleşme mekanizmalarını harekete geçirmenin yanı sıra, bölgenin sosyo-ekonomik kalkınması için doğal kaynakların adil, eşit ve demokratik bir şekilde yeniden dağılımını sağlamak amacını da taşımaktadır. Petrosur kapsamında gerçekleşecek projeler petrol nakliyatı, ortak rafineri işletimi, lojistik destek gibi birçok alanda işbirliği öngörmektedir. Şubat 2005'de Lula de Silva ve Chávez hükümetlerinin imzaladığı stratejik ekonomik işbirliği anlaşmasıyla Brezilya ve Venezuela, yeni bir rafineri açmayı da içeren bir dizi ortak girişim başlatmıştır.[182] Enerji anlaşmalarına paralel olarak tasarlanan uzun dönemli projelerden biri de Venezuela'nın Karayip sahillerinden başlayarak Brezilya üzerinden Arjantin'deki Plata nehrine ulaşacak 7 bin ila 9 bin 300 km'lik bir petrol hattı döşenmesidir. Chávez, Gran Gasoducto del Sur adındaki bu petrol hattını "Washington Konsensüsünün Sonu, Latin Amerika Konsensüsünün başlangıcı" olarak tanımlamıştır.[183] Mart 2006'da fizibilite çalışmaları başlatılan, 2017'de faaliyete geçmesi ve yaklaşık 25 milyar dolara mal olması öngörülen proje bittiğinde dünyanın en büyük petrol hattı olması hedeflenmektedir.

[182]"Chávez, Lula da Silva Sign Trade Pacts", *Associated Press*, 14 Şubat 2005, [http://www.msnbc.msn.com/id/6 968837/ns/business-world_business/], (Erişim: 23 Eylül 2010).
[183] M. E. Williams, 2011, s. 267.

Haziran 2005'te PdVSA, on dört Karayip ülkesiyle Petrocaribe anlaşmasını imzalayarak Petrosur anlaşmasına benzer bir şekilde bu ülkelerin petrol karşılığında muz, pirinç ve şekerle ödeme yapabilmesine olanak sağlamıştır. Petrocaribe'ye dahil olan bu ülkeler aynı zamanda bir diğer bölgesel entegrasyon projesinin, Karayipler Topluluğu'nun (CARICOM) üyeleri olan Küba, Antigua ve Barbuda, Bahamalar, Belize, Dominika, Granada, Guyana, Jamaika, Dominik Cumhuriyeti, San Cristóbal ve Nieves, San Vicente ve Grenadinler, Santa Lucía ve Surinam'dır. Ayrıca anlaşmaya göre PdVSA, bu ülkelerin depolama faaliyetlerine yardım ederek bu ülkelerin uluslararası petrol şirketlerinin rezervlerine daha az bağımlı hale gelmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Venezuela'nın Karayip ülkeleri içinde Küba'yla daha eskiye dayanan özel bir ilişkisi vardır. İktidara gelmeden önce de Küba lideri Fidel Castro'yla yakın bir dostluğu bulunan Chávez'in başkanlık koltuğuna oturmasının ardından, iki ülke arasındaki ilişkiler giderek güçlenmiştir. 2004'te kurulan enerji ortaklığı sonucu Küba, petrol karşılığında Venezuela'ya sağlık hizmetleri sunmaya başlamıştır. Chávez, Küba'yla devam eden bu özel anlaşmayı neoliberalizme karşı savaşta petrolü nasıl kullandığının canlı bir örneği olarak göstermektedir.

Petrocaribe anlaşmasının imzalanmasından kısa bir süre sonra, Haziran 2005'te benzer bir anlaşma bu kez And ülkeleri Bolivya, Kolombiya, Ekvador ve Peru ile imzalanmıştır. Petroandiana adındaki bu anlaşma sadece petrol değil elektrik ve gaz bağlantısını da kapsayan daha genel bir enerji anlaşmasıdır.

Bu üç anlaşma, Petrosur, Petrocaribe ve Petroandiana, tüm kıta genelinde enerji bütünleşmesi sağlayacak olan Petroamérica projesinin belkemiğini oluşturmaktadır. Petroamérica'yı Güney Amerika'nın OPEC'i olarak tasarlayan

Chávez'e göre bu proje, dünyanın en büyük enerji merkezlerinden biri olmaya yetecek bölgesel potansiyeli hayata geçirecektir.[184] Eğer Petroamérica gerçekleşirse, dünya petrol rezervlerinin yüzde 11.5'ini kontrol edecek ve 530 milyon tüketicilik dev bir pazara sahip olacaktır.[185] Bu kadar büyük bir pazar oluşmasının sonucunda da Güney Amerika ülkelerinin ABD pazarına bağımlılıkları azalacak ve petrol için ihracat pazarı çeşitlenmiş olacaktır. Başka bir ifadeyle, Petroamérica'nın gerçekleşmesi, ABD petrol şirketlerinin Latin Amerika petrolüne ulaşmasını daha zor ve daha maliyetli hale getirecektir.

Venezuela'nın ihracat pazarını çeşitlendirerek petrol satışında ABD'ye bağımlılığı azaltmaya çalışan Chávez, sadece Güney Amerika'da değil, bölge dışında da Çin, Hindistan ve İran gibi yeni pazarlara yönelmiştir. Özellikle ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci enerji tüketicisi olan Çin'e ulaşmak, Chávez için stratejik bir öneme sahiptir. Aralık 2004'te iki ülke, Venezuela ham petrolünün Çin'e sevkıyatının canlandırılması ve Çin'de kurulacak rafinelerde işlenmesi için 12 milyar dolarlık bir fon oluşturmuştur. Bu fonla Çin'e gönderilen günlük 330 bin varil petrol miktarının 2015'e kadar bir milyon varile yükseltilmesi hedeflenmektedir. Mart 2005'te ise Hindistan'la imzalanan enerjide işbirliği anlaşmasıyla Venezuela, Hindistan için "uzun dönemli ve güvenilir bir petrol üreticisi" olmayı vaat etmiştir.[186] Son olarak Eylül 2009'da Venezuela'nın İran'a günde 20 bin varil petrol satacağını açıklanmıştır.[187]

---

[184] "Chávez quiere crear una OPEP sudamericana", 26 Haziran 2002, [http://www.terra.com.uy/ canales/ internacionales/48/48640.html], (Erişim 23 Eylül 2010).

[185] Humberto Márquez, "Venezuela Forges Ahead Towards Regional Energy Integration", 22 Ekim 2004, [http://www.globalexchange.org/countries/americas/venezuela/2609.html], (Erişim: 23 Eylül 2010).

[186] N. Kozloff, 2006, s. 35.

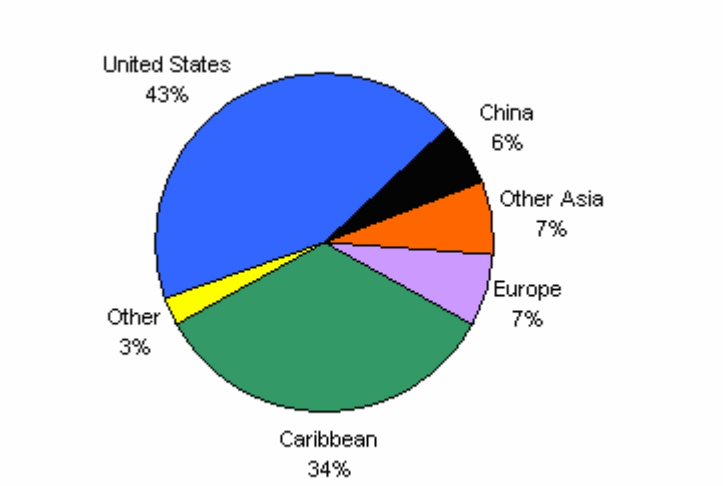
[187] Şubat 2011'de Venezuela, İran'ın daha fazla işlenmiş petrole ihtiyacı olmadığı gerekçesiyle ihracatı durdurmuştur.

Chávez bu politikalarla Venezuela'nın petrol satışında ABD'ye bağımlılığını bir ölçüde azaltmayı başarmıştır. 2005'te Venezuela, petrolünün yaklaşık yüzde 80'ini ABD'ye satarken bu oran 2009'da yüzde 50 seviyelerine düşmüştür. Yine de ABD, Venezuela petrolü için en önemli pazar olmaya devam etmektedir.

Grafik 1'de görüldüğü gibi Venezuela 2010'da ham petrol ihracatının yüzde 43'ünü ABD'ye yapmıştır. Petrolde ABD pazarına bağımlılık giderek düşmekte ve Venezuela'nın petrol ihraç ettiği pazarlar çeşitlenmektedir. Fakat ABD'ye olan bağımlılığında ciddi bir değişiklik yaşanması uzun dönemde dahi zor görünmektedir. Venezuela günde yaklaşık 1,3 milyon varillik sevkıyatla ABD'ye petrol ihraç eden beşinci büyük ülke konumundadır.

Grafik-1

Venezuela'nın 2010'da Ülkelere Göre Ham Petrol İhracatı

Kaynak: EIA, APEX Database, FACTS Global Energy

Bununla birlikte Chávez, ABD hükümetiyle arasındaki gerilimin arttığı zamanlarda, petrolü tehdit unsuru olarak kullanmaktan çekinmemiş, ekonomik

maliyeti ne olursa olsun ne zaman isterse ABD'ye petrol ihracatını durdurabileceğini açıklamıştır.[188] Chávez, petrolü ABD'ye karşı tehdit edici bir araç olarak kullanırken, aynı zamanda ABD'li yoksul vatandaşlar için ucuz petrol sağlayarak farklı bir strateji de izlemiştir. 2005'ten bu yana Karakas yönetimi, Venezuela'nın ABD'deki Texas merkezli petrol şirketi CITGO aracılığıyla Washington ve New York da dahil olmak üzere ABD'nin 25 eyaletinde düşük gelirli ailelere ucuz yakıt sağlamaktadır. CITGO'nun ABD'de günde 860 bin varil üretme ve 24 milyon varil depolama kapasitesi olan altı petrol rafinerisi ve ülke genelinde 138 bin benzin istasyonu bulunmaktadır. 2005–2006 kış aylarında 8 bin düşük gelirli vatandaşın yararlandığı CITGO Isınma ve Sosyal Kalkınma programı, 2010 yılında 150 binden fazla hanenin ısınmasını sağlamıştır. Diğer yandan Latin Amerika ülkeleriyle ilişkilerde ABD hükümetinin eski danışmanlarından Michael E. Shifter ve Otto Reich'e göre, yılda yaklaşık 26 milyon galon yakıtın dağıtıldığı bu programın asıl amacı, Chávez'in ABD'deki imajını düzeltmek ve dünyanın en zengin ülkesinin kendi yoksullarına bakamadığını iddia ederek ABD hükümetinin imajını zedelemektir.[189] Gerçekten de Chávez'in bir yanda petrol fiyatlarını yüksek tutma politikasını sürdürürek ABD'ye en pahalı petrolü satması diğer yanda ise yoksul ABD vatandaşlarına ucuz petrol temin etmesi, ABD yönetimi için rahatsız edici br durum yaratmaktadır.

Sonuç olarak Chávez'in Güney Amerika ülkeleriyle yürüttüğü diplomasinin temelinde petrolü jeopolitik bir silah olarak kullanılması, enerji anlaşmalarının

[188] Chávez, son altı yıl içinde ABD'yi defalarca kez petrolü kesmekle tehdit etmiştir. Bununla ilgili haberlerden bazıları için: "Chávez makes US oil export threat", *BBC News*, 15 Ağustos 2005, [http://news.bbc.co.uk/2/ hi/americas/4153318.stm], (Erişim: 24 Eylül 2010); "US shrugs off Chávez threat over oil", *Financial Times*, 11 Şubat 2008, [http://www.ft.com/cms/s/0/13d86014-d8f7-11dc-8b22-0000779fd2ac.html#axzz1EbSkUwCc], (Erişim: 24 Eylül 2010); "Venezuela's Chávez threatens oil cut to US", *Oil Marketer*, 26 Temmuz 2010, [http://www.oilmarketer.co.uk/2010/07/26/ venezuelas-chavez-threatens-oil-cut-to-us/], (Erişim: 24 Eylül 2010).

[189] Jeffrey H. Birnbaum ve Steven Mufson, "Is CITGO Program for Poor, or for Chávez?", *The Washington Post*, 24 Şubat 2007, [http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/ 02/23/AR2007022302000. html], (Erişim: 10 Ekim 2010).

stratejik ortaklılara ve ekonomik bütünleşmeye temel olması ve böylelikle çok kutuplu bir dünyanın oluşumuna katkıda bulunması anlayışı yer almaktadır. Chávez, bir yanda ABD karşıtlığına diğer yanda Latin Amerika Ülkeleri'nin Birliği'ne dayanan bütün dış politika hedeflerini petrol üzerinden gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Öyle ki, petrol gelirleri olmadan Chávez'in 21. yüzyıl sosyalizmi adını verdiği projenin geleceğini düşünmek çok zordur. Petrol, Chávez açısından ABD hegemonyasına direnişin en büyük itici gücü olmaya devam etmektedir.

III. Kurumsal Temeller

İdeolojik ve maddi imkânlarıyla ABD'nin hegemonik araçlarına alternatif yaratmaya çalışan Chávez'in ABD'ye karşı örgütlenmek ve bölgedeki müttefikleriyle bir araya gelebilmek için kurumsal platformlara ihtiyacı vardı. Bolívar'ın hayaline yaslanarak ideolojik temellerini attığını ve enerji anlaşmalarıyla alt yapısını hazırladığı bölgesel bütünleşme çabaları, kurumlar aracılığıyla sürecekti. İlk olarak, Bolívar'ın 1826'da Panama'da örgütlediğine benzer büyük bir kongre toplamakla işe başladı fakat ilk girişimleri başarısızla sonuçlandı. Öncelikle 1999'da And ülkelerinin liderleriyle Kolombiya'nın Cartagena kentinde bir zirve düzenlemek istedi. Fakat zirve koordine edilemedi. 9- 10 Aralık 2000 tarihinde Venezuela'da düzenlemek istediği zirveyse, And ülkelerinin liderlerinin çoğu çeşitli nedenlerle katılmayacaklarını açıklayınca iptal edildi.[190] Chávez, bu başarısız zirve girişimlerinin hemen ardından, 27- 28 Ekim 2000'de Karakas'ta toplanan OPEC zirvesinde tepkisini şöyle dile getirecekti: "Kurtarıcımız Bolívar, bugün senin

[190] Ekvador Devlet Başkanı Gustavo Noboa, Chávez'in kendisine karşı darbe plandığına dair haberler yüzünden zirveye katılmazken, Peru Devlet Başkanı Paniagua, adı uyuşturucu ticaretine karışan eski istihbarat ajanı Vladimiro Montesinos'un Venezuela'da saklandığına dair haberler yüzünden zirveye katılmayacağını açıkladı.

Amerikan o kadar bölündü ki okyanusların ve çöllerin ardından gelen OPEC liderlerini bir araya getirmek, senin bağımsızlığını kazandırdığın ülkelerin liderlerini bir araya getirmekten daha kolay."[191]

Chávez'in Bolivarcılığın kurumsallaşması için bir süre daha beklemesi gerekti. 2000'li yılların ortalarından itibaren Chávez hem kendi tasarladığı kurumsal projelerle, hem de mevcut kurumlara yaptığı katkılarla Güney Amerika ülkelerinin birliğine giden yolda önemli adımlar attı.

A. İletişimsel Entegrasyon Projesi: TeleSUR

Mayıs 2005'te Arjantin, Bolivya, Küba, Ekvador, Nikaragua ve Venezuela ortak şirketi olarak kurulan TeleSUR (Güneyin Yeni Televizyonu), Latin Amerika'nın bölgesel entegrasyonu için hayati önem taşıyan kurumların başında gelmektedir.[192] Merkezi Karakas'ta yer alan ve 31 Ekim 2005'te televizyon kanalı ve internet haber portalı olarak yayına başlayan TeleSUR, "Güney Amerika'nın ilk karşı-hegemonik telekomünikasyon projesi" olarak tanımlanmaktadır.[193] TeleSUR'un kuruluş amacı hem bölgede BBC, CNN, FOX gibi uluslararası ana akım medyaya alternatif olmak hem de internet ve uydu aracılığıyla Latin Amerika'yla ilgili konularda tüm dünyaya "Latin Amerika'nın gözüyle" haber yayınlamaktır.[194] TeleSUR yöneticisi, Venezuelalı eski İletişim ve Enformasyon Bakanı Andrés Izarra TeleSUR'u "Kuzey'in verdiği hegemonik mesajlara tek alternatif ve kültürel hegemonyaya karşı bir girişim" olarak tanımlamaktadır. Kanalın sloganı "Bizim

[191] M. Harnecker, 2005, s. 125
[192] TeleSUR'un kurulması için gereken fonun yüzde 41'ini Venezuela, yüzde 20'sini Arjantin, yüzde 19'unu Küba, yüzde 10'unu Uruguay, yüzde 5'ini Ekvador ve diğer yüzde 5'ini Bolivya karşılamıştır.
[193] "Telesur, proyecto contrahegemónico para competir con CNN y Univisión", *La Jornada*, 27 Şubat 2005, [http://www.aporrea.org/medios/n56852.html], (Erişim: 1 Nisan 2011).
[194] N. Kozloff, 2006, s. 125.

kuzeyimiz Güney'dir" bu hedefi açıkça ifade etmektedir. Yayın danışma kurulunda "Latin Amerika'nın Kesik Damarları" kitabıyla tanınan Uruguaylı gazeteci- yazar Eduardo Galeano gibi ünlü muhalif isimlerin de yer aldığı TeleSUR, prensip olarak ticari reklam yayınlamamakta ve hissedar devletlerin hükümetlerince finanse edilmektedir.[195] Chávez'in ilk aşamada 2,5 milyon dolarlık yatırım yaptığı kanal, Chávez karşıtlarınca "TeleChávez" olarak adlandırılmaktadır. Buna karşın Uruguaylı gazeteci Aram Ahoronian, TeleSUR'u Chávez'in anti-Amerikan propagandalarını yapan bir araç olarak değerlendirenlere karşı çıkmış, kanalın bağımsız bir gazetecilik anlayışıyla bölge yayıncılığına yeni bir ses getireceğini söylemiştir.[196]

Batı yarımkürede enformasyon alanında hegemonyaya meydan okuyan TeleSUR'un yaptığını, Arap dünyasında El Cezire yapmaktadır. Bu nedenle TeleSUR hem destekçileri hem de karşıtları tarafından "Güney Amerika'nın El Cezire'si" olarak anılmakta ve aynı zamanda Şubat 2006'dan bu yana El Cezire ile yayıncılık alanında işbirliği yapmaktadır. ABD yönetimini Venezuela'ya ambargo uygulamaya çağıran ve Venezuela'nın "teröre destek veren ülkeler" listesine eklenmesini isteyen Cumhuriyetçi Parti'den Floridalı Kongre Üyesi Connie Mack IV, TeleSUR ve El Cezire'nin işbirliğini "teröristler ve diğer özgürlük düşmanlarının küresel televizyon ağı" olarak tanımlamıştır.[197]

Afganistan Savaşı sırasında Usame Bin Ladin'in röportajlarını ve görüntülerini yayınlayarak dikkatleri üzerine çeken ve alternatif medyanın önemli temsilcilerinden biri haline gelen El Cezire gibi TeleSUR da Honduras'ta 28 Haziran 2009'da Devlet Başkanı Manuel Zelaya'ya karşı yapılan darbe sırasında adını

[195] N. Kozloff, 2006, s. 127.
[196] David Adams, "Latin America's Balanced/Biased Voice", *St. Petersburg Times*, 8 Ağustos 2005, [http://www.sptimes.com/2005/08/08/State/Latin_America_s_balan.shtml], (Erişim: 1 Nisan 2011).
[197] Armando Carballal Cano, "TeleSUR: Construyendo Una Televisión Para la Integración Latinoamericana" *Estudios Latinoamericanos*, No. 24, Temmuz-Aralık 2009, s. 137.

duyurmuştur. Askeri darbenin hemen ardından TeleSUR ve CNN Español'un yerel yayınları darbeciler tarafından kesilmiştir. Buna rağmen TeleSUR internet üzerinden ve radyo aracılığıyla Honduraslılara Zelaya'nın her açıklamasını iletmiş, ayrıca canlı yayında telefona bağlanan Zelaya ile özel röportaj da yapılmıştır. Darbeden bir gün sonra Başkent Tegucigalpa'daki TeleSur muhabiri Adriana Sívori'nin tutuklanmasının ardından gazeticilere yönelik baskılar devam etmiş, buna rağmen TeleSUR ülkede yayını sürdürebilen tek uluslararası kanal olarak darbe karşıtı yayınlarına devam etmiştir.

TeleSUR, Venezuela hükümetinin ana sponsorluğunu yaptığı ve bu yüzden siyasi hedefleri Chávez yönetimininkiyle örtüşen iletişimsel bir proje olarak, ABD hegemonyasının kültürel değerlerine ve enfermasyon birikimine alternatif yaratmaya ve Latin Amerika'nın entegrasyon sürecine katkıda bulunmaya çalışmaktadır.

B. FTAA' ya Karşı ALBA

ABD yönetiminin Washington Konsensüsü kapsamında birçok Latin Amerika ülkesinin neoliberal ekonomik politikalar uyguladığı 1990'lar boyunca, piyasa ekonomisine geçen bölge ülkelerinin serbest ticaret anlaşmalarıyla kıta genelinde işbirliği yapması gündeme getirilmişti. Bu yönde atılan ilk adım, 1980'lerde Kuzey Amerika ülkeleri arasında bir serbest ticaret anlaşması olarak tasarlanan NAFTA'nın (North American Free Trade Agreement, Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması) hayata geçirilmesi oldu. 1 Ocak 1994'te NAFTA yürürlüğe girdi ve ABD, Kanada ve Meksika arasındaki ticaret ve yatırımlar bu anlaşmayla liberalize edildi.

Fakat Clinton yönetiminin tek hedefi NAFTA'yı gerçekleştirmek değil bu anlaşmanın tüm Latin Amerika ülkelerini kapsayacak şekilde genişletilmesiydi. 11 Aralık 1994'te Miami'de ilk kez toplanan Amerikalar Zirvesi'nde (Summit of the Americas), NAFTA'nın genişletilmiş versiyonu olan FTAA'nın (Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması) 2005'e kadar gerçekleşmesi kararlaştırıldı. Venezuela'nın da onayladığı bu anlaşma, Alaska'dan Arjantin'e kadar tüm Amerika ülkeleri arasında gümrük dışı engellerin kaldırılmasını öngören bir eylem planı sunuyordu. ABD'nin ekonomik ambargosu altındaki Küba hariç Amerika kıtasındaki 34 ülke bu bölgesel serbest ticaret anlaşmasının kapsamındaydı.

FTAA, ilk kez ele alındığı Miami Zirvesi'nde Latin Amerika ve ABD arasındaki ilişkilerde ticaret entegrasyonu üzerinden ortak çıkar, yakınlık, işbirliği gibi yeni maddeleri gündeme getirmiş, Soğuk Savaş döneminin ardından ilk kez karşılıklı ilişkilerin geleceği için umut vermişti.[198] Fakat çok geçmeden FTAA'nın gerçekten Latin Amerika ülkelerine ne getireceği tartışılmaya başlandı ve projenin sorgulanması birçok endişeyi de beraberinde getirdi. Örneğin FTAA, Latin Amerika ülkelerinin Karayip ülkeleriyle ya da Avrupa ve Asya'yla ticaretini nasıl etkileyecekti? Böyle bir ticaret bloğu ABD'nin bölgedeki hegemonyasını artırabilir miydi? Güney Amerika'nın gelişmekte olan ekonomileri, gerçekten Kuzey Amerika pazarının içine girebilecek miydi yoksa kazanç tek taraflı mı olacaktı? Bölgede büyük yatırımların yapılması için iç politikada çoğu ülkeyi zorlayacak böyle bir yapı kurulması şart mıydı? Zira toplam gelirinin 9 trilyon doları aşması öngörülen FTAA'nın yüzde 75'ini 7 trilyon dolarlık milli geliriyle ABD ekonomisi oluşturacaktı ve dolayısıyla ticaret anlaşmasında en büyük söz sahibi ABD

[198] Howard Wiarda, "After Miami: The Summit, the Peso Crisis, and the Future of US-Latin American relations", *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 37, No. 1, 1995, s. 52.

olacaktı.[199] Bunun yanı sıra Latin Amerika'daki tarifelerin ABD'den 4 kat daha yüksek olduğu göz önünde bulundurulursa, ticaret liberalizasyonu ABD için değil Latin Amerika ülkeleri için öngörülmekteydi.[200] Böylece düşük tarifeler ABD için ucuz bir hammadde pazarı sağlamakla kalmayacak, düşük ücretlerden yararlanmak isteyen ABD sermayesinin bölgeye akışı hızlanacaktı.

Bölge ülkelerinin çoğu bu gibi benzer endişeleri paylaşıyordu, fakat Venezuela açısından FTAA'ya itiraz etmenin daha öznel bir sebebi vardı. İhracatının yüzde 80'i petrole dayalı olan ve petrol dışı ürünleri çoğunlukla ithal etmek zorunda olan Venezuela için ABD ile ticaret liberasyonu avantajlı değildi. 1990'lar boyunca gümrük vergilerinin düşürülmesi, ülkenin sanayileşme sürecini olumsuz etkilemiş ve yerli üreticilere ciddi zarar vermişti. Bu sebeple iktidarda hangi hükümet olursa olsun Venezuela'nın FTAA'ya destek vermesi muhtemel değildi.[201] Fakat bunun yanı sıra, Chávez yönetiminin ayrı bir stratejisi vardı.

ABD Başkanı Bill Clinton Miami zirvesinde FTAA'yla Bolívar'ın hayalinin tüm Amerika'da gerçekleşeceğini söylemişti.[202] Ne var ki Chávez' göre FTAA, Bolívar'ın değil, Latin Amerika'yı ABD'nin "arka bahçesi" olarak gören Monroe'nun hayaliydi. Miami Zirvesi'nden 10 yıl sonra, 2004'te FTAA'ya alternatif olarak ALBA'yı (Latin Amerika için Bolivarcı İttifak) hayata geçiren Chávez, "İşte şimdi Bolívar'ın hayali gerçek oluyor" demiştir.[203]

---

[199] Raymond J. Ahearn, "Trade and the Americas", Frank Columbus (Der.), *Politics and Economics of Latin America*, Huntington, Nova Science Publishers, 2007, s. 136.
[200] R. J. Ahearn, *a.g.e.*, s. 139.
[201] J. Kelly ve C. A. Romero, 2002, s. 117.
[202] Michael Keefer, "Hugo Chávez Frias and the Sense of History", 3 Mayıs 2005, [http://venezuelanalysis.com/ analysis/1103?quicktabs_2=0], (Erişim: 10 Ocak 2010).
[203] M. Keefer, *a.g.e.*

Bölgesel bir alternatif kalkınma hedefleyen ALBA[204] projesi ilk kez 2001'de Chávez hükümeti tarafından tasarlanmış, 2004'te Venezuela ile Küba arasında imzalanan anlaşmayla gerçekleşmiştir. FTAA'nın tersine bu kez ortak pazara Küba dahil olurken, ABD girişimin dışında kalmaktadır. Chávez'in hedefi böylelikle, hem ekonomide ABD'ye bağımlılığı artıracak mekanizmalardan korunmak hem de ileride kendi çıkarlarına göre ticaret anlaşmaları yapabileceği bir zemin hazırlamaktı.

14 Aralık 2004'te Küba ve Venezuela hükümetlerinin imzaladığı "ALBA'yı yönlendirecek temel prensipler"i belirleyen on iki maddelik ortak bildiri, Küba açısından da bir dönüm noktası olmuştur. Küba, tarihinde ilk defa bir başka Latin Amerika ülkesiyle çok kapsamlı bir bütünleşme anlaşmasını hayata geçirmiştir. Anlaşmanın ardından iki hükümet Nisan 2005'te stratejik uygulama planı ve altı ay sonra da 800 milyon dolarlık bütçesi Küba ve Venezuela tarafından finanse edilen, 192 adet ortak projeyi onaylamıştır. Bu projeler kapsamında Küba Venezuela'nın 600 sağlık kliniği, 600 rehabilitasyon ve fiziksel terapi merkezi ve 35 hastane kurmasına yardımcı olacak ve bu projede çalışmak üzere profesyonel elemanlar sağlayacaktır. Karşılık olarak Venezuela hükümeti de Küba'ya günde yaklaşık 95 bin varil petrol ve yanında bazı sanayi ürünleri temin edecektir. Bu anlaşma, neoliberal politikalara açıkça ters bir anlaşmadır. ALBA, bölgesel entegrasyonda ilk adımı temsil etmektedir ve serbest ticaret anlaşmasının çok ötesinde, sosyal refah ve eşitlik hedefine dayanmaktadır. FTAA'nın neoliberal politikaları yerine, ülkeler arasındaki ekonomik farkları dengeleyen, sosyal dayanışma ve kalkınmayı ön planda tutan bir yapılanmayı hedeflemektedir. ALBA'nın dayandığı temel ilkeler olan işbirliği, dayanışma, tamamlayıcılık, karşılıklı ilişki ve sürdürülebilirlik, üye ülkeler arasında

[204] Alba, aynı zamanda İspanyolca'da "Şafak" anlamına gelmektedir.

ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin değiş tokuş edilmesini, ortak bir sorumlulukla ekonomik, sosyal, çevresel ve insani sürdürülebilir gelişme sağlamasını ve işbirliği projeleriyle entegrasyon sürecinin desteklenmesini gerektirmektedir.

ALBA'ya 2006'da Bolivya, 2007'de Nikaragua, 2008'de Dominika ve Honduras ve 2009'da Ekvador ve iki küçük Karayip ülkesi Saint Vincent ve Grenadinler ile Antigua ve Barbuda katıldı.[205] ALBA kapsamında kurulan Latin Amerika Yatırım Fonu (Latin American Investment Fund), Güneyin Kalkınma Bankası (Development Bank of the South) ve Latin Amerika Kredi Bankası (Latin American Credit Union) 2008 yılında çalışmaya başladı. ALBA ülkelerinin girişimleriyle başlatılan ve MERCOSUR ülkelerinin de katılımıyla 29 Eylül 2009'da 20 milyar dolarlık sermayeyle oluşturulan Güney'in Bankası (Banco del Sur) ise IMF ve Dünya Bankası'na alternatif olarak kurulan ve bu kurumların aksine bölge ülkelerine borç verirken onlara belirli şartlar dayatmayan ve işbirliği anlaşmalarıyla sosyal projelerin desteklenmesini öngören farklı bir proje olarak öne çıkmaktadır.[206]

ALBA'nın 5. yıldönümünde 13 Aralık 2009 tarihinde Bolivya'da yapılan zirvedeyse, bölgede doların egemenliğine son vermek için ALBA ülkelerinin ortak bir para birimi oluşturulması kararlaştırıldı. Adını bağımsızlık kahramanı Antonio Jose Sucre'den alan ortak para birimi SUCRE, ilk kez 6 Haziran 2010'da Venezuela ve Ekvador tarafından ikili ticarette kullanıldı.

FTAA müzakereleri ise, 4–5 Kasım 2005'teki Arjantin'in Mar del Plata şehrindeki 4. Amerikalar Zirvesi'nde Chávez ve ABD Başkanı Bush arasındaki tartışmalar sonucunda askıya alındı. Bush, yoğun protestolar nedeniyle zirveyi terk

[205] Honduras, Haziran 2009'da Manuel Zelaya'yı iktidardan düşüren darbenin ardından Ocak 2010'da ALBA'dan ayrıldı.
[206] Martin Hart-Landsberg, "Learning From ALBA and The Bank of the South: Challenges and Possibilities", *Monthly Review*, Vol. 61, No. 4, Eylül 2009, s. 17.

etmek zorunda kaldı ve FTAA hayata geçirilmemiş bir proje olarak rafa kaldırıldı. 17–19 Nisan 2009 tarihleri arasında Trinidad ve Tobago'nun başkenti Port of Spain'de yapılan ve ABD Başkanı Obama'nın da katıldığı 5. Amerikalar Zirvesi'nde ise, ALBA üyesi ülkeler sonuç bildirgesini imzalamadılar. Böylelikle, ABD yönetiminin NAFTA'yı genişletme planları, Chávez'in girişimleriyle sekteye uğramış oldu.

Bunun yanı sıra ALBA sadece ekonomik açıdan FTAA'nın alternatifi olan, finansal, ticari ve enerji boyutlarla sınırlı bir projenin çok ötesinde, bünyesinde gerek yerel gerek bölgesel düzeyde eğitimden sağlığa kadar birçok alanda yapı ve kurumu barındıran kapsamlı bir karşı-hegemonik entegrasyon projesidir. Adını Símon Bolívar'ın tüm Latin Amerika halkları için kullandığı "Büyük Ulus" (*nación grande*) ifadesinden alan ve birden fazla devlet tarafından finanse edilen Büyük Ulus Projeleri (*Proyecto Grannacional*), Büyük Ulus Girişimleri (*Empresa Grannacional*) ve Büyük Ulus Enstitüleri (*Instituto Grannacional*) bu sürecin en önemli aktörleridir.[207] Bölgesel üretim halkaları ve ağları kurarak, kooperatifler ve küçük ölçekli girişimleri de içine alarak büyüyen ve gelişen bu yapılar, bölgedeki çok uluslu ve ulusaşırı şirketlerle rekabet etmektedir. ALBA kapsamında yürütülen bu proje ve girişimlerin önde gelenleri Tablo-3'te incelenebilir.

[207] T. Muhr, 2010, s. 42.

Tablo- 3

ALBA'nın Boyutları ve Kurumsallaşması

Boyut	Kurumlar
Siyasi-ideolojik	ALBA Evleri, TeleSUR, RadioSUR, ALBA Kültürel Büyük Ulus Projesi, ALBA Kültürel Fonu.
Kültürel	TeleSUR, ALBA Evleri, RadioSUR, Güney'in Kitaplığı, Spor Turnuvaları
Enerji	PETROAMERICA (Petroandina, Petrosur, Petrocaribe), Venezuela, Bolivya, Arjantin ve Peru'nun imzaladığı Doğalgaz Üreten ve İhraç Eden Güney Amerika Ülkeleri Örgütü (OPPEGASUR), Büyük Ulus Girişimi-Petroalba, Büyük Ulus Girişimi -Petrosuramerica, Büyük Ulus Girişimi -Enerji.
Sanayi ve Ticaret	Venezuela ve Bolivya'nın imzaladığı ortak madencilik anlaşması MINERSUR (Güney'in Madeni), Büyük Ulus Girişimi- Alüminyum, Büyük Ulus Girişimi- Demir & Çelik. Büyük Ulus Girişimi -ALBATEL. Büyük Ulus Girişimi- İthalat & İhracat (ALBAEXIM). Çeşitli girişimler ve yenilenmiş fabrikalar.
Finansal	Banco del ALBA (ALBA Bankası), SUCRE Ortak Para Birimi (Bölgesel ticarette ödemelerin yapıldığı "tek para" sistemi), Bölgesel SUCRE Para Konseyi, Makro-ekonomik İstikrar Fonu, Ödemeler Merkezi Bürosu, Rezervler ve Ticareti Teşvik Fonu.
Askeri	ALBA Güvenlik Konseyi, Güney Amerika Güvenlik Konseyi, Savunma ve Egemenlik için Kalıcı Komite.
Eğitim ve Bilgi	Güney'in Üniversitesi, Büyük Ulus Projesi: ALBA-Eğitim, Büyük Ulus Projesi: Okuryazarlık ve Sonrası, Büyük Ulus Enstitüsü: Jeoloji, Madencilik ve Maden Bilimi, UNIALBA ve "Herkes İçin Yüksek Eğitim" Programları.
Çevresel	Venezuela ve Ekvador'un Büyük Ulus Girişimi: Balıkçılık ve Su ürünleri Yetiştiriciliği, Uluslararası Enerji Devrimi Misyonu, Büyük Ulus Girişimi: ALBA-Ormancılık, Çevreyle ilgili Büyük Ulus Projeleri.
Sosyal-İnsani	Mucize Operasyonu (Operación Milagro) gibi sağlık, beslenme ve barınma misyonları, Büyük Ulus Girişimi: ALBA-Beslenme, Büyük Ulus Girişimi: Soya, Büyük Ulus Girişimi: ALBA-Tıp, Büyük Ulus Projesi: ALBA-Sağlık, ALBA Karayipler Fonu gibi sosyal ve insani yardım fonları.
Yasal	Uluslararası yasal ve düzenleyici bir çerçeve (Büyük Ulus Girişimi: yargılama, SUCRE, Diploma ve ünvanların onaylanması, katılımcı demokrasinin gelişimi)

Kaynak: Peter Evans[208]

Venezuela ve Küba'nın girişimleriyle başlayan ve bugün sekiz üyesi olan ALBA meşruiyetini sağlamlaştırmış ve Güneye doğru bir "yerçekimi etkisi" yaratarak Latin Amerika ülkeleri için çekici bir alternatif haline gelmiştir.[209]

C. MERCOSUR'dan UNASUR'a

Chávez, bölge genelinde imzaladığı enerji anlaşmalarını Güney Amerika entegrasyonu için bir basamak olarak görüyordu fakat bölge entegrasyonunun üzerine kurulacağı ana sütun MERCOSUR (Mercado Común del Sur, Güney Amerika Ortak Pazarı) olacaktı. Bu sebeple Chávez, önce Venezuela'nın MERCOSUR'a üye olmasını, ardından da MERCOSUR'un neoliberal bir serbest ticaret anlaşmasından öte "ALBA tarzı" karşı-hegemonik bir projeye evrilmesini sağlayacak bir politika izlemiştir.

26 Mart 1991'de Brezilya, Arjantin, Paraguay ve Uruguay'ın imzaladığı Asunción anlaşmasıyla hayata geçirilen MERCOSUR, 31 Aralık 1995'te tam bir serbest ticaret ve gümrük birliği anlaşması haline gelmiş ve Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan bölgesel entegrasyon çabalarının en önemlilerinden biri olarak belirmiştir. NAFTA ve AB'den sonra dünyanın en büyük üçüncü ortak pazarı olan MERCOSUR, aynı zamanda Güney Amerika'nın bütünleşmesi yönünde atılan en etkili ve ilk adımlardan biri olmuştur. MERCOSUR'un ana hedefi üye devletlerin ekonomilerini yakınlaştırarak ortak bir pazar yaratmak olsa da, kurulduğu dönemde

[208] Peter Evans, "Counter-Hegemonic Globalization: Transnational Social Movements in the Contemporary Global Political Economy", J. Timmons Roberts ve Amy Bellone Hite (Der..), *The Globalization and Development Reader*, Oxford, Blackwell, 2007, s. 422.
[209] M. Bancerz, 2010, s. 17.

Avrupa Topluluğu'nu örnek almış ve bölgede demokrasiyi güçlendirmek ve barışı korumak gibi siyasi hedefler de edinmiştir.[210]

Venezuela, 1973'ten beri Bolivya, Kolombiya, Ekvador ve Peru'nun 1969'da oluşturduğu bir diğer ticaret bloğu olan And Ülkeleri Birliği'ne (Comunidad Andina, CAN) üyeydi.[211] Nisan 2006'da Chávez, Venezuela'nın And Ülkeleri Birliği'nden ayrılacağını açıkladı ve gerekçe olarak Kolombiya ve Peru'nun ABD ile imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarını gösterdi. Chávez'in asıl hedefiyse uzun süredir gündemde olan Venezuela'nın MERCOSUR üyeliğinin gerçekleşmesiydi. Bu sayede hem bölgesel entegrasyon girişiminde daha çok söz sahibi olacak hem de MERCOSUR'un ALBA gibi karşı-hegemonik bir proje olarak gelişmesini sağlayacaktı. Chávez yönetimi bu sebeple MERCOSUR'un ve aynı zamanda Güney Amerika'nın en büyük iki ekonomisi olan Brezilya ve Arjantin'le ilişkilerini geliştirmeye her zaman özen gösterdi. Arjantin Devlet Başkanı Kirchner ile dostane ilişkileri olan Chávez, ABD ile ilişkilerini bozmaktan çekindiği için kendisine mesafeli yaklaşan Brezilya Devlet Başkanı Lula da Silva ile de enerji ve "stratejik ortaklık" anlaşması imzalayarak, iki ülke arasındaki köprülerin temelini atmış oldu. Bu girişimlerin sonunda 17 Haziran 2006'da Venezuela MERCOSUR'a resmen üye oldu ve 2012'den itibaren diğer dört üyeyle birkaç ürün dışında serbest ticarete ve 2014'te tam serbest ticarete geçmesi kararlaştırıldı.[212] Venezuela'nın katılmasıyla MERCOSUR ülkelerinin yıllık GSYİH toplamı, yaklaşık bir trilyon dolara, yani tüm Güney Amerika ülkelerinin toplamının dörtte birine ulaştı.

---

[210] Luigi Manzetti, The Political Economy of Mercosur, *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 35, No. 4, (Kış, 1993-1994), s. 109.

[211] 1993'te Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması imzalayan And Ülkeleri Birliği, 1994'te Ortak Gümrük Tarifesi uygulamasına geçmiştir.

[212] Üye devletlerden Paraguay'da hükümet, ülkedeki muhaliflerin Chávez karşıtlığı yüzünden ancak 13 Aralık 2010'da Venezuela'nın üyeliğini onaylamıştır.

Chávez üyelik anlaşmanın imzalanmasının ardından "Sadece finansal kârlarla ilgilenen elitist bir entegrasyon modeline değil, işçi hakları ve insan hayatı gibi sosyal meselelerdeki endişelerimizi öncelik haline getirecek bir MERCOSUR'a ihtiyacımız var" sözleriyle MERCOSUR'da yeni bir yapılanma sürecinin gereğini dile getirmiştir.[213] Haziran 2007'de Rio de Janeiro'deki MERCOSUR Başkanlar Zirvesinde daha açık konuşan Chávez, Venezuela'nın "eski MERCOSUR" ile ilgilenmediğini, ancak "yeni MERCOSUR"un üyesi olabileceğini söylemiş, bu yeni MERCOSUR'un amacını ise "neoliberalizmi Güney Bloğundan çıkarmak" olarak belirlemiştir.[214] Aralık 2007'de Montevideo'daki zirvedeyse "Güney Amerika'nın geleceğinin MERCOSUR'un geleceğine bağlı olduğunu" vurgulayan Chávez, böylelikle MERCOSUR'un gündemine sosyal meseleleri koyarak bölgedeki ABD hegemonyasına direnecek sert bir Güney Amerika bloğu oluşturmayı tasarlamaktadır.[215] Nitekim Mario Carranza'ya göre MERCOSUR gerçekten, Latin Amerika'da ABD hegemonyasına direnebilecek potansiyeli olan "tarihsel bir yapı" olarak görülebilir.[216]

Diğer yandan Sungur Savran, Venezuela'nın MERCOSUR üyeliği için başvurusunu, Chávez'in ABD'ye karşı Latin Amerika'yı sosyalist bir temelde birleştirme amacıyla çeliştiğini çünkü MERCOSUR'u yöneten Brezilya ve Arjantin'in böyle bir alternatif oluşturma kapasitesinden yoksun olduğunu

---

[213] Joanna Klonsky, "Mercosur: South America's Fractious Trade Bloc", 20 Ağustos 2009, [http://www.cfr.org/pu blication/12762/mercosur.html.], (Erişim: 12 Aralık 2010).
[214]Marie Trigona, "Mercosur: More Than a Trade Pact", 26 Haziran 2006, [http://venezuelanalysis.comanalysis/ 1855], (Erişim: 12 Aralık 2010).
[215] Mario E. Carranza, "Mercosur, The Global Economic Crisis, and the New Arquitecture of Regionalism", A Paper presented to the 51st Annual Meeting of the International Studies, 17-20 Şubat 2010, s. 6, [www.latn.org.ar/web/wp-content/uploads/2010/10/WP125.pdf], (Erişim: 10 Aralık 2010).
[216] Mario E. Carranza, "Clinging Together: Mercosur's Ambitious External Agenda, its Internal Crisis, and the Future of Regional Economic Integration in South America," *Review of International Political Economy*, Vol. 13, No. 5, Aralık 2006. s. 803.

düşünmektedir.[217] Ne var ki Chávez, bu iki ülkeyi hem ekonomik hem de siyasi açıdan ABD kurumlarından uzaklaştırarak Venezuela'ya yakınlaştırmayı büyük ölçüde başarmıştır. MERCOSUR, Venezuela'nın üyeliğinin ardından 2006'dan bu yana siyasallaşmaya başlamış, ilk olarak 25 Haziran 2006'da Küba Devlet Başkanı Fidel Castro'nun da katıldığı Arjantin'deki 30. MERCOSUR Zirvesindeki ABD karşıtı radikal ideolojik söylemlerle belirginleşen bu siyasi tavır giderek netleşmiştir. Ayrıca Mario Carranza'ya göre MERCOSUR'un daha siyasi bir projeye dönüşmesi ve Brezilya ve Arjantin'in Venezuela ile ortak hareket etmeye başlaması sadece Chávez'in Bolivarcı projesini bölgeye yansımasının sonucu değildir. Carranza, 2008'de patlak veren küresel ekonomik krizin rolüne dikkat çekerek, Washington Konsensüsü'nden bu yana bölgede neoliberalizme olan tepkinin en son bu krizle arttığını ve MERCOSUR üyelerini daha korumacı önlemler almaya yönelttiğini vurgulamıştır.[218] Küresel ekonomik kriz, ortak bir para biriminin önemini yeniden gündeme getirmiş, ayrıca Eylül 2009'da Güney'in Bankası'nın kurulması sürecini de hızlandırmıştır. Bunun yanı sıra Avrupa başta olmak üzere dünyanın birçok büyük ekonomik bölgelerini etkileyen küresel ekonomik kriz, çoğu ekonomist ve siyasetçi tarafından "neoliberalizmin ve kapitalizmin krizi" olarak tanımlanmış, bu da Chávez'in ALBA ile sunduğu alternatif modele bir anlamda meşruiyet kazandırmıştır. Ayrıca FTAA müzakerelerinin sona ermesi de ABD'nin bölge ticaretinde baskın bir rolü olmayacağının anlaşılmasında ve MERCOSUR'un yeniden yapılanmasında etkili olmuştur.

Bir sonraki aşamada ise, MERCOSUR ve And Ülkeleri Birliği'ni daha büyük hedeflerle aynı çatı altında birleştiren ve model olarak Avrupa Birliği'ni benimseyen

[217] S. Savran, "Latin Amerika İşçi Sınıfı….", Aylin Topal (Der.), 2007, s.265.
[218] M. Carranza, 2010, s. 27.

UNASUR'un (Unión de Naciones Suramericanos, Güney Amerika Uluslar Topluluğu) kurulması kararlaştırılmıştır. İlk kez 1999'da işbirliği anlaşmaları imzalayan Güney Amerika'nın iki ticaret bloğu MERCOSUR ve And Ülkeleri Birliği'ne üye ülkeler, 7-9 Aralık 2004 tarihlerinde Peru'da bir araya gelerek UNASUR'un gerçekleşme olasılıklarını tartıştılar. UNASUR, bundan 4 yıl sonra, 23 Mayıs 2008'de Brasilia'da yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Olağanüstü Toplantısı'nda imzalanan Brasilia Anlaşması'yla hayata geçti. UNASUR, MERCOSUR ve And Ülkeleri Birliği'nin yerine geçmeyi değil, onları birleştirerek uluslararası alandaki pozisyonlarını güçlendirmeyi ve entegrasyondan öte "birlik" olmayı öngörüyordu. Birliğin amacı "tarafların katılımı ve onanıyla Güney Amerika halkları arasında bütünleşmeyi sağlamak ve sosyal, kültürel ve siyasi bir birlik inşa etmek; siyasi diyaloga, eğitim ve çevre politikalarına, sosyal politikalara ve altyapı ve enerji alanlarında çalışmalara öncelik vermek; sosyo-ekonomik eşitsizlikleri gidermeye ve vatandaşların sosyal ve siyasi hayata katılımını artırmaya çalışmak ve demokrasiyi güçlendirmek" olarak belirlenmiştir.[219] Arjantin, Brezilya, Uruguay, Paraguay, Bolivya, Şili, Kolombiya, Ekvador, Guyana, Surinam, Peru ve Venezuela'nın oluşturduğu UNASUR ülkelerinin nüfusu 2010 itibariyle yaklaşık olarak 396 milyon 391 bin; yıllık GSYİH toplamı ise 2009 rakamlarıyla 2,8 trilyon dolar civarındadır.[220]

UNASUR'un hayata geçirilmesiyle bölgeyle ilgili önemli kararların ABD'nin hâkim durumda olduğu OAS (Amerikan Devletleri Örgütü) yerine UNASUR çatısı altında alınacağı ve zamanla OAS'ın UNASUR'un gölgesinde kalabileceği öngörülebilir. 1948'de Pan-Amerikan Konferansı'nda kurulan ve Amerika kıtası

[219] M. Carranza, 2010, s. 31.
[220] IMF World Economic Output Database, Nisan 2009, [http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/weodata/download.aspx], (Erişim: 14 Nisan 2010).

üzerinde bulunan 35 devletin hepsinin üye olduğu OAS, çok daha kapsayıcı bir kurum olmasına rağmen, birçok Latin Amerikalı lider tarafından ABD etkisi altında olmakla eleştirilmektedir.[221] OAS'ın kuruluş amacı, Amerika kıtasındaki bir ülkeye karşı girişilecek bir saldırının, kıtadaki bütün ülkelere yapılmış bir saldırı olarak kabul edileceği ilkesinin kabul edilmesi ve Monroe Doktrini'nin kıta genelinde benimsenmesiydi. Fakat 1982'deki Falkland Adaları Savaşında, dönemin ABD Başkanı Reagon'un Arjantin'e karşı, Britanya Başbakanı Margaret Thatcher'ı desteklemesi, OAS'ın kuruluş nedenlerinin ve ABD'nin kurum içindeki konumunun sorgulanmasına neden olmuştur. 11 Eylül saldırılarından sonra çoğu Latin Amerika ülkesinin George W. Bush'un "terörizmle savaş"ına katılmamasında bunun çok büyük payı vardır.[222] Yine 2001'de ABD hükümetinin önerdiği ve OAS üzerinden Washington'un üye ülkelerin "demokratik davranmayan seçilmiş hükümetlerine" müdahale edebileceği bir mekanizma sunduğu taslak Brezilya, Kanada ve Bolivya başta olmak üzere 11 üye tarafından reddedilmiştir.[223] Bütün bunlar ABD hegemonyasının yaşadığı meşruiyet krizini gözler önüne sermekte ve Chávez'in karşıhegemonik oluşumunun yolunu açmaktadır.

Chávez'e göre Güney Amerika'da ekonomik kalkınmayı sağlayacak bir bölgesel bütünleşme ancak ABD'yi bu bütünleşmenin dışında tutarak, Washington'un politikalarını reddeden radikal bir blok kurularak gerçekleşebilirdi. Çünkü Chávez Latin Amerika ülkeleriyle ABD çıkarlarının genel anlamda çeliştiğini

[221] Örneğin 1962'de OAS üyeliği dondurulan Küba, 2009'da üzerindeki uzaklaştırma kararının kaldırılmasına rağmen, OAS müzakerelerine katılmamış, Fidel Castro OAS'ı ABD'nin bölgeye soktuğu bir Truva atı olarak tanımlamıştır. Bknz: "Cuba's Fidel Castro calls OAS a U.S. Trojan horse", 4 Haziran 2009, [http://english.people.com.cn/90001/90777/90852/6671703.html], (Erişim: 20 Nisan 2010).

[222] Sadece Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Honduras, Nikaragua ve Panama gibi Washington'un eski müttefikleri olan Orta Amerika ülkeleri Bush'a destek vermiştir.

[223] James Petras, "La Histórica Reunión de la OEA", *La Jornada*, 3 Haziran 2005, [http://www.jornada.unam.mx /2005/07/03/030a1mun.php] (Erişim: 15 Nisan 2010).

ve her zaman da çelişeceğini savunmaktadır. Bu yüzden bölgede ABD'nin baskın olduğu bütün kurumsallaşma süreçlerini reddetmiştir. FTAA'nın yerine ALBA'yı örgütlemiş, OAS'ın yerine UNASUR'u desteklemiştir. Bölgede ABD'nin kurumlarına alternatif kurumların kurulmasını teşvik ederek ABD hegemonyasının kurumlar üzerinden güçlenmesinin önüne geçmeyi amaçlamaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CHÁVEZ İKTİDARINDA VENEZUELA-ABD İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ

Punto Fijo döneminde Venezuela'nın "bölgedeki en istikrarlı ekonomik ve siyasi düzene sahip olduğu" tezi, ABD'nin güvenilir bir müttefiki olma arzusunu da beraberinde getirmişti. ABD açısındansa Venezuela, bölge ülkelerine nazaran siyasal bir istikrara sahip bir ülke ve bu yüzden güvenilir bir petrol kaynağıydı. Bu dönemde Venezuela-ABD ilişkilerinde anlaşmazlıktan çok işbirliği, bölgeselden ziyade ikili meseleler öne çıktı.[224]

1990'larda Venezuela'da Chávez'in iktidarıyla sonuçlanan siyasi karışıklık döneminde, ABD ile ilişkilerde de bazı sorunlar belirmeye başladı. 1994'te Devlet Başkanı Caldera'nın darbe girişiminde bulunan Chávez'i hapishaneden çıkarması, ABD yönetiminin kaygılarını artırmış, Chávez'in radikal bir sistem kurmak için benzer bir girişimde bulunacağı yönünde endişelere yol açmıştı. Fakat Chávez, oyunu kurallarına göre oynayacağını ve seçimlerde aday olacağını açıkladı. Chávez'in iktidarıyla Punto Fijo düzeninin sona ermesi, ABD ile ilişkilerde de dönüm noktası oldu.

Chávez iktidarında Venezuela-ABD ilişkilerinde her daim gerilim ve çatışma ön plana çıkmış; iki ülke arasındaki geleneksel dostluk ilişkileri sona ermiştir. İlişkilerde gerilime yol açan nedenlerin anlaşılması için öncelikle hangi noktalarda kırılma yaşandığı tespit edilmelidir. Ayrıca iki ülke arasındaki söz konusu dönemin

[224] J. Kelly ve C. A. Romero, 2002, s. 2.

ilişkileri analiz edilirken, Venezuela- ABD ilişkilerinin her zaman eşitsiz bir ilişki biçimi olduğu ve bu ilişki biçiminden kaynaklanan sorunların süregeldiği unutulmamalıdır.

I. İlişkilerde Süreklilik ve Değişim Öğeleri

Chávez dönemi Venezuela için sıradan bir iktidar değişimini değil ülkedeki toplumsal, siyasi ve ekonomik yapıları dönüştüren köklü bir rejim değişikliğini ifade etmektedir. Bu yüzden devletin dış politikasında özellikle iç dinamiklerden kaynaklanan süreklilik karakteri büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Dış politikadaki bu köklü değişim Venezuela'nın uluslararası ilişkilerdeki konumunu yeniden tanımladığı, petrol üreticisi bir ülke olmanın avantajlarını kullanarak dünya ekonomisinde aktif rol oynamaya başladığı bir dönemi işaret etmektedir. Chávez'in otoriter bir lider olarak ön ayak olduğu dış politika değişimi, Venezuela'yı -Latin Amerika ile birlikte- yükselen bir güç konumuna dönüştürme ve ABD hegemonyasına meydan okuma şeklinde kendini göstermiştir.

Bu bölümde Chávez iktidarında Venezuela'nın ABD'yle ilişkilerinde hangi açıdan kırılma noktaları yaşandığını, hangi açıdan geleneksel ilişkilerin devam ettiğini anlamaya yönelik bir bakış açısı izlenecektir.

A. Tek Süreklilik Öğesi: Karşılıklı Bağımlılık

Chávez döneminde ABD ile ilişkilerdeki tek süreklilik öğesi iki ülkenin ekonomik açıdan karşılıklı bağımlılıklarının devam etmesi olmuştur. Fakat Venezuela açısından bu sürekliliğin bir seçimden çok, bir zorunluluk olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Karşılıklı bağımlılık çok güçlü olduğu için bu bağımlılığı

kırmak maliyetli ve hatta irrasyonel hale gelmiş, bu yüzden de bir süreklilik öğesi olarak kalmıştır. Ayrıca iki ülke arasındaki karşılıklı bağımlılığın esasında asimetrik bir bağımlılık olduğu, petrol ticaretinde Venezuela'nın ABD'ye bağımlılığın, ABD'nin Venezuela'ya olan bağımlılığından çok daha büyük olduğu unutulmamalıdır.

İki ülke arasındaki ilişkilerde ekonomi her zaman belirleyici bir rol oynamış, petrol özel bir ilişki biçimi yaratmıştır. Venezuela, günde 1,5 milyon varil petrol satışıyla ABD'nin dördüncü büyük petrol ihracatçısıyken, ABD Venezuela'nın sadece petrolde değil genel olarak ticarette en büyük ortağı konumundadır. Grafik 1'den de hatırlanacağı gibi Venezuela'nın petrol ihraç ettiği ülkeler arasında yüzde 43'lük payla ABD birinci sıradadır. Venezuela ihracatının yüzde 80'inden fazlasını petrol ihracatı oluşturduğu için genel olarak ihracatta ABD'ye bağımlılığın boyutu bu noktada ortaya çıkmaktadır. Böylece Venezuela ihracatında en önemli ürün petrol, en önemli pazarsa ABD olarak belirir. Venezuela ithalatında ABD'nin payı ise yüzde 70'den fazladır.

ABD günlük petrol ithalatının yüzde 14'ünü, günlük petrol tüketiminin yüzde 6'sından fazlasını Venezuela'dan karşılamaktadır. Bunun yanı sıra iki ülke arasındaki petrol ilişkisini iki ülke için de daha avantajlı hale getiren birçok unsur bulunmaktadır. Coğrafi yakınlıktan ötürü ulaşım maliyetlerinin düşük olması ABD açısından önemli bir avantajdır. Diğer yandan ABD'nin petrole olan talebi, petrol fiyatlarını yüksek tutmakta ve Venezuela'nın çıkarlarına uygun düşmektedir. Bir başka önemli unsursa yüzde 4–5 oranında sülfür içerdiği için "ekşi" olarak adlandırılan Venezuela ham petrolünün arıtılmasının daha zor olması ve daha maliyetli bir süreç gerektirmesidir. Avrupa ve Asya'daki rafinerilerin çoğu, sadece

düşük sülfürlü ham petrolü rafine edebilirken, ABD rafineleri ekşi ham petrolü de arıtabilmektedir. Bu yüzden ABD-Venezuela petrol ilişkisindeki en önemli unsur özellikle ABD'deki Venezuela'ya ait CITGO rafinerilerinin ekşi ham petrolünü arıtma kapasitesi olmasıdır.[225] Venezuela açısından ABD gibi büyük, coğrafi olarak yakın ve ham petrolünü arıtma kapasitesine sahip başka bir pazar bulunmamaktadır.

Bunun yanı sıra Venezuela sadece ABD pazarına değil, kendi petrol sanayine yatırım yapan özel şirketlere de bağımlıdır. Venezuela petrol sanayinde teknolojik altyapının gelişimi için gerekli yatırımların çoğunu ABD'li petrol şirketleri yapmaktadır. Chávez özel petrol şirketlerine bağımlılığı kırmak için bu şirketlerin çoğunu uzaklaştırmış, gerekli yatırımı başka yollardan da gerçekleştirememiş ve bu yüzden petrol üretiminde ciddi düşüş yaşanmıştır.

Tablo- 4

Venezuela'nın Günlük Petrol Üretimi (Milyon varil)

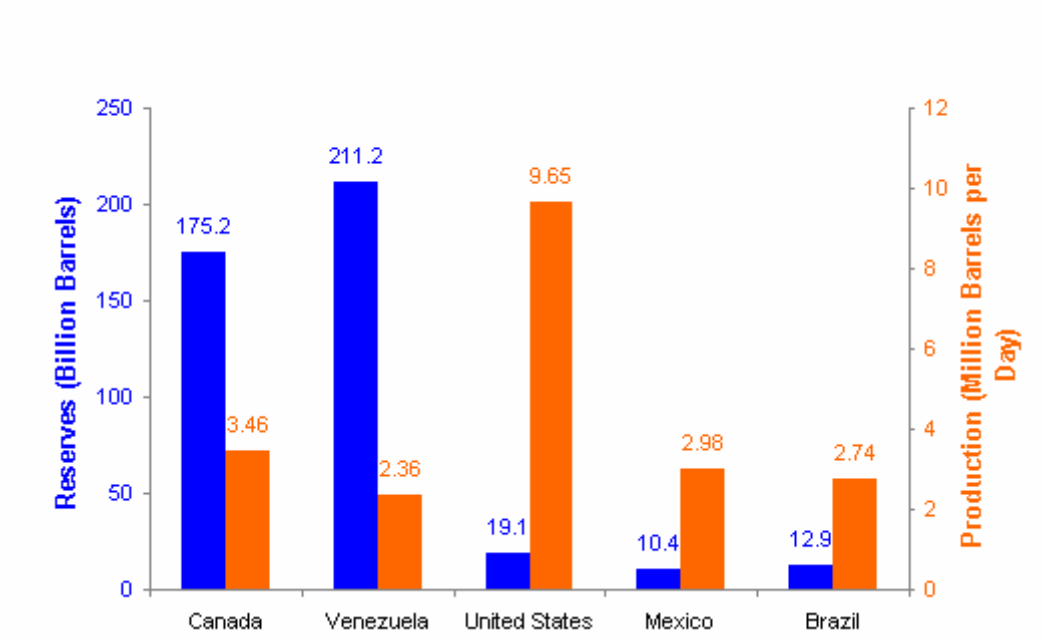
Yıl	Günlük Üretim
1999	3,126
2000	3,239
2001	3,142
2002	2,895
2003	2,554
2004	2,907
2005	2,937
2006	2,808
2007	2,613
2008	2,558
2009	2,437
2010	2,360

Kaynak: BP

[225]Erikson, Daniel P., "A Dragon in the Andes? China, Venezuela, and U.S. Energy Security", *Military Review*, Haziran-Ağustos 2006, s. 86.

Grafik- 2

Batı Yarımkürenin Kanıtlanmış Petrol Rezervleri (2011) ve Üretim (2010)

Kaynak: EIA

Tablo-4'te Chávez iktidara geldiği yıl 3,12 milyon varil olan günlük üretimin 2010'da 2,36 milyon varile düştüğü görülmektedir. Ayrıca Grafik-2'de görüldüğü gibi 211,2 milyar varille Batı yarımküre ülkeleri içinde en geniş petrol rezervlerine sahip ülke olan Venezuela'nın petrol üretimi bu ülkeler içinde en alt sırada yer almaktadır. Sadece 19,1 milyar varil rezervi olan ABD ise, bölgede petrol üretiminde ilk sıradadır. Petrol üretiminin düşürülmesi ve petrol fiyatlarının yüksek tutulması Chávez yönetimi tarafından özellikle uygulanan bir politika olduğundan, Chávez petrol sanayinin gelişimi için gerekli yatırımları ikinci plana atmıştır. Ne var

ki 2005-2008 döneminde yükselen petrol fiyatları, 2008'in ortalarından itibaren hızla düşmeye başlamış, aynı dönemde petrole olan talebin de düşmesiyle Venezuela'nın özel yatırımları dışlaması zorlamıştır. Nisan 2009'da Chávez ilk defa özel petrol şirketlerini yatırım için teşvik ederek bazı petrol projelerinde küçük hisseler önermiştir.[226] Bununla birlikte Venezuela, ABD petrolüne bağımlı kalmaya devam ettiği sürece petrol fiyatlarını yüksek tutma politikasını sürdürmek ve ABD'den elde ettiği ihracat gelirlerini mümkün olduğunca artırmak durumundadır.

İkili ilişkilerin kötüleşmesine rağmen ABD, Venezuela petrolünün en büyük alıcısı olmaya devam etmiştir. Başka bir ifadeyle ekonomik bağımlılık, iki hükümet arasındaki ideolojik farklılıkları gölgede bırakmıştır. Bağımlılığın bu kadar fazla olmasına rağmen, iki ülke arasında gerilimin yüksek olması çelişkili bir durum gibi görünmektedir. Fakat Oral Sander'in de belirttiği gibi karşılıklı bağımlılık tek başına uyuma yol açmaz. Bağımlılık eşit bir şekilde dengelenmedikçe daha az bağımlı ve çatışmadan daha az zarara uğrayacak taraf tehditlerden güç kazanabilir ve bağımlılığı kendi lehine kullanabilir.[227] Bu sebeple Venezuela'nın ABD'ye daha büyük ölçüde bağımlı olduğu dikkate alındığında, Chávez'in petrolde ABD pazarına bağımlılığı azaltmaya çalışması anlaşılır bir çabadır. Her ne kadar Chávez iktidarında petrol ihracatında ABD'nin payı yüzde 80'lerden yüzde 40'lara düştüyse de ABD'nin öncelikli konumu değişmemekte ve bağımlılık kırılamamaktadır.

Diğer yandan ABD'nin de bir ölçüde Venezuela petrolüne bağımlı olduğu ortadadır. Chávez, bu yüzden ABD'nin Küba'ya uyguladığı gibi bir ambargoyu ya da doğrudan askeri müdahaleyi Venezuela'ya uygulamayacağından emin olarak hareket

[226] Carlos A. Romero ve Javier Corrales, "Relations between the United States and Venezuela, 2001–2009: A Bridge in Need of Repairs," Jorge Domínguez ve Rafael Fernández de Castro (Der.), *Contemporary U.S.-Latin American Relations: Cooperation or Conflict in the 21st Century?*, New York, Routledge, 2010, s. 233.
[227] Oral Sander, 2007, s. 590.

etmektedir. Chávez'in anti-Amerikan retoriğini mümkün kılan en büyük faktör bu güvencedir.

B. Değişim Öğeleri

Chávez'in iktidarıyla birlikte Venezuela dış politikasının ana belirleyenleri ABD hegemonyası altındaki tek kutuplu düzene karşı çok kutuplu bir dünya düzenini savunmak ve neoliberalizme karşı 21. yüzyıl sosyalizmini hayata geçirerek Latin Amerika ülkelerinin siyasi ve ekonomik birliğini sağlamak olmuştur. Bu değişim öğeleri ABD ile ilişkilerde hem pratiğe hem de retoriğe yansımıştır. Chávez'in karşı-hegemonik bir model olarak geliştirdiği Bolivarcı dış politikasının ikili ilişkilerde belirlediği değişim öğeleri iki ana başlık altında incelenecektir.

1. Bölgede İşbirliğine Son

1994–1998 arasında Venezuela ve ABD hükümetleri arasında birçok müzakere yürütülerek uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele, savunma, gümrük, enerji ve birçok konuda anlaşmalar imzalanmıştır. Chávez, 8 Aralık 1998'de seçimleri kazandıktan sonra, Beyaz Saray sözcüsü "etkileyici zaferi"nden ötürü kendisini tebrik etmiş; ABD'nin Venezuela ile her zaman iyi ilişkileri olduğunu, Chávez hükümetiyle de aynı şekilde çalışmak istediklerini belirtmiştir.[228]

ABD hükümeti Chávez'in gelişinin ikili ilişkilerin dayandığı temelleri değiştirmeyeceğini ve ortak çıkar alanlarının aynı kalacağını öngörüyordu. Fakat 1999'da göreve başlamasının hemen ardından Chávez, ABD'yle birçok alanda,

[228] O. J. Pérez, 2006, s. 82.

insani yardım konularında bile işbirliği yapmayı reddetti.[229] Soğuk Savaş döneminin en sert zamanlarında bile Venezuela ve ABD hükümetleri sıkı ilişkiler içinde olmuşken, Chávez bu dostluk ilişkisine son vererek, ABD'yi sadece Venezuela'nın değil tüm Latin Amerika ülkelerinin en büyük düşmanı ilan etti. Buna karşın Washington yönetimiyse Chávez'in eski siyasi aktörleri ve kurumları devre dışı bırakan radikal politikalarını "bekle ve gör" politikasıyla izlemiştir.[230] Ne var ki 2000'lerin sonlarına doğru iktidarın Chávez'in elinde toplanması ABD'de kaygıları artırmaya başlamış; Karakas yönetiminin Kolombiya'daki ABD politikalarını eleştirmesi ve Küba ile yakın ilişkiler geliştirmesi, bölgedeki dengelerin ABD aleyhine değişebileceği yönünde endişelere yol açmıştır. Bu dönemden itibaren Venezuela-ABD ilişkilerinde öne çıkan en önemli tartışma konularından biri, bölgedeki uyuşturucu ticaretinin nasıl kontrol edileceği olmuştur.

Washington'un Latin Amerika'da "uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadelesi" Aralık 1989'da Panama'nın işgaliyle başlamış; ABD yönetimi, uyuşturucu kaçakçılığıyla itham ettiği eski CIA yöneticilerinden Panama Devlet Başkanı Manuel Noriega'yı iktidardan düşürmüştür. İşgal, 2000 yılında Panama Kanalı'nın kontrolü tekrar Panama'ya devredilinceye kadar sürmüş; Panama'dan çekilen ABD askeri birliklerini uyuşturucuyla mücadele faaliyetlerini yürütmek için yeni bir üs bulmak zorunda bırakmıştır.[231] ABD ordusunun Güney Komutanlığı SOUTHCOM Mart 2000'de Panama üssünün yerine geçecek üç bölge için anlaşmaları tamamlamıştır. Buna göre Ekvador'da "And Bölgesi Operasyon Merkezi", Venezuela'ya çok yakın iki ada olan Aruba ve Curaçao'da "Kuzey Bölgesi Operasyon Merkezi" ve son

[229] 14-16 Aralık 1999'da Venezuela'nın Vargas eyaletinde meydana gelen ve on binlerce kişinin ölümüne yol açan sel felaketinde Chávez ABD yardımını kabul etmemiş, gelen yardım gemilerini geri göndermiştir.
[230] O. J. Pérez, *a.g.e.*, s. 83.
[231] O. J. Pérez, *a.g.e.*, s. 84.

olarak El Salvador'da "Orta Amerika Operasyon Merkezi" kurulmuştur.[232] Bu merkezler söz konusu ülkelerin uluslararası havaalanlarında faaliyet göstermektedir. Ancak Chávez, Venezuela'nın hava sahasını ABD askeri uçaklarına kapatınca, SOUTHCOM için çok büyük engel oluştu, çünkü Aruba ve Curaçao adalarıyla And Bölgesi arasında yer alan Venezuela'dan geçemeyen ABD uçaklarının yolu fazlasıyla uzamış oluyordu. ABD yönetimi Chávez'i ikna etmeye çalıştı fakat Chávez, "uyuşturucu ticaretiyle mücadele ortak ilgi alanımız fakat yerel mücadeleyi biz kendimiz vereceğiz" sözleriyle karşılık verdi.[233]

11 Eylül sonrası "terörizmle savaş" ABD'nin bölgeye yönelik politikalarına yeni bir boyut kattı. SOUTHCOM komutanı General James Thomas Hill, 12 Mart 2003'te Kongrede yaptığı konuşmada radikal İslamcı örgütlerin Latin Amerika'da insan, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı başta olmak üzere birçok yasadışı faaliyette bulunduğunu; "narko- teröristler"in özellikle Paraguay, Brezilya ve Arjantin'in üçlü sınır bölgesi ile Venezuela'nın Margarita adası ve Kolombiya'nın Maicao bölgesinde toplandığını açıkladı.[234] General Hill ayrıca, her yıl Latin Amerika'dan El Kaide, Hamas ve Hizbullah'a 300 milyon ila 500 milyon arasında bir meblağın aktarıldığını açıkladı.[235] Buna rağmen, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 2002 yılına ait "Küresel Terörizmin Örnekleri" raporunda Latin Amerika'da El Kaide varlığına ait hiçbir bilgi

[232] O. J. Pérez, *a.g.e*., s. 85.
[233] Gioconda Soto, "No habrá marcha atrás en materia de sobrevuelos", *EI Nacional*, 1 Haziran 1999. Alıntılayan: Adrián Bonilla, "Opciones de Cooperación de las Naciones Limítrofes con Colombia Frente al Conflicto Armado en Colombia", 30 Eylül 2004, [http://www.flacsoandes.org/dspace/bitstream/10469/2688/3/09.%20Cap%C3%ADtulo%206.%20B.%20Efectos%20en%20las%20Fronteras...%20Bibliograf%C3%ADa.pdf], (Erişim: 3 Mart 2011).
[234] "Southcom Commander Warns of Narco-terrorist Threat in Latin America", 12 Mart 2003, [http://www.iwar.org.uk/news-archive/2003/03-12.htm], (Erişim: 19 Mart 2011).
[235] Andres Oppenheimer, "General: Islamists find Latin America funds", *Miami Herald*, 9 Mart 2003, [http://www.freerepublic.com/focus/news/860359/posts], (Erişim: 19 Mart 2011).

olmadığı açıkça ifade edilmiştir.[236] Yine aynı raporda Venezuela hükümetinin terörizmle mücadeleye destek vermediği gibi ABD tarafından terör örgütü ilan edilen FARC (Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri) için silah temin ettiğine dair "doğrulanmamış" raporlar olduğu belirtilmiştir. 1960'lı yıllarda Kolombiya Komünist Partisi'nin askeri kanadı olarak kurulan ve 1980'li yıllarda faaliyetlerini sürdürebilmek için kokain ticaretine başlayan FARC'ın Venezuela-Kolombiya sınırını kullandığı da raporda Venezuela'ya yöneltilen eleştirilerden biri olmuştur. Bu süreçte her ne kadar Karakas yönetimi FARC gerillalarıyla bağlantısı olduğunu kabul etmese de gerillaların silah anlaşmaları düzenlemelerine ve Venezuela topraklarına geçmelerine yardım ettiğine dair belgeler bulunmaktadır.[237]

9 Mart 2005'te SOUTHCOM komutanlarından General Bantz J. Craddock, "Venezuela'nın terörle mücadelede işbirliği yapmamasından ötürü duyduğu kaygıyı dile getirmiştir.[238] Chávez'in Ağustos 2005'te ABD'nin Uyuşturucu ile Mücadele Teşkilatı DEA'nın Venezuela'daki faaliyetlerine son vermesi ise, ABD tarafından güvenlik çıkarlarına doğrudan bir tehdit olarak algılanmıştır. Chávez, Washington'u DEA'yı Venezuela hükümetine karşı casusluk yapmak için kullanmakla suçlarken, Bush yönetimi suçlamaları reddederek, Karakas'ı uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadelede işbirliği yapmaktan kaçındığı için kınamıştır. Ağustos 2005'te Washington'daki altı Venezuelalı görevlinin vizelerinin ABD yönetimi tarafından

[236] United States Department of State, Patterns of Global Terrorism 2002, Western Hemisphere Overview, Nisan 2003, [http://www.state.gov/documents/organization/20116.pdf], (Erişim: 19 Mart 2011).
[237] Simon Romero, "Venezuela Still Aids Colombia Rebels, New Material Shows", *The New York Times*, 2 Ağustos 2009, [http://www.nytimes.com/2009/08/03/world/americas/03venez.html], (Erişim: 10 Mart 2011).
[238] O. J. Pérez, 2006, s. 93.

iptal edilmesi üzerine, Venezuela hükümeti DEA görevlilerinin diplomatik dokunulmazlığına son verdiğini açıklamıştır.[239]

Venezuela, DEA ile bağlarını kopardıktan sonra uyuşturucuyla mücadelede önemli adımlar atıldığını iddia ederken, ABD yönetimi 2005'ten bu yana Venezuela'da uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele programını başarısız olarak değerlendirmektedir. Venezuela'nın Uyuşturucu ile Mücadele Teşkilatı ONA'ya göreyse tam aksine, DEA ile işbirliği yapılan 2002–2005 döneminde uyuşturucuyla ilgili suçlardan 6 bin 836 kişi yakalanmış ve 202,5 ton uyuşturucu ele geçirilirken; 2006–2009'da DEA'dan bağımsız olarak yürütülen uyuşturucu mücadelesindeyse 22 bin 333 suçlu yakalanmış ve 233,3 ton uyuşturucu ele geçirilmiştir.[240]

ABD'nin uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele üzerinden belirlediği ve Kolombiya Planı (*Plan Colombia*) kapsamında genişlettiği güvenlik politikaları, Venezuela ile ilişkilerde gerilim yaratan en önemli bölgesel sorun olarak belirmektedir. 1990'lardan itibaren ABD'nin bölgedeki stratejileri açısından önemli bir konumda bulunan ve Kolombiya'daki çatışmaları doğrudan etkileyebilecek önemli bir bölgesel aktör olan Venezuela'nın işbirliği yapmaması ABD açısından önemli bir sorun oluşturmaktadır. İşbirliği yapmasının yanı sıra Venezuela, Kolombiya Planı'nın en büyük muhalifi haline gelmiştir. Kolombiya ile uzun bir sınıra sahip olan Venezuela, komşusunun ABD ile yakın ilişkiler geliştirmesini bölgesel güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılamaktadır. Kolombiya'da güçlü bir ABD askeri varlığının oluşması, ABD'nin askeri desteğiyle Kolombiya ordusunun güçlenmesi ve bölgedeki güç dengelerini Venezuela aleyhine

[239]"Chávez Makes US Oil Export Threat", *BBC News*, 15 Ağustos 2005, [http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/ 4153318.stm], (Erişim: 24 Eylül 2010).
[240] James Suggett, "Venezuela Deports Two Drug Kingpins, Calls US Drug Blacklist 'Abusive and Interventionist'", 20 Eylül 2010, [http://venezuelanalysis.com/news/5651], (Erişim: 30 Kasım 2010).

değiştirmesi, ayrıca uyuşturucu ve gerilla operasyonlarının Venezuela topraklarına yayılması ABD'nin And Bölgesindeki politikalarıyla ilgili Venezuela'nın duyduğu temel kaygılardır.[241]

Kolombiya Planı özetle, FARC başta olmak üzere narko-trafiği yönlendiren devrimci örgütlerin denetimindeki bölgelere askeri müdahaleyi, "uyuşturucuya karşı savaş" politikasının bir parçası olarak yürütülmesini öngörmektedir. Bu plan kapsamında Kolombiya'da 2002 seçimlerinde Miguel Uribe iktidara getirilmiş ve ABD'nin Irak işgalini destekleyen tek Latin Amerikalı lider olan Uribe, Bush yönetiminin önemli bir müttefiki olmuştur. Yine bu plan kapsamında ABD 2009'da Kolombiya'da yedi adet askeri üsse sahip olmuş, bu üsler Chávez'in büyük tepkisini çekmiştir. 2010'da Kolombiya ve Venezuela'yı savaşın eşiğine getiren krizin yaşanmasında bu üslerin büyük payı olmuştur. Kolombiya'nın ABD Büyükelçisi'nin yaptığı "Venezuela FARC gerillalarını barındırıyor" açıklamasının ardından Chávez, birliklerini Kolombiya sınırına kaydırmış ve ilk kez savaş ihtimalini dile getirerek, ABD'nin karışması durumunda petrol sevkıyatını keseceğini söylemiştir. Chávez'e göre, iki ülkeyi savaşın eşiğine getiren sekiz yıldır Kolombiya Planına sadık kalan devlet başkanı Uribe'dir. Gerçekten de Haziran 2010'daki seçimlerde Uribe ile aynı partiden olan Juan Manuel Santos'un iktidara gelmesiyle iki ülke arasındaki ilişkiler normalleşme sürecine girmiştir.

Ayrıca ABD yönetiminin Chávez'i uyuşturucuyla mücadele ve terörizmle savaşta işbirliği yapmamakla suçlamasına karşın, Chávez de ABD'nin terörizmle savaşını samimi bulmamaktadır. Nitekim Chávez, 1976'da sivil bir Küba uçağının bombalanmasından sorumlu tutulan ve Mayıs 2005'te illegal yollarla Meksika'dan

[241] O. J. Pérez, 2006, s. 99.

ABD'ye giren Luis Posada Carriles'in iade edilmemesini ABD yönetiminin uyguladığı bir "çifte standart" olarak değerlendirmiştir. 1985'de Venezuela'da kaldığı hapishaneden kaçan Venezuela vatandaşı Posada Carriles, 73 kişinin ölümüyle sonuçlanan sivil bir Küba uçağının havada patlatılmasından, 1997'de Küba'daki otellerin bombalanmasından ve 2000'de Panama'da Fidel Castro'ya karşı gerçekleştirilen suikast girişiminden sorumlu tutulmaktadır. Posada Carriles'i suçlu göçmenler biriminde tutan Washington yönetimi Venezuela'da işkenceye uğrayacağını gerekçe göstererek ülkesine iade etmemektedir.[242] Ayrıca Texas eyaletindeki bir mahkeme Nisan 2011'de Posada Carriles'i "ülkeye yasadışı yollardan girmek" konusunda suçsuz bularak beraat kararı vermiştir. Castro hükümeti kararı "yüzkarası bir maskaralık" olarak değerlendirirken, Chávez ABD'nin açıkça bilinen bir teröriste sahip çıkarak tarihi bir utancı yenilediğini belirtmiştir.[243]

Sonuç olarak iki ülke arasında uzun yıllar boyunca birçok alanda devam eden işbirliği sona ermiş, yerini çatışmaya bırakmıştır.

2. Dış Politika Retoriği ve Diplomatik Krizler

Venezuela dış politikasının yapımında devlet başkanının yeri ve rolü, gerek diktatörlük döneminde gerekse demokrasi deneyimi süreçlerinde her zaman etkin ve ön planda olmuştur.[244] Betancourt, Pérez ve son olarak Chávez gibi güçlü liderler, iktidarın kişiselleştirilmesine ve dolayısıyla uluslararası alanda çıkar ve ilgi

[242] "No Deportation for Cuban Militant", *BBC*, 28 Ekim 2005, [http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas /4289136.stm], (Erişim: 24 Nisan 2010).
[243] "Cuba Anger at US Posada Carriles Verdict", *BBC*, 9 Nisan 2011, [http://www.bbc.co.uk/news/ world-latin-america-13026870], (Erişim: 11 Nisan 2011).
[244] Elsa Cardozo Da Silva ve Richard S. Hillman, "Venezuela: Petroleum, Democratization, and International Affairs", *Latin American and Caribbean Foreign Policy*, Frank O. Mora ve Jeanne A. K. Hey (Der.), Oxford, Rowman&Littlefield Publishers, 2003, s. 160.

alanlarının da değişmesine yol açmıştır. Ayrıca, Venezuela'da kurumsal gelişmelerin ve siyasi kültürün dış politika sürecine etkisi sınırlı kalmış; bütün bu sebeplerle liderlerin farklı davranış ve kişilik tarzları dış politikada önemli değişikliklere yol açan koşullar yaratmıştır.

Chávez, siyasi mekanizmaları etkileyebilen ve geniş bir iktidar alanına sahip olan bir lider olarak ortaya çıkmış ve dış politikayı çoğu zaman bizzat kendisi yürütmüştür. Chávez'in tamamen ABD karşıtlığı üzerine kurulu, çatışmacı ve meydan okuyucu dış politika retoriği, Venezuela dış politikası açısından önemli bir değişimi işaret etmektedir. Bu yeni ve sert retorik karşısında ABD hükümetlerinin bölgeye yönelik siyasetini belirleyecek olan en önemli sorulardan biri şöyle olmuştur: "Chávez, ABD'nin ulusal güvenliği açısından bir tehdit unsuru mudur?"

Clinton döneminde Chávez'in dış politikası retorikten ibaret görülüyor ve ABD'li siyasilerce çok fazla dikkate alınmıyordu. "Chávez'in ne söylediğine değil ne yaptığına bakın" sözü bu dönemde siyaset kulislerinde çokça kullanılmaktaydı.[245] Fakat Bush yönetimiyle ilişkiler daha "kişiselleşti". Özellikle Chávez'in kullandığı retorik giderek diplomatik bir dilden uzaklaşarak düşmanca bir dile dönüştü. Bush'un muhafazakar politikalarından dolayı Küba ile ilişkilerde ve Kolombiya'daki uyuşturucu kaçakçılığı sorununda daha sert bir tavır alması ve bunun Venezuela ile ilişkilere olumsuz yansıması beklenen bir neticeydi. Nitekim Ocak 2002'de ABD'nin eski Venezuela elçilerinden biri olan ve Küba karşıtı görüşleriyle tanınan Otto Reich'in ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Batı Yarımküre Ülkeleriyle İlişkiler temsilcilerinden biri olarak atanması, Castro hükümetiyle yakın bağları olan Chávez hükümetinin tepkisine yol açtı ve ikili ilişkilerde gerilime yol açan nedenlerden biri

[245] R. Crandall, 2008, s. 123.

oldu.[246] Bununla birlikte, 11 Eylül Saldırılarından sonra Chávez'in Bush yönetimine karşı söylemlerini sertleştirmesi ve keskin eleştirilerde bulunması iki hükümet arasında ciddi bir ayrılıkla sonuçlanmıştır. Chávez, Afganistan'daki operasyonların hiçbir yasal dayanağı olmadığını ve ABD'nin bölgeden çekilmesi gerektiğini sık sık dile getirmiştir.[247] Chávez böylelikle ABD'nin Afganistan işgalini sert bir şekilde eleştiren ender dünya liderlerinden biri olmuştur. ABD hükümetiyse bu eleştirilere Karakas'taki büyükelçisini çağırarak karşılık vermiştir.

Bush döneminde Venezuela ve ABD arasında sayısız diplomatik kriz yaşanmıştır. 2 Haziran 2006'da Chávez, John Correa adlı ABD askeri ataşesini casusluk yaptığını iddia ederek *persona non grata* (istenmeyen adam) ilan etmiş; bunun karşılığında Bush yönetimi aynı gün Washington'daki Venezuela Büyükelçisi Jenny Figueredo'dan ülkeyi terk etmesini istemiştir.[248] ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Sean McCormack bir gün sonra yaptığı açıklamada "Venezuela hükümetiyle bu tarz bir 'al ve ver' oyunu oynamak istemiyoruz ama onlar başlattı" demiştir.[249] Ayrıca belirtmek gerekir ki her kriz anında büyükelçileri çağırmak veya kovmak, ne Venezuela ne de herhangi bir Latin Amerika ülkesinin ABD ile ilişkilerinde daha önce gözlenen bir tavırdır. Bu yüzden iki ülke arasındaki gerilimin boyutunu açıkça gösteren bir olgudur. Bunun yanı sıra Beyaz Saray ve Miraflores Sarayı arasındaki söz düellosuna zaman zaman ABD Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve SOUTHCOM da katılmıştır. Şubat 2006'da ABD Savunma Bakanı

[246] O. J. Pérez, 2006, s. 86.
[247] O. J. Pérez, *a.g.e*., s. 87.
[248] C. A. Romero ve J. Corrales, 2010, s. 224.
[249] C. A. Romero ve J. Corrales, *a.g.e*., s. 224.

Donald H. Rumsfeld, Hugo Chávez'i Adolf Hitler'e benzeterek diktatörlerin de seçimleri kazanabileceğine işaret etmiştir.[250]

Chávez'in Bush'a karşı bulunduğu sözlü saldırılar arasında en bilineniyse 20 Eylül 2006'da BM Genel Kurulu'ndaki konuşmasında Bush'u kastederek "Şeytan dün buradaydı" demesi ve konuşmasına istavroz çıkararak başlamasıdır.[251] Bu sözleri kimi temsilciler alkışlarla karşılarken, bıraktığı genel etki şaşkınlık olmuştur. Chávez daha önce de Bush'a "eşek", "ayyaş", "katil" ve "korkak" sözleriyle hitap etmiştir.[252] Bush yönetiminin Venezuela'ya yönelik müdahaleci politikalarına tepki olarak, özellikle 2005'ten sonra sertleşen bu retorik, neticede yine Washington'un bölgeye yönelik kaygılarının artmasına ve Chávez'in ciddi bir tehdit olarak algılanmasına sebep olmuştur. Şubat 2005'de CIA Başkanı Porter Goss, Venezuela'yı Latin Amerika'da "kaygı alanları" listesinde birincisi sıraya koymuş ve bölgede dengeleri bozan bir potansiyele sahip olduğunu belirtmiştir.[253] Batı Yarımküre Ülkeleriyle İlişkiler Eski Genel Sekreter Yardımcısı Peter Romero, "Chávez hükümetinin Bolivya'daki şiddet yanlısı yerli grupları ve Ekvador'da isyancı silahlı birlikleri desteklediğine dair deliller olduğunu söylemiştir.[254] Batı yarımküre ülkeleriyle ilişkilerde Bush'un danışmanlık görevini yürüten Otto Reich, Chávez'i "Bin Ladin'den daha büyük bir tehlike ve 11 Eylül'den daha büyük bir trajediye yol açabilecek bir tehdit" olarak değerlendirmiştir.[255] Benzer şekilde Şubat 2006'da

---

[250] Richard Lapper, *Living With Hugo: U.S. Policy Toward Hugo Chávez's Venezuela*, New York, Council on Foreign Relations Press, 2006, s. 22.
[251] R. Crandall, 2008, s. 121.
[252] Ian James, "Chávez Boosts Heating Oil Program for U.S. Poor; Goes After Bush Again", *Washington Post*, 21 Eylül 2006, [http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/09/21/AR2006092101163.html], (Erişim: 16 Aralık 2010).
[253] M. G. Manwaring, Ekim 2005, s.1.
[254] O. J. Pérez, 2006, s. 86.
[255] Alıntılayan: Douglas E. Schoen ve Michael Rowan, *Hugo Chávez and the War Against the America: The Threat Closer to Home*, Free Press, New York, 2009, s. vii.

Condoleezza Rice, Chávez'i "bölgenin negatif gücü" ve "Latin Amerika için en büyük tehdit" olarak tanımlamıştır.[256]

ABD'nin Chávez'i büyük bir tehdit olarak algılanmasının yanı sıra, Venezuela'da da ABD bir tehdit unsuru olarak belirmiş, ülkede olası bir "ABD müdahalesi"ne yönelik kaygılar giderek artmıştır.[257] 20 Şubat 2005'te Chávez, öldürülmesinden tek bir kişinin, ABD Başkanı George W. Bush'un sorumlu tutulması gerektiğini söylemiştir.[258] Nisan 2005'te Amerikan bir askerin Venezuela askeri tesislerinin fotoğrafını çekerken yakalanması yine benzer endişeleri gündeme getirmiş; bunun üzerine Chávez uzun süredir devam eden ABD- Venezuela askeri değişim programını tek taraflı olarak bitirmeye karar vermiştir. Bu dönemde Venezuela'da araştırma yapan yabancı gazeteci, akademisyen ve gözlemciler, çoğu zaman kendilerinden "CIA Ajanı" olarak şüphelendiklerini ve ülkede bu yönde bir paranoyanın artmakta olduğunu aktarmışlardır.

II. Venezuela Açısından Gerilim Unsurları

Özellikle 2005'ten sonra Chávez'in ABD'ye yönelik dış politika retoriğini sertleştirmesine ve ikili ilişkilerin giderek kötüleşmesine yol açan en önemli faktör, bu dönemde Venezuela'da yaşanan iç karışıklık sürecinde ABD'nin oynadığı tartışmalı roldür. Eva Golinger, Washington yönetiminin 2001 ve 2004 yılları arasında Venezuela'ya üç kere müdahale ettiğini savunur.[259] İlk müdahale 11 Nisan 2002'de Chávez'in iktidardan düşürülmesi olmuştur. Golinger'e göre başarısızla

[256]"US Warns Against Chávez Danger", *BBC News*, 17 Şubat 2006, [http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas /4723902.stm], (Erişim: 28 Nisan 2010)
[257] C. Boudin, G. González ve W. Rumbos, 2006, *s.* 6.
[258] C. Boudin, G. González ve W. Rumbos*, a.g.e.*, s. 21.
[259] Eva Golinger, *Bush versus Chávez: Washington's War on Venezuela*, New York, Montly Review Press, 2007, s. 15.

sonuçlanan darbe girişimi, ABD'nin 1970'lerde Şili'ye, 1980'lerde Nikaragua'ya, 1990'larda ve 2004'te Haiti'ye ve 1960'dan bu yana Küba'ya karşı uyguladığı taktiklerin aynısını Venezuela'ya uygulamasının sonucudur. İkinci müdahale Coordinadora Democrática (Demokratik Koordinatör) adı altında bir araya gelen muhaliflerin 2 Aralık 2002'de ulusal genel grev ilan etmeleri olmuştur. 64 gün süren grev boyunca Washington Yönetimi Venezuela'ya erken seçim yapması için çağrıda bulunmuş; NED (The National Endowment for Democracy, Demokrasi İçin Ulusal Fon) fonlarıyla desteklenen Venezuelalı sivil toplum kuruluşu Súmate'nin çağrısıyla Chávez'e karşı referandum talebi gündeme gelmiştir. Üçüncü aşamada 2002 darbe girişimine de katılan Súmate başkanı Maria Corina Machado, Chávez'in halkoyuyla azledilmesi için anayasaya göre gerekli olan 2,4 milyon vatandaşın imzasını toplamaya çalışmış; 15 Ağustos 2004'te yapılan referandumdaysa halkın yüzde 59'u Chávez'in görevinde kalmasını istemiştir. Golinger, bütün bu başarısız girişimlerin ardından ABD'nin 2005'ten bu yana Venezuela'ya karşı daha saldırgan bir tutum geliştirdiğini savunmaktadır.[260]

ABD yönetiminin bu sürece doğrudan müdahale ettiğiyle ilgili herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Fakat Bush yönetiminin Chávez muhaliflerine verdiği destek, ikili ilişkilerde kırılmaya yol açan en önemli faktör olmuştur. İktidarını devirmeye yönelik bütün bu girişimleri atlattıktan sonra güçlenen Chávez, 2005'ten itibaren doğrudan Bush yönetimine yönelik söylemlerini sertleştirmiş ve ikili ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Bu nedenle ilişkilerdeki gerilimde çok büyük payı olan bu sürecin ve bu süreçte ABD'nin oynadığı rolün dikkatle incelenmesi gerekir.

[260] E. Golinger, *a.g.e*, s. 24- 40.

A. Chávez'e Darbe Girişimi

2001 sonlarına doğru, Venezuela'da siyasi durum ve iç karışıklıklar kritik bir noktaya varmış, hükümetle muhalefet arasındaki çekişme tırmanarak sokak gösterilerine dönüşmüştü. Nisan 2002'de Chávez hükümetinin petrol sanayi ve petrol şirketi PdVSA ile ilgili reform planları birçok muhalifi harekete geçirdi. Bu reform kararını protesto etmek için işveren sendikası Fedecámaras başkanı Pedro Carmona Estanga ile Venezuela İşçi Konfederasyonu (CTV) lideri Carlos Ortega, 11–12 Nisan tarihlerinde grev çağrısı yaptılar. Grev kararı ancak Chávez'in istifasıyla kaldırılacaktı; başka bir ifadeyle grevin asıl amacı Chávez'in devrilmesini sağlamaktı. 11 Nisan 2002 sabahı on binlerce kişi Pedro Carmona önderliğinde Başkanlık Sarayı Miraflores'e yürümek için harekete geçti. Miraflores sarayının önünde sayıca daha az olan Chávez taraftarlarıyla muhalifler arasında çatışmalar çıktı ve en az 20 kişi hayatını kaybetti.[261] Ardından eski harp okulları komutanı General Nestor Gonzolez'in öncülük ettiği birkaç subay Chávez'in istifa etmesini istedi. Chávez sarayı korumak ve muhaliflere direnmek için Plan Avila denilen askeri bir harekât başlatmak istedi fakat gerekli emirleri vermek için Fuerte Tiuna askeri üssü karargâhıyla iletişime geçtiğinde, üst düzey bir grup generalin kendisini tutuklama planı yaptıklarını öğrendi. Ordunun yüksek komutanlarını başkanlık sarayına çağırdı, fakat çağrısı reddedildi.

Bununla birlikte bu süreçte medyanın muhaliflere destek vermesi, Chávez'i çok zor duruma düşürmüştür. Dört büyük özel kanal, Chávez'in ulusa sesleniş konuşmasını yayınlarken, ekranın yarısında çatışma görüntülerini göstererek konuşmayı sabote etmiştir. Hükümet denetimindeki tek televizyon olan Canal

[261] E. Golinger, *a.g.e.*, s. 70.

Ocho'nun yayınıysa elektronik araçlarla kesilmiştir. Ayrıca özel televizyon kanalları Chávez taraftarlarının bir köprüden ateş ettiğini gösteren görüntüleri yayınlayarak, protestoculara ateş açıldığını iddia etmiş ve Chávez'i istifaya çağırmıştır. Fakat söz konusu görüntülerde kameranın açısından kime ateş edildiği görünmemektedir. Daha sonra farklı açılardan olayı kaydeden kameralar izlendiğinde ateş açılan sokağın boş olduğu anlaşılmıştır; protestocular o yoldan hiç geçmemişlerdir.[262] Venevisión kanalı muhabiri Luis Alfonso Fernández'in de daha sonra onayladığı gibi haber kasten yanıltıcı şekilde yayınlanmıştır.[263]

Bütün bu olaylardan sonra Chávez istifaya hazır olduğunu söylemiş ve dört şart belirlemiştir: İstifası Millet Meclisi'ne sunulacak, anayasaya saygı gösterilecek, Miraflores sarayında bulunanlara can güvenliği teminatı verilecek ve herkesin ülkeden ayrılabilmesi garanti edilecekti. Chávez'in istifasını değerlendirmek için muhalefet liderleri gece yarısı Savunma Bakanlığı'nda buluştular. Aralarında darbenin lideri olarak ön plana çıkan Pedro Carmona, ABD askeri misyonunun subayları olan Albay James Rodgers ve Albay Ronald McCammon ve o gün uçakla gelen Washington'daki Venezuela Büyükelçiliği askeri ataşesi General Medina Gomez de bulunuyordu.[264] Chávez'in şartlarını kabul etmediler ve kayıtsız şartsız istifa etmek zorunda olduğunu belirttiler.

Bunun üzerine Chávez, 12 Nisan 2002 sabahı koşullu istifa önerisini geri çektiğini ve subayların kendisini tutuklamak zorunda olduğunu bildirdi ve Fuerte Tiuna askeri üssüne gitmeyi kabul etti. Bu sırada özel televizyon kanalları Chávez'in

---

[262]Rod Stoneman, *Chávez: The Revolution Will Not be Televised: A Case Study of Politics and the Media,* Londra, Wallflower Press**,** 2008. s.30. Ayrıca, darbe sırasında Venezuela'da bulunan İrlandalı sinemacılar Kim Bartley ve Donnacha Ó Briain'nın çektiği "The revolution will not be televised" adlı belgesel için bkz: [http://video.google.com/videoplay?docid=5832390545689805144#]

[263]Ayrıca Aralık 2003'te görülen davada Venezuela mahkemeleri köprünün üzerindeki söz konusu göstericilerin ölümlerle ilgisi olmadığı yönünde karar vermiştir.

[264] C. Boudin, G. González, W. Rumbos, 2006, s. 88.

istifa ettiğini duyurmakta ve Miraflores sarayında Pedro Carmona'nın başkanlığa getirilme töreni düzenlenmekteydi. Carmona, yeni hükümetin kurulduğunu, Millet Meclisi'nin ve Yüksek Mahkemenin kapatıldığını, anayasanın yürürlükten kalktığını ve Venezuela Cumhuriyeti'nin ismindeki "Bolivarcı" sözcüğünün atıldığını bildiriyordu. Carmona'nın agresif tavrı ve sert bildirgesi Chávez karşıtı hareket içinde birçok kişiyi ürkütmüştü.[265] Öyle ki Chávez hükümetine en sert eleştirilerde bulunan Karakas gazetesi editörü Teodoro Petkoff bile bu hızlı değişim karşısında endişelenmiş, "Chávez'in istifa mektubu ortada yok. Öyleyse bu bir darbedir" demişti.[266]

Chávez ise eşi ve kızına ulaşarak, istifa etmediğini, tutuklandığını duyurmalarını istedi. Chávez'in istifa etmediği yayıldıkça Chávez taraftarları eylemlere başladılar. 13 Nisan 2002 günü Chávez'in istifa etmediğini öğrenen on binlerce Chávez taraftarı başkanlık sarayını kuşattı ve başkanlarının geri dönmesini istedi. General Garcia Carneiro önderliğindeki Chávez'e bağlı subaylar, Carmona'yı başkan olarak kabul etmeyeceklerini, Chávez'in yeniden iktidara gelmesi için her şeyi yapacaklarını açıkladılar. Gösterilerin giderek büyüdüğüne ve Carmona'nın destek kaybettiğine dair haberler hiçbir özel televizyon kanalı tarafından yayımlanmadı.[267] Yine de geniş halk kesimleri sokaklarda "Chávez, no se va! (Chávez, gitme!)" sloganları atmaya devam etti. 14 Nisan 2002 sabahı subaylar tarafından hapis tutulduğu karargahtan helikopterle alınan Chávez Miraflores Başkanlık Sarayı'na ulaştı. Darbe iki günde çökmüş, Chávez geri dönmüştü.

---

[265] R. Crandall, 2008, s. 125.
[266] Juan Forero, "A Chávez Comeback More Astounding Than His Fall", *The New York Times*, 14 Nisan 2002, [http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9806E0D9133CF937A25757C0A9649C8B63&pagewanted=1], (Erişim: 3 Mart 2011).
[267] R. Crandall, 2008, s. 126.

Muhalefet bunun bir darbe girişimi olmadığı, sadece kısa süreliğine bir iktidar boşluğu yaşandığı konusunda ısrar etti.[268] Fakat önceden planlanan bir darbenin söz konusu olduğu ABD'nin Merkezi İstihbarat Teşkilatı CIA'nin "Venezuela: Darbe Girişimi için Koşullar Olgunlaşıyor" başlıklı 6 Nisan 2002 tarihli bir raporunda açıkça belirtilmektedir[269]:

> "Kimi düş kırıklığına uğramış üst rütbeli subayların ve bir grup küçük rütbeli köktenci subayın dahil olduğu muhalif askeri hizipler, muhtemelen bu ay Başkan Chávez'e karşı darbe hazırlama çabalarını hızlandırıyor. Bildirilen planların ayrıntı düzeyi Chávez'in ve on üst düzey yetkilinin tutuklanmasını hedefliyor. … Darbeciler, bu ay içerisinde belirlenmiş bir tarihte askeri harekete geçmeye kışkırtmak için muhalefetin gösterilerinden kaynaklanan kargaşayı istismar etmeye çalışabilir."

Rapor, Karakas'ta darbe hazırlandığının ABD yönetimi tarafından önceden bilindiğini açıkça göstermektedir.[270] Fakat ABD'nin darbeye doğrudan katıldığıyla ilgili hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Chávez'e karşı düzenlenen darbe, 1973'de Şili'de CIA'nin düzenliği Soğuk Savaş tarzı darbelerden farklıdır. Chávez'e darbeyi hazırlayan bizzat Venezuelalı muhaliflerdir. Ancak Washington yönetimi darbeden önceden haberi olduğu halde Karakas yönetimini bilgilendirmemiş, muhalifleri ve darbe sonrası kurulan hükümeti açıkça desteklemiştir. Darbeden birkaç ay önce darbeyi düzenleyen Pedro Carmona, Isaac Pérez Recao ve Daniel Romero

[268] C. Boudin, G. González, W. Rumbos, 2006, s. 79
[269] R. Gott, 2007, s. 233.
[270] "CIA Documents Show Bush Knew of 2002 Coup in Venezuela", 29 Kasım 2004, [http://www.democracynow.org/2004/11/29/cia_documents_show_bush_knew_of], (Erişim:08.09.10)

Washington'u ziyaret etmiştir.[271] Darbe sırasında ABD ordusu Venezuela sularına uçak gemisi göndermiş ve Venezuela'nın izni olmadan ABD hava kuvvetleri Venezuela'nın hava sahasına girmiştir.[272] Yine darbe sırasında ABD hükümetinin Latin Amerika konusunda baş danışmanı Otto Reich'in Chávez karşıtı iki önemli Venezuelalı işadamıyla görüştüğüne dair raporlar bulunmaktadır. Buna göre, Latin Amerika'nın en zenginlerinden ve büyük bir medya grubunun sahibi olan, aynı zamanda Bush ailesinin yakın dostlarından Gustavo Cisneros ve PdVSA'nın eski yöneticilerinden Luis Giusti, darbe boyunca Reich ile temas halinde olmuştur.[273] Ayrıca yeni hükümetin başına geçen Pedro Carmona, darbeden hemen sonra ABD ve İspanya elçileriyle görüştüğünü söylemiştir.[274] Bütün bunlar 11 Nisan 2002'de Chávez'e karşı darbe girişimiyle sonuçlanan bu süreçte ABD hükümetinin belirsiz ve tartışmalı bir rol oynadığını göstermektedir.

Darbeden hemen sonraysa ABD yönetiminin yaptığı açıklamalar durumdan duyulan memnuniyeti göstermektedir. Beyaz Saray Sözcüsü Ari Fleischer, 12 Nisan'da yaptığı açıklamada, "Chávez hükümetinin barışçıl gösterileri bastırdığını, silahsız protestoculara ateş açtığını, medyanın bu olayları aktarmasını engellemeye çalıştığını" bildirmiş ve bu olaylar sonucunda Chávez'in başkanlık görevinden çekildiğini ve ABD'nin yeni kurulan hükümeti desteklediğini açıklamıştır.[275] Beyaz Saray ayrıca Chávez'in görevden alınmasını "demokrasinin zaferi" olarak

[271] Dönemin ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Richard Boucher, Pedro Carmona ile diğer muhalefet liderleri ve iş dünyası temsilcileriyle darbeden önce hem Karakas'ta hem Washington'da görüşmeler yapıldığını onaylamıştır.
[272] C. Boudin, G. González, W. Rumbos, 2006, s. 88.
[273] O. J. Pérez, 2006, s. 90.
[274] Pedro Carmona, *Mi Testimonio Ante la Historia*, Editorial Actum, Karakas, 2004, Aktaran: Marialcira Matute ve Isidoro Duarte, "Golpe de Estado en Venezuela: A tres años de abril 2002: ¿Quiénes han contado la verdad?", [http://encontrarte.aporrea.org/media/17/libreria%20mediatica17.pdf], (Erişim: 22 Şubat 2011).
[275] R. Lapper, 2006, s. 21.

yorumlamıştır.[276] Yine de Russell Crandall, darbeyi düzenleyenlerin "Chávez'in istifa ettiğini açıklaması" üzerine ABD yönetiminde de Chávez'in görevden kendi isteğiyle çekildiği yönünde bir izlenim oluştuğuna dikkat çeker.[277] Fakat gerek CIA raporunun darbeyi önceden öngörmesi gerek Venezuelalı güçlü muhaliflerle sürekli temas halinde olunması ve gerekse Chávez'in istifasını reddeden darbe liderlerinin arasında iki Amerikan albayının bulunması, ABD yönetiminin olan bitenden haberi olduğunu göstermektedir.

İspanya ve ABD hükümetleri darbeyi takip eden günlerde ortak bir açıklama yaparak "Venezuela'daki olağanüstü durumun en kısa sürede milli birlik ve temel özgürlüklerin korunması temelinde olağan demokratik duruma dönmesini" istemiştir. Bunun yanı sıra, OAS'ın Amerika Ülkeleri Arası Demokrasi Bildirgesi açıkça *de facto* rejimlerin tanınmasını yasaklamaktadır. Bu sebeple ABD yönetiminin tam tersine hiçbir Latin Amerika ülkesi Venezuela'da kurulan yeni hükümeti tanımamış; OAS olağanüstü bir toplantıyla, demokratik düzene müdahale edildiğini bildirerek darbeyi kınamıştır.[278] Nikaragua, Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Panama devlet başkanları da Chávez'i desteklemiştir. Bu durum Bush yönetimini sıkıntılı bir duruma düşürmüş ve OAS'ın darbeyi kınayan bildirgesini imzalamak zorunda bırakmıştır. Gary Prevost, Bush yönetiminin Chávez'e darbe girişimini desteklemesini, Bush Doktrini'nin Latin Amerika'ya doğrudan bir yansıması olarak değerlendirmektedir.[279] ABD yönetiminin darbeyi düzenleyen askerler ve işadamlarıyla yakın ilişki içinde olması ve darbe sonrası kurulan hükümeti

[276] R. Crandall, 2008, s. 127.
[277] R. Crandall, *a.g.e*., s. 127.
[278] Carmona'yı Venezuela Devlet Başkanı olarak tanıyan tek Latin Amerikalı lider, El Salvador Devlet Başkanı Francisco Flores'di.
[279] Gary Prevost ve Carlos Oliva Campos, *The Bush Doctrine and Latin America*, Palgrave Macmillan, New York, 2007, s.3.

desteklemesi, bundan sonraki süreçte iki ülke arasındaki en büyük gerilim kaynaklarından biri olmuştur. Washington olan bitenden Chávez'in provakatif politikalarını sorumlu tutmuş, muhalifleri desteklemeye devam etmiştir.

Chávez'in göreve dönmesinden sonra Condoleezza Rice, "Umarım Chávez insanların kendisine gönderdiği mesajı almıştır, onun politikaları Venezuelalılar için işlemiyor" açıklamasında bulunmuştur.[280] Beyaz Saray Sözcüsü Ari Fleischer de benzer şekilde bütün bu olayları Chávez hükümetinin kışkırttığını söylemiştir.[281] Diğer yandan Julia Buxton, Chávez hükümetinin meşruiyetiyle ilgili sorunların ve bütün bu siyasi kriz sürecine yol açan faktörlerin, Punto Fijo döneminden miras kaldığına dikkat çeker. Chávez, Punto Fijo dönemini kapatarak Beşinci Cumhuriyet dönemini başlatırken, rejimi değiştirdiyse de onun otoriter doğasını sürdürmüştür.[282] Punto Fijo hükümetlerinin yaşadığı meşruiyet krizleri boyunca, ABD hükümetinin ülkedeki demokrasiyi sorgulamaması ise, Karakas yönetimiyle iyi ilişkiler içinde bulunmasından kaynaklanmaktadır.

B. "Ekonomik Darbe": Grev

2002 Nisanındaki darbe girişimini takip eden aylarda muhalifler protestolarını sürdürmüş, belirsizlik ortamı devam etmiştir. Bu süreçte muhalefet genel grev stratejisini uygulamaya koymuş ve 2 Aralık için çağrı yapmıştır. Genel grev, Nisan 2002 darbesinin düzenlenmesinde büyük payı olan işveren sendikası Fedecámaras'ın girişimiyle başlamış ve işçilerden çok yöneticilerin grevi olduğu için aynı zamanda

[280] "Washington Issues Warning to President", *Financial Times*, 15 Nisan 2002, Alıntılayan: Crandall, 2008, s. 128.
[281] Julia Buxton, "Venezuela's Contemporary Political Crisis in Historical Context", *Bulletin of Latin American Research*, Vol. 24, No. 3, 2005, s. 332.
[282] J. Buxton, *a.g.e.*, s. 334.

bir lokavt olarak gelişmiştir. Grev ve lokavtın amacı özellikle petrol sanayinde etkili olması, PdVSA'yı durma noktasına getirmek ve Chávez'i istifaya sürüklemekti.

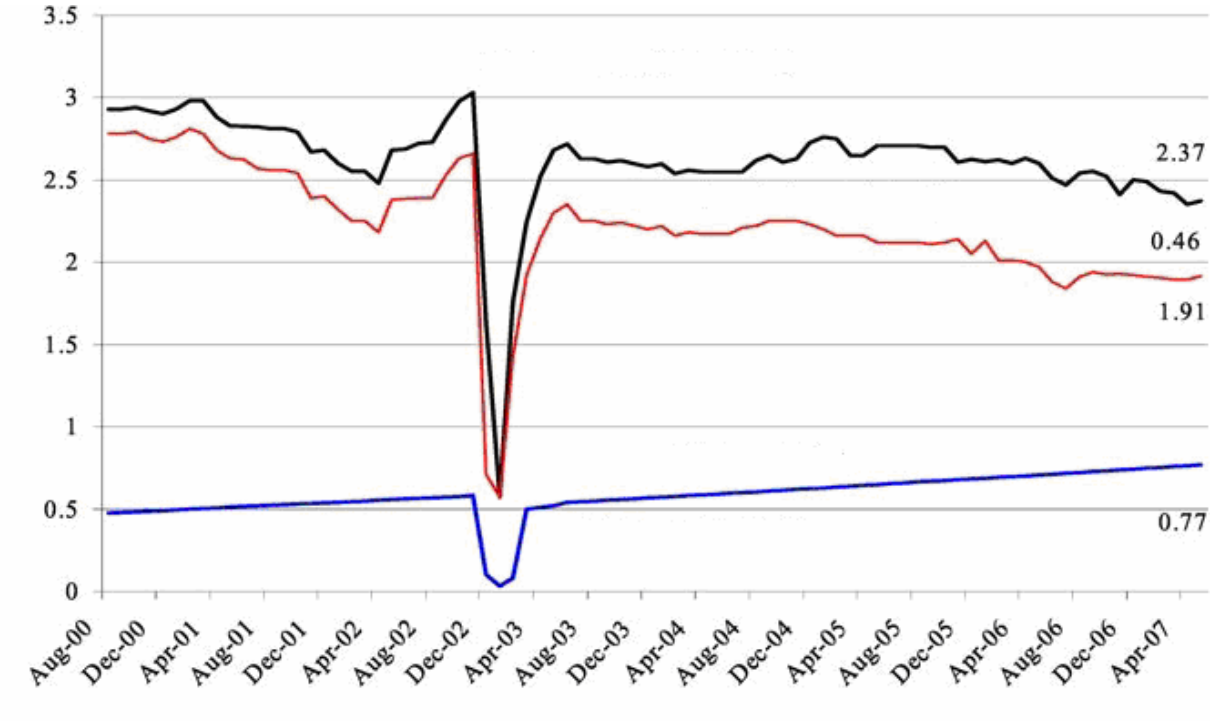
Grev gerçekten de daha ilk haftalarda çok sayıda tanker kaptanının katılımıyla petrol şirketi PdVSA'nın tanker filosunu ciddi şekilde etkiledi. Bunun yanı sıra "PdVSA'nın beyni" olarak tanımlanan enformasyon ve teknoloji şirketi INTESA, petrol sanayinin zarara uğratılmasında anahtar rol oynamıştır. INTESA çalışanları greve katılmakla kalmayıp, sanayinin çalışması için gerekli bilgisayar ağlarını ve sistemlerini sabote etmiş, giriş kodları ve programları değiştirerek bilgisayar, makine ve diğer rafineri araçlarının çalışmasını engellemiştir.[283] Bu yüzden grev sürecinde en büyük sorun bilgisayarları emniyet altına almak ve sabotajdan korumak olmuştur. PdVSA'nın üretimi Grafik 3'ten de görülebileceği gibi yüzde 90 oranında düşmüştür. Venezuela'da 2000–2007 döneminde petrol üretimi dört aylık dönemlerle gösteren grafikte, kırmızı çizgi PdVSA'nın ham petrol üretimini gösterirken, siyah çizgi kalın petrol yağını da kapsayarak toplam petrol üretimini göstermektedir. Buna göre grevin başladığı dönem, Aralık 2002'de toplam üretim günlük 3 milyon varilden neredeyse 500 bin varile düşmüş, Nisan 2003'e kadar bu seviyede kalmıştır. Grafiğin en altındaki mavi çizgi ise günlük tüketimi göstermektedir. Grev sürecince ülkede petrol tüketimi neredeyse sıfıra düşmüştür, başka bir ifadeyle petrole ulaşmak imkansız hale gelmiş, elektrik ve gaz üretiminin de aynı şekilde düşmesiyle hayat felç olmuştur.

[283] E. Golinger, 2007, s. 34.

Grafik 3

Venezuela'da Dört Aylık Dönemlere Göre

2000–2007 Arasında Petrol Üretimi

Kaynak: IEA, PdVSA[284]

Üretimle tüketim arasında kalan bölümün ihraç edildiği göz önünde bulundurularak aynı dönemde ihracattaki düşüş de gözlenebilir. İhracatının yüzde 80'i petrole dayalı olan Venezuela ekonomisi bu süreçten ciddi zarar görmüş, grevin maliyeti 7 milyar doların üstünde olmuştur. Venezuela uluslararası petrol sözleşmelerini yerine getirebilmek için başka ülkelerden petrol ithal etmek zorunda kalmıştır. Böylelikle grev, uluslararası alanda Chávez'in kontrolü kaybettiği ve

[284]PdVSA'nın eski başekonomistlerinden Ramon Espinasa'nın "1990'dan Bu Yana Venezuela'da Aktif Sondaj Aletlerinin Sayısı" (Number of Active Drilling Rigs in Venezuela Since 1990) adlı sunumundan aktaran: [http://devilsexcrement.com/category/pictures/page/2/]. (Erişim: 12 Mart 2011).

düzeni sağlamak için Venezuela'nın yeni bir lidere ihtiyacı olduğu izlenimini yaratmayı hedeflemiştir.[285]

Bu süreçte PdVSA başkanlığına getirilen Ali Rodríguez, hisselerinin yüzde 60'ı ABD'nin Bilimsel Uygulamalar Uluslararası Kurumu SAIC'e ait olan ve ABD hükümetiyle doğrudan bağları olan INTESA ile uzlaşmaya çalışmış fakat şirket sabotajı kaldırmamakta direnmiştir. Bunun üzerine Chávez, Ocak 2003'te grevi kırmak ve tesisleri, limanları ve boru hatlarını korumak için üst düzey subayları görevlendirmiştir. 64 günlük kaosun ardından Şubat 2003'te muhalifler grevi sona erdirmiştir. Grevin başarısızlığa uğramasının ardından, Chávez bu durumu fırsat bilerek PdVSA'nın kadrolarında uzun zamandır yapmak istediği gibi bir "temizlik" yapmış ve petrol şirketini hükümetin denetimi altına sokmuştur.

ABD yönetimi grevin ilk haftalarından itibaren ülkedeki siyasi krizin sona ermesi için erken seçime gidilmesi gerektiği konusunda çağrıda bulunmuştur. 13 Aralık 2002'de Beyaz Saray'dan yapılan açıklamada krizin barışçıl bir şekilde sona ermesinin ancak erken seçimle mümkün olacağı bildirilmiştir.[286] Bunun yanı sıra göz önünde bulundurulması gerekn bir husus grev süresince uluslararası ortamın, darbe girişimine yol açan süreçten daha farklı olmasıdır. Venezuela'daki darbe girişimini takip eden yıllarda Irak işgalinin arifesinde olan Bush yönetimi, Chávez'e karşı eskisine oranla daha az dikkat çekici, Clinton dönemine benzer bir politika izlemeyi tercih etmiştir.[287] Fakat yine de Washington yönetiminin gözleri Chávez'in üzerindedir. Nisan 2002'den kısa bir süre sonra ABD Dışişleri Bakanlığı'nın, NED'e

[285]Eva Golinger, *The Chávez Code: Cracking US Intervention in Venezuela*, Massachusetts, Olive Branch Press, 2006, s. 103.
[286] John King, "White House Calls on Chávez to Schedule Early Elections", 13 Aralık 2002, *CNN*, [http://articles.cnn.com/2002-12-13/world/venezuela.crisis_1_early-elections-political-crisis-venezuel n-people?_s=PM:WORLD], (Erişim: 3 Mart 2011).
[287] R. Crandall, 2008, s. 129.

(Demokrasi için Ulusal Fon) 1 milyon dolarlık "Venezuela için Özel Fon" aktarması ve bu fonların darbe girişiminde kilit roller oynamış sivil toplum örgütlerine dağıtılması, ABD yönetiminin Venezuela'daki varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.[288] NED fonlarıyla Carmona'nın bir buçuk günlük hükümetinde Eğitim Bakanı olarak yerini alan Leonardo Carvajal'ın başkanı olduğu Asamblea de Educación'a 57 bin dolar; yine Carmona'yı destekleyen isimlerden Mercedes de Freitas'ın yönettiği Fundación Momento de la Gente'ye 64 bin dolar; Carmona'yı Venezuela'nın yasal başkanı olarak tanıdıklarına dair bildiri imzalayan sivil toplum örgütü liderlerinden biri olan Oscar Garcia Mendoza yönetimindeki Asociación Civil Liderazgo y Visión'a ise 42 bin 207 dolar aktarılmıştır. Aynı bildiriyi imzalayan Rocio Guijarro'nun başkanı olduğu CIPE'ye (Center for International Private Enterprise) ise yine NED fonlarından gelen para 116 bin 525 dolardır.[289] Bush hükümeti 2001'den başlayarak NED aracılığıyla muhalif gruplara 20 milyon dolardan fazla para aktarmıştır. Chávez bu faaliyetlerin demokrasiyi destekler gibi göründüğünü fakat esasında kendisine karşıt hareketlere yardım yapmak için ABD'nin geliştirdiği bir çeşit "demokratik emperyalizm" olduğunu söylemiştir.[290] Golinger'e göreyse bu fonların neden Venezuela'daki demokrasiyi tanımak yerine "başka bir demokrasiye" teşvik etmek için kullanıldığı sorgulanmalıdır. Diğer yandan Mark Sullivan ve Nelson Olhero, Chávez iktidarından bu yana Venezuela'ya aktarılan NED fonlarının arttığını kabul etmekle birlikte bu yardımların Washington

[288] E. Golinger, 2006, s. 82.
[289] E. Golinger, 2006, s. 84. (Golinger bütün bu para transferlerini belgeleriyle birlikte açıklamıştır.)
[290] R. Crandall, 2008, s. 130.

yönetiminin Venezuela'nın içişlerine karışması anlamına gelmeyeceğini savunurlar.[291]

C. "Anayasal Darbe" : Referandum

Venezuela'daki siyasi krizin çözülmesine yardım etmek için Ocak 2003'te ABD, Portekiz, İspanya, Meksika, Brezilya ve Şili "Venezuela'nın dostları" adı altında bir platformda bir araya gelmiş ve Venezuela'ya, eski ABD başkanlarından Jimmy Carter'ın kriz durumları için sunduğu reçeteyi önermiştir.[292] Buna göre, ya erken seçimlere gidilecek ya da referandum yapılacaktı. Venezuela anayasası kriz durumlarında erken seçime gidilmesini öngörmüyordu fakat referandum yapılmasına olanak tanıyordu. Chávez bu öneriyi kabul etti ve 23 Mayıs 2003'te hükümetle muhalefet arasında bir anlaşma yapıldı. Buna göre, Anayasanın 72. maddesi uyarınca, başkanın göreve devam edip etmeyeceği halk oylamasıyla belirlenecekti. Eğer seçmenlerin yüzde 20'sinin imzası toplanabilirse referandum yolu açılacaktı. Buna göre yaklaşık 2 milyon 400 bin vatandaşın imzasına ihtiyaç vardı.

Chávez'e karşı darbe girişimine katılan Maria Corina Machado tarafından 2002'de NED fonlarıyla kurulan Súmate adlı sivil toplum örgütü referandum için büyük bir kampanya başlattı. Kendisini seçimleri kontrol eden, vatandaşların siyasi haklarını korumayı amaçlayan gönüllü bir grup olarak tanıtan kurumun yürüttüğü kampanyanın giderlerini USAID (U.S. Agency for International Development, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı) karşıladı. USAID, 2003–2004 boyunca NED'in bünyesinde çalışan IRI (International Republican Institute, Uluslararası

[291] Mark P. Sullivan ve Nelson Olhero, *Venezuela: Political Conditions and U.S. Policy*, New York, Nova Books, 2008, s. 39.
[292] Juan Ferero, "Friends of Venezuela Are There to Help", 31 Ocak 2003, *The New York Times*, [http://www.nytimes.com/2003/01/31/world/friends-of-venezuela-are-there-to-help.html], (Erişim: 3 Mart 2011).

Cumhuriyetçiler Kurumu) ve NDI'ya (National Democratic Institute for International Affairs, Demokrat Parti'ye Bağlı Ulusal Demokrasi Enstitüsü) Venezuela'da "güvenli bir seçim süreci sağlamak" amacıyla 2 milyon dolardan fazla para aktarmıştır.[293] Súmate, referandum kampanyası için NED'in Demokrat Parti'ye bağlı kurumu NDI'dan 769 bin dolar, Cumhuriyetçilere bağlı diğer kurumu IRI'dan 450 bin dolar almıştır.[294] Aralık 2003'te muhalefetin kampanyalarıyla imza toplamaya başlanmış ve dört gün içinde 3 milyon 477 bin imza toplanmıştır. Milli Seçim Konseyi imza listelerini inceleyerek, sadece 1 milyon 911 bin imzanın geçerli olduğunu açıklamıştır. Hükümetle muhalefet arasında süren tartışmalar sonucu, Seçim Konseyi 2004 Mayısında kuşkulu sayılan imzaların, imzacıları tarafından doğrulanmasına karar vermiş ve 3 Haziran'da referandum için yeterli sayıda imzanın toplandığını ilan etmiştir.

Chávez, referandumu "memnuniyetle kabul ettiğini" açıklamış ve ülke çağında büyük bir kampanya başlatmıştır. Chávez'in yurttaşlık hakkı olmayan göçmenlere yurttaşlık hakkı verme kampanyasıyla muhtemelen kendisine oy verecek yeni seçmenler yaratması; bu süreçte petrol fiyatlarının ABD'nin Irak işgaliyle varil başına 50 dolara çıkması ve bu petrol gelirlerinin eğitim ve sağlık misyonlarına para aktarılması, Chávez'e oy kazandıran en büyük etkenler olmuştur.[295] Ayrıca Coordinadora Democrática (Demokratik Koordinatör) adı altında toplanan ve siyasi görüş açısından farklılıklar gösteren muhalefet içinden Chávez'e rakip olabilecek bir lider çıkmayışı da muhalefetin başarısız olmasına sebep olmuştur. Chávez, 15 Ağustos 2004'te OAS gözlemcilerinin denetiminde gerçekleşen referandumu oyların yüzde 59'unu alarak (5 milyon 800 bin seçmenin oyuyla) kazanmıştır. Bu tarihten

[293] E. Golinger, 2006, s. 110.
[294] E. Golinger, *a.g.e.*, s. 111.
[295] R. Gott, 2007, s. 270.

sonra Chávez otoritesini artırmış, Bolivarcı devrim programını derinleştirmiş ve muhalefet karşı söylemlerini sertleştirmiştir. Chávez, önce askeri bir darbeyi atlatmış, grevin ardından petrol sanayini denetim altına almış ve son olarak referandumdan sonra halk desteğini arkasına almış; kısacası bütün bu süreçten iktidarını güçlendirerek çıkmıştır. Muhalefet ise 2005 Millet Meclisi seçimlerini boykot etmiş, daha sonraki süreçte de siyasal katılımını giderek azaltmış ve seçimlerde güçsüzleşmeye başlamıştır.

Chávez ayrıca kendisini iktidardan düşürmeye yönelik bütün girişimlerden Bush yönetimini sorumlu tutmuş ve ABD'ye yönelik dış politika retoriğini sertleştirmiştir. 17 Şubat 2005'te Chávez, 2002 darbe girişimi sırasında akan kandan Bush'un sorumlu olduğunu, ABD askeri görevlilerin darbe liderleriyle buluştuğunu ve Beyaz Saray'ın darbecileri tebrik ettiğini söylemiştir.[296] Özellikle 11 Eylül sonrasında Orta Doğu'ya yönelik politikalarını "demokrasinin teşviki"ne dayandıran Bush yönetiminin Venezuela'daki darbe girişimini memnuniyetle karşılaması, Latin Amerika'da ABD'nin moral otoritesini zayıflatmıştır. Bunun yanı sıra, Washington'un darbeden önce yine "demokrasi teşviki" için Venezuela'daki muhaliflere aktardığı fonlar, neticede bir darbe girişimine katkıda bulunmuştur. Ayrıca Jennifer McCoy'un da işaret ettiği gibi, Haziran 2002'de Karakas'taki ABD Büyükelçiliğinde kurulan "Geçiş İnisiyatifleri Ofisi" (Office of Transition Initiatives-OTI), Bush hükümetinin Venezuela'da bir rejim değişikliği beklediği izlenimini yaratmaktadır.[297] Nitekim 1994'ten itibaren eski Sovyet toplumlarında demokrasiye geçişe yardımcı olmak amacıyla kurulan bu ofisler, hızlı siyasi ve ekonomik

[296] C. Boudin, G. González, W. Rumbos, 2006, s. 21.
[297] Jennifer McCoy, "Engaging Venezuela: 2009 and Beyond", A. Lowenthal (Der.) *Obama Administration and the Americas: Agenda for Change*, Washington D.C., Brookings Institute Press, 2009, s. 159.

dönüşüm yaşayan ülkelerde rejim değişikliliğin krizsiz atlatılması için faaliyet göstermektedir. Karakas'ta USAID'e bağlı çalışan OTI ise ABD'nin en uzun süre açık kalan Geçiş İnisiyatifleri Ofisi olmuştur.[298] Son aşamada 2004'te referandumun kendisi ABD'nin Chávez'e karşı stratejisi haline gelmiş; bu stratejinin başarısız olmasının ardından, Washington açısından Chávez'in meşru ve demokratik bir lider olmadığını iddia etmek zorlaşmış ve Chávez büyük bir tehdit olarak algılanmaya başlamıştır.[299] Ayrıca Bush yönetimi darbe planlarına karışmadıklarına dair uluslararası kamuoyunu ikna etmeyi başaramamış, Chávez, "ABD'nin darbe girişimine rağmen ayakta kalan" bir lider olarak dünya siyasetinde popülaritesini artırmıştır.[300]

Chávez'in 3 Aralık 2006'da yüzde 62,8 oyla yeniden başkanlığa seçilmesinin ardından Bush yönetimi iki ülke arasında gerginleşen ilişkileri yumuşatmak için Venezuela'ya diyalog çağrısında bulunmuştur. Chávez her ne kadar diyaloga hazır olduklarını söylese de 2007'deki bir konuşmasında "ABD hükümetiyle bir arada var olabilir miyiz? Evet. Peki, birbirimizi benimseyebilir miyiz? Asla!" demiştir.[301] Bu noktada Chávez'in ABD'yi hegemon bir güç olarak tanımayacağı ve ona rıza göstermeyeceği ortadadır.

III. ABD Açısından Gerilim Unsurları

Venezuela iç politikasında 2001-2004 döneminde yaşanan bu karışıklık ve siyasi krizler 2005'te ABD ile ilişkilerde kırılmaya yol açarken, Washington

[298] 2010'da Venezuela'nın yabancı ülkelerin siyaset için para aktarmasını yasaklamasının ardından kapanan ofis, Washington'dan çalışmalarını sürdürmeye başlamıştır ve Venezuela için özel fon ayırmaya devam etmektedir.
[299] R. Crandall, 2008, s. 129.
[300] R. Lapper, 2006, s. 21.
[301] C. A. Romero ve J. Corrales, 2010, s. 220.

açısından iki ülke arasıda gerilim yaratan en önemli unsurlar Venezuela dış politikasında Chávez döneminde geliştirilen ikili ilişkilerde ortaya çıkmıştır. Chávez'in Küba hükümetiyle kurduğu yakın bağların yanı sıra Bolivya, Ekvador, Nikaragua ve Arjantin gibi ülkelerin hükümetlerini destekleyerek bölgede ABD'ye karşı radikal bir sol eksen oluşmasında önemli etkisi olmuştur. Bunun yanı sıra İran, Rusya ve Çin'le gelişen ilişkiler ve bu ülkelerin genel olarak bölgedeki etkilerinin artması ABD'nin ekonomik çıkarlarına açıkça ters düşmekte, hatta bu çıkarları tehdit edecek bir potansiyel oluşturmaktadır.

A. Küba ile Yakın İlişkiler

Chávez'in iktidara geldiği ilk dönemden itibaren Castro hükümetiyle kurduğu yakın bağlar, Venezuela dış politikasında Washington'u en çok rahatsız eden dış ilişkilerin başında gelmektedir. Venezuela ve Küba arasında 2004'e kadar ikili ilişkiler ön plana çıkarken, 2005'te ALBA'nın hayata geçirilmesiyle yeni bir dönem başlamış ve ilişkiler çok taraflılaşmış, daha stratejik boyutlarıyla dikkat çekmeye başlamıştır. İkili ilişkilerin gelişmeye başladığı ilk aşamadan itibaren Castro hükümetinin güçlü bir müttefik kazanmasının yanı sıra Chávez'in Venezuela'yı "Kübalaştıracağına" dair görüşler, Washington yönetimi için endişe unsurları olmuştur.

Venezuela, genel olarak Küba için ikinci bir SSCB olarak değerlendirilmektedir. Fidel Castro'nun iktidara gelmesinden sonra, ABD'nin başlattığı ticari boykot üzerine Küba ekonomik olarak SSCB'ye yakınlaşmış; ABD'ye sattığı şekeri SSCB'ye satmaya ve karşılığında ham petrol almaya başlamıştır. Ne var ki dış ticaretinin yüzde 80'ini gerçekleştirdiği ve ekonomik

yardım aldığı SSCB'nin dağılmasının ardından Küba ekonomisi zor zamanlar yaşamıştır. Bu açıdan Chávez döneminde Venezuela, Küba için ekonomik ambargonun ve Sovyetler Birliği'nin dağılışının olumsuz etkilerini gidermeye yardım eden önemli bir işlev yerine getirmektedir. Nitekim Küba'nın 2005'te yüzde 11,8, 2006'da 12,1 ve 2007'de 7,3 gibi diğer Karayip ülkelerine kıyasla yüksek büyüme oranları yakalamasında, Venezuela ile ALBA kapsamında genişlettiği ekonomik ilişkilerinin önemli etkisi vardır.[302] 2008'den sonra ise küresel ekonomik krizin etkileriyle Küba'da büyüme oranları önce yüzde 4'lere daha sonra yüzde 1'lere kadar düşmüştür.

Ayrıca Venezuela Küba'ya dış yatırımlara olan bağımlılığını azaltmasında da yardım etmektedir. 30 Ekim 2000'de iki ülke arasında imzalanan Geniş Kapsamlı İşbirliği Anlaşması'na göre karşılıklı ticari ilişkilerin geliştirilmesi teşvik edilmiştir. Venezuela Küba'ya sevkıyat ve sigorta maliyetlerini de karşılayarak varil başı 27 dolardan günde 57 bin varil petrol satmaya başlamış[303]; Küba da ilk aşamada 13 bin sağlık personelini ihraç etmiştir. Aralık 2004'te ALBA'nın imzalanmasının ardından 2005'te Venezuela Küba'ya günlük petrol satışını 95 bin varile çıkarmıştır. Küba ayrıca Petrocaribe'ye de üye olduğu için ek olarak günlük 41 bin varil de bu anlaşma kapsamında Venezuela petrolüne erişmiş; sonuçta günlük 175 bin varil petrol tüketen ada, toplam ihtiyacının yaklaşık yüzde 78'ini Venezuela'dan karşılamaya başlamıştır. Bütün bu anlaşmalar sonucunda 1998'de 388 milyon dolar olan iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2008'de 10,9 milyar dolara çıkmıştır.[304]

[302]ECLAC (Economic Commission for Latin America and the Caribbean) 2009 Küba Raporu için Bkz.: [http://www.eclac.org/publicaciones/xml/3/38063/Cuba.pdf], (Erişim: 4 Nisan 2011).
[303] 2000'de ham petrol fiyatları varil başı 28,5 dolardır.
[304] C. A. Romero ve J. Corrales, 2010, s. 228.

Venezuela Küba ile kurduğu yakın ekonomik ve siyasi bağlarla, ABD'nin Küba'yı bölgede izole eden politikalarını ciddi ölçüde zayıflatmıştır. ABD yönetimi Venezuela ve Küba'yı insan hakları ihlalleri nedeniyle eleştirmekte ve iki ülke arasındaki ilişkiyi demokrasiye karşı bir tehdit olarak görmektedir. Bush'un danışmanı Otto Reich, bu iki ülkenin arasında oluşan eksenin güçlenerek ve derinleşerek bölge ülkelerini etkileyeceğine, böylece demokratik rejimlerden giderek uzaklaşılacağına ve bölgedeki dengelerin değişebileceğine yönelik ABD'nin kaygıları dile getirmiştir. [305]

B. Chávez'in Bölgedeki Sol Hükümetlerle Bağları

21. yüzyılda Latin Amerika siyasetine yükselen bir sol dalga hakimken tek bir Latin Amerika solunun varlığından söz etmek mümkün değildir. "Sol" olarak tanımlanan bölge hükümetlerinin genel olarak iki ana çizgide hareket ettiğini söyleyebiliriz. Brezilya'da Lula da Silva ve onun takipçisi Dilma Rousseff hükümetleri, Şili'de Michelle Bachelet ve ardından iktidara gelen Sebastián Piñera hükümetleri ve Uruguay'da Tabaré Vázquez ve ardılı José Mujica hükümetlerinin ABD ile işbirliğine daha yakın, sosyal değişimleri piyasa ekonomisi içinde gerçekleştiren sol hükümetler olarak öne çıktığını görebiliriz. Bu liderlerin çoğu kendini sosyalist olarak tanımlayan ve aktif bir sol geçmişi olan liderlerdir. Örneğin Michelle Bachelet, Pinochet döneminde tutuklanmış ve öldürülmüş bir generalin kızıdır. Luiz Inácio Lula de Silva eski bir sendikacı, José Mujica ise 1960'larda Küba Devrimi'nden ilham alan Tupamaros adlı silahlı harekete katılmış eski bir gerilladır.

[305] Daniel Erikson, "Cuba, China, Venezuela: New Developments", *Cuba in Transition Vol. 15*, Ağustos 2005, s. 412. [http://lanic.utexas.edu/project/asce/pdfs/volume15/pdfs/erikson.pdf], (Erişim: 22 Mart 2011).

Yine de bu liderler ABD politikalarına daha toleranslı ve reformist bir sol siyaset izlemeyi tercih etmişlerdir. Diğer yandaysa Venezuela'da Hugo Chávez, Bolivya'da Evo Morales, Küba'da Fidel ve Raul Castro, Nikaragua'da Daniel Ortega, Arjantin'de Cristina Fernández de Kirchner ve Ekvador'da Rafael Correa gibi neoliberalizm karşıtı alternatif gündemler belirleyen daha radikal solda yer alan hükümetler dikkat çekmektedir. Chávez bölgede yükselen bu radikal solun liderliğini yapmak, diğer "ılımlı" sol hükümetlerinse en azından ekonomik ilişkilerinde "ABD'ye daha uzak, Latin Amerika'ya daha yakın" bir konumda olmalarını sağlamak amacındadır. Ne var ki Latin Amerika'nın karşı-hegemonik bir blok olarak yükselebilmesi için bu iki solun neoliberalizm karşıtı bir eksende uzlaşması gerekmektedir.

Bu amaçla Chávez, özellikle enerji temelli ikili anlaşmalarla Brezilya, Şili ve Uruguay hükümetleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmakta, diğer yandansa gerek yatırımlarla gerekse yardım ve bağışlarla kendi siyasi çizgisine yakın gördüğü sol hükümetlerin seçim kampanyalarını ve seçimden sonra hükümet programlarını desteklemektedir. Özellikle 2005'ten bu yana Bolivya, Ekvador ve Arjantin gibi birçok bölge ülkesinde radikal solda yer alan adayların seçimleri kazanmasında Chávez'in desteği etkili olmuştur. Böylelikle Latin Amerika'daki sol dalganın içinde Chávez'in "sol" anlayışına yakın bir blok oluşmuştur. Bu sol hükümetlerin en belirgin ortak özelliği ise ABD karşıtlığıdır.

Chávez döneminde Venezuela, Latin Amerika ülkeleri arasında bölgeye en çok yatırım yapan finansal sağlayıcılardan biri haline gelmiştir. Venezuela'nın Latin Amerika ve Karayip ülkelerine yaptığı yatırımlar 2007 ve 2008'de, ülkenin GSYİH'sının yüzde 8'inden fazlasını oluşturmaktadır. Bu oran Venezuela'nın

bütçesinden bölgesel yatırımlara ayırdığı payın, bölgenin iki büyük ekonomisi Brezilya ve Meksika'dan daha fazla olduğunu göstermektedir. Venezuela'nın dış yatırımlarının iki belirgin özelliği vardır: Özel firmalardan çok doğrudan devlet eliyle gerçekleştirilir ve büyük oranda kalkınma hedefleri ve projeleri içerir.[306] Chávez bölgedeki sol hükümetleri, özellikle yeni anayasa yapımı süreçlerinde bu yatırım ve işbirliği anlaşmalarıyla desteklemiş fakat bu adayların seçim kampanyalarını finanse ettiğine dair ortaya atılan iddiaları yalanlamıştır. Yine de Chávez'in bölge ülkelerde kendine yakın gördüğü adayları açıkça desteklemesi ve o bölgeye yönelik yatırımlarını artırması hem söz konusu ülkelerin muhalefetlerince seçim sürecine müdahale etmek olarak değerlendirilmiş, hem de Chávez'in bu stratejisi Washington yönetimi açısından ciddi bir gerilim kaynağı olmuştur.

Chávez'in hem seçim sürecinde hem de seçimlerden sonraki reform sürecinde açıkça desteklediği Evo Morales, en yakın müttefiklerinden biri olmuştur. Güney Amerika'nın en yoksul ülkesi olan Bolivya'da ABD'nin baskılarıyla koka ekiminin yasaklanması ve doğalgaz ve suyun özelleştirilmesine karşı 2001'den itibaren süren ayaklanmalar özellikle 2005'te şiddetlenerek ülkede ciddi karışıklıklara yol açmıştır. Koka Üreticileri Sendikası'nın lideri olan Evo Morales çiftçilerle birlikte ABD'nin yürüttüğü koka imha programlarına saldırmış[307], bu yüzden ABD yönetimi tarafından *persona non grata* ilan edilmiştir. Bu süreçte Bolivya'daki yerli ayaklanmalarının Chávez tarafından finanse edildiğine dair birçok iddia ortaya atılmış, 2002 başkanlık seçimlerinde de yine Chávez'in Evo Morales'in seçim

[306] J. Corrales, "Using Social Power to Balance Soft Power: Venezuela's Foreign Policy", *The Washington Quarterly* , Vol. 32, No. 4, Ekim 2009, s. 99.

[307] Koka yaprağı, kokain üretiminde kullanılmakla birlikte, ilaç sektöründe de kullanılan ve gelir getiren bir bitkidir. Hem bu sebeple hem de İnkalar için dini bir sembol olması nedeniyle Bolivyalı yerliler için çok değerlidir.

kampanyası için 300 bin dolar teklif ettiği ileri sürülmüştür.[308] Chávez bu iddiaları reddettiyse de Morales'le kurduğu yakın bağları gizlememiştir. Aralık 2005 seçimlerinde ise Morales, yüzde 52 gibi yüksek bir oranla kazanarak dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu sonuç, Morales'in yüzde 30 bandında oy alacağı ve tek başına iktidara gelemeyeceği yönünde rapor hazırlayan ABD'li gözlemciler için büyük bir sürpriz olmuştur. Aymara yerlilerinden olan ve Bolivya'nın ilk yerli devlet başkanı olan Morales'in iktidara gelmesi, bölgedeki yerli ayaklanmalarını ve sosyal hareketleri kışkırtabileceğinden dolayı Washington'u rahatsız etmiştir. ABD yönetimi Bolivya'da Morales iktidara gelene kadar süren 5 yıllık karışıklık döneminden Chávez'i sorumlu tutmuş, ayrıca ABD Dışişleri Bakanlığı Chávez'in Bolivya'daki şiddet yanlısı yerli gruplara para aktardığına dair endişelerini dile getirmiştir.[309] Morales'in seçim kampanyasını açıkça destekleyen Chávez ise, iktidara geldikten sonra da ülkede radikal bir devrim süreci başlatacağını ve tüm doğal kaynakları kamulaştıracağını açıklayan Morales'in anayasa yapımı sürecini desteklemeye devam etmiştir. 2006'da Morales'in sosyal programları için 30 milyon dolar yardım ve har ay tarım ürünleri karşılığında 150 bin varil petrol teklif etmiştir.[310] Bunun yanı sıra ALBA'ya katılan Bolivya ile tarım, ticaret, eğitim ve sağlık alanlarında birçok anlaşma imzalanmış, iki ülke Petroandina adıyla kuracakları ortak petrol ve elektrik şirketi için 670 milyon dolarlık yatırım yapmıştır.

Chávez'in bir diğer yakın müttefiki yine seçim sürecinde desteklediği Ekvador Devlet Başkanı Rafael Correa'dır. Ekim 2006 seçimlerinde Correa kendini 21. yüzyıl sosyalizmine bağlı bir sosyalist olarak tanımlamış, ülkeye yeni bir anayasa ve petrol sanayinde reform vaat etmiş ve böylelikle Chávez'in desteğini kazanmıştır.

[308] N. Kozloff, 2006, s. 165.
[309] M. G. Manwaring, 2005, s. 12.
[310] N. Kozloff, 2006, s. 169.

Ayrıca Chávez'in Bush'a şeytan diye hitap etmesini şeytana haksızlık olarak yorumlamış, Chávez'i yakın bir dost olarak gördüğünü açıklamıştır. Böylelikle Ekvador örneğinde Chávez'in seçimlere karıştığına dair hiçbir iddia gündeme gelmemesine rağmen Correa'nın Chávez'in söylemlerini tekrarlayarak seçimleri kazanması, Chávez faktörünün bölge seçimlerinde öyle ya da böyle etkili olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.[311] Güney Amerika'nın beşinci büyük petrol üreticisi ve bölgede Venezuela'dan sonra ABD'ye petrol ihraç eden ikinci ülke olan Ekvador'da Venezuela tarzı radikal, Anti-Amerikan, neoliberalizm karşıtı bir hükümet kurulması elbette Washington açısından Kolombiya Planı ve uyuşturucuyla mücadele, yerli ayaklanmaları ve enerji güvenliği gibi birçok konuda endişe yaratmıştır. Correa, 2007-2008 anayasal reform sürecinde Chávez'in desteğini almış, ayrıca Ekvador 2007'de ALBA ve OPEC'e üye olmuştur. Mart 2008'de Ekvador ve Kolombiya arasında yaşanan gerilimde Venezuela, Ekvador'u desteklemiş, böylece Kolombiya Planında ABD ve Kolombiya'ya karşı Venezuela ve Ekvador ekseni oluşmuştur.

Bunun yanı sıra Chávez hükümeti, Nikaragua'da Kasım 2006'da seçimleri kazanarak 17 yıl aradan sonra tekrar devlet başkanlığına getirilen eski gerilla lideri Daniel Ortega'ya destek olmak için milyon dolarlık bir ekonomik ve sosyal yardım paketi hazırlamıştır.[312] Sosyalist parti Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (FSLN) lideri olan Ortega'yı hem enerji anlaşmaları hem de sosyal yardım programlarıyla desteklemiştir. Örneğin, Brezilya'da Lula da Silva tarafından 2002'de başlatılan açlık ve yoksullukla mücadele programının benzeri Nikaragua'da uygulanmış ve bu program kapsamında kırsal kesimde yaşayan yaklaşık 49 bin aile,

[311] Tim Padgett ve Mercedes Alvaro, "Is Another Chávez On the Rise in Ecuador?", 13 Ekim 2006, *Time*, [http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1545955-1,00.html], (Erişim: 6 Nisan 2010).
[312] Adam Thomson, "Venezuela Aid Cements Ties With Nicaragua", *Financial Times*, 7 Haziran 2007, [http://www.ft.com/cms/s/0/adc45eac-9e93-11db-ac03-0000779e2340.html#axzz1IAIIyX3A], (Erişim: 22 Mart 2011).

tarım ve hayvancılık ürünlerinden oluşan 2 bin dolar değerinde yardım paketlerinden yararlanmıştır.

Paraguay'da eski psikopoz ve sosyalist Fernando Lugo'nun Nisan 2008 seçimlerini kazanarak merkez sağ partisi Colorado Partisi'nin 60 yıllık iktidarına son vermesinin ardından Chávez'in seçimlere müdahale ettiği iddiaları ortaya atılmıştır. Chávez bu iddialara karşı "Yine seçim sürecindeki komşu bir ülkenin iç işlerine karışmakla suçlanıyoruz. Bu suçlamaların nedeni bizden ve devrimden korkmalarıdır" demiştir.[313] El Salvador'da Mart 2009 seçimlerinde solcu aday Mauricio Funes'in yüzde 51 oyla seçimleri kazanması yine Chávez'in sürece benzer şekilde karıştığına dair iddiaları gündeme getirmiştir.

Venezuela'nın hem açıkça desteklediği hem de seçim kampanyalarıyla ilgili çok ciddi iddiaların ortaya atıldığı başka bir ülke de Arjantin olmuştur. 2005–2006 süresince Venezuela Arjantin'den 3,1 milyar dolarlık devlet tahvili satın alarak ülkenin borçlarını yeniden yapılandırmasına yardım etmiştir.[314] Arjantin'in 3 Haziran 2006'da IMF'ye olan 9,8 milyar dolarlık rekor düzeydeki borcunu ödemesinde Venezuela'nın satın aldığı toplamda 5 milyar doları aşan devlet tahvillerinin büyük katkısı olmuştur. Chávez bu süreçte Arjantin Devlet Başkanı Néstor Kirchner ile yakın ilişkiler geliştirmiştir.[315] Venezuela hükümetinin Ekim 2007'deki Arjantin'deki genel seçimlerde aday olan devlet başkanının eşi Cristina Fernández de Kirchner'in seçim kampanyasını finanse ettiğine ilişkin iddialar ise, Venezuela'nın ABD ile ilişkilerinde tansiyonu yükselten bir krize daha yol açmıştır.

---

[313] Michael Fox, "Venezuela's Chávez Congratulates Paraguay's New President Lugo", 22 Nisan 2008, [http://venezuelanalysis.com/news/3370], (Erişim: 16 Mart 2011).
[314] "The Chávez Play: Venezuela's president tries his hand at financial arbitrage", *The Economist*, 26 Ekim 2006, [http://www.economist.com/node/8086810], (Erişim: 24 Mart 2011).
[315] Juan Forero, "Chávez, Seeking Foreign Allies, Spends Billions", 4 Nisan 2006, *The New York Times*, [http://www.nytimes.com/2006/04/04/world/americas/04venezuela.html], (Erişim: 26 Şubat 2010)

Maletinazo adıyla bilinen bavul skandalı, 4 Ağustos 2007'de özel uçağıyla Arjantin'e gelen Guido Alejandro Antonini Wilson adlı Venezuelalı işadamının ülkeye gizlice 800 bin dolar sokmaya çalışmasıyla başlamıştır. Antonini Wilson Federal Soruşturma Bürosu'ndan (FBI) koruma talebinde bulunarak paranın kendine ait olmadığını, Venezuela hükümeti tarafından Cristina Fernández de Kirchner'in seçim kampanyası için bağış olarak gönderildiğini ileri sürmüştür. Aralık 2007'de FBI bavul skandalıyla ilgili olarak üç Venezuela vatandaşının tutuklandığını açıklamış, bunlardan Franklin Durán suçlu bulunarak Mart 2009'da dört yıl hapse mahkum edilmiştir.[316] Diğer taraftan skandalın gündeme getirdiği iddialar hem Venezuela hem de Arjantin yönetimleri tarafından kesin bir dille yalanlanmış ve FBI'ın tutuklamaları eleştirilmiştir. Chávez, tepki olarak ABD büyükelçisi Patrick Duddy'i *persona non grata* ilan ederek kendisinden 72 saat içinde ülkeyi terk etmesini istemiş, Washington'daki büyükelçisi Bernardo Álvarez'i ise ülkesine çağırmıştır. ABD yönetimi ise zaten ülkesine çağrılmış olan büyükelçi Álvarez'i *persona non grata* ilan etmiştir. Böylelikle iki ülke arasındaki diplomatik krizlere yenisi eklenmiştir.

Bunun yanı sıra Chávez'in desteklediği adayların kazanamadığı durumlarda söz konusu ülkelerle Venezuela arasında bazı gerginlikler yaşanmıştır. Örneğin Karakas hükümetinin 2006'daki Peru ve Meksika seçimlerine doğrudan müdahale ettiğine dair kesin bilgiler olmasa da, Chávez bu seçimlerde yine kendisine potansiyel bir müttefik olarak gördüğü adayları desteklemiştir. 2006 Peru başkanlık seçimlerinde Chávez, Alan García'ya karşı Ekim 2000'de Peru'nun diktatör başkanı Alberto Fujimori'ye karşı ayaklanma başlatmış eski bir asker olan Peru Milliyetçi

[316] C. A. Romero ve J. Corrales, 2010, s. 223.

Partisi lideri Ollanta Humala'yı desteklemiştir. Seçimleri García kazanmış, iktidara geldikten sonra Karakas'taki Peru büyükelçisini çağırarak Chávez'e tepkisini göstermiştir.[317] Meksika'da Haziran 2006 seçimlerindeyse Chávez "ABD emperyalizminin kuklası" olarak tanımladığı Meksika Devlet Başkanı Vicente Fox'un takipçisi Felipe Calderón'a karşı sol eğilimli Demokratik Devrim Partisi'nin adayı Andrés Manuel López Obrador'u desteklemiştir. Chávez'in López Obrador'un kampanyasını finanse ettiğine dair iddialar gündeme gelmiş fakat taraflarca reddedilmiştir. Örneğin WikiLeaks tarafından yayınlanan belgelere göre, 19 Ekim 2009'da Meksika Devlet Başkanı Calderón ABD Ulusal İstihbarat Direktörü (DNI) yöneticilerinden Dennis Blair ile görüşerek Chávez'in López Obrador'un kampanyasını finanse etmesine ve bölge seçimlerine karışmasına dair endişelerini dile getirmiştir. Belgeler hakkında ABD Dışişleri Bakanlığı ve Meksika yönetimi herhangi bir açıklama yapmamıştır.[318] Bu noktada belirtmek gerekir ki López Obrador'un başkanlığında ve Venezuela'nın müttefiki bir Meksika yönetimi ABD yönetiminin aleyhine bölgedeki dengeleri ciddi şekilde değiştirebilirdi.[319] Nitekim ABD'nin bölgedeki ana petrol ihracatçıları Venezuela ve Meksika'nın stratejik enerji anlaşmaları imzalamaları, ABD için ithal petrolün fiyatında önemli bir artışa sebep olabilirdi.

Chávez 1999–2007 arasında bölgedeki sol hükümetlere benzer politikalarla tahminen 16–25 milyon dolar arasında bir meblağ aktarmıştır.[320] Aynı süreçte bölgeye yapılan doğrudan ve dolaylı yatırım, sübvansiyon, yardım, bağış ve hibelerin

[317]"Peru Recalls Venezuela ambassador", *BBC News*, 5 Ocak 2006, [http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4583268.stm], (Erişim: 24 Mart 2011).
[318]"Chávez Habría Financiado la Campaña de López Obrador", *El Universo*, 4 Aralık 2010, [http://www.eluniverso.com/2010/12/04/1/1361/chavez-habria-financiado-campana-lopez-obrador.html], (Erişim: 31 Mart 2011).
[319] N. Kozloff, 2006, s. 124.
[320] R. Crandall, 2008, s. 122

toplamı ise 43 milyon doları bulmuştur.[321] Chávez bölgedeki yatırımların yoksulluğu önlemek ve kalkınmayı sağlamak amacıyla yapıldığını ve bunun öncelikli dış politika hedefi olduğunu açıklamıştır. Ne var ki "sosyal hizmetlere yatırım" olarak belirtilen bu yatırımlar doğrudan Chávez yanlısı sosyal hareketlere gitmektedir. Chávez, bu yatırımları dış politikanın merkezine koyarak, bütçesinin büyük bir bölümünü bu yatırımlara ayırarak bu yolla müttefik kazanmaya çalışmaktadır. Javier Corrales, bu politikayı "rüşvet ihracatı" olarak tanımlar.[322] Nasıl Rusya silah, Küba doktor, Çin ucuz mal ihraç ediyorsa Venezuela da rüşvet ihraç ederek kendine özgü bir ihracat modeli geliştirmiştir. Bu politika Venezuela'ya bölgede Arjantin, Bolivya, Nikaragua gibi sıkı müttefikler veya en azından Chávez'i eleştirmeyen hükümetler kazandırmıştır.

Venezuela'da sosyal yardımların ve yatırımların bir dış politika aracı olarak ortaya çıkmasında 2004–2008 arasında artan petrol gelirlerinin çok önemli bir rolü vardır. Chávez Venezuela halkına ülkenin petrol gelirlerinin neden başka hükümetlere aktarıldığını açıklamakta zorlanmakta, bu yüzden bu paraların seçim kampanyalarına değil sosyal projelere gittiğini iddia etmektedir.

Chávez'in yasa dışı yollardan bölge ülkelerinin seçimlerine para aktardığına dair iddialar ve şüpheler, ABD için giderek büyüyen bir endişe konusu olmuştur. ABD yönetimi, Chávez'i bölgede dengeleri bozan ve demokrasiye zarar veren bir rol üstlenmekle suçlamaktadır. Ayrıca Morales ve Correa gibi liderler ABD'li siyasetçiler tarafından çoğu zaman "Chávez'in kuklaları" olarak nitelendirilmiş ve bu liderlerin kazandıkları seçimler "Chávez'in kazandığı seçimler" olarak değerlendirilmiştir. Bu durumda bölgede Chávez benzeri liderler seçilmeye devam

[321] Javier Corrales, "Using Social Power to Balance Soft Power: Venezuela's Foreign Policy", *The Washington Quarterly* , Vol. 32, No. 4, Ekim 2009, s. 99.
[322] J. Corrales, *a.g.e.*, s. 101.

ettikçe, muhtemelen ABD'nin demokratik yollarla seçilmiş bu hükümetlere tahammül etmesi zorlaşacak ve bölgeye yönelik politikaları sertleşecektir. Zira, ABD yönetimi NED aracılığıyla 1985-2000 arasında Latin Amerika ülkelerine "demokrasi teşviki" için 93 milyon dolardan fazla aktarmıştır.[323] George W. Bush döneminde ise NED fonlarına ayrılan yıllık bütçe değişmezken, özelikle Venezuela'ya yönelik "demokrasi teşviki" artmıştır. Bu stratejinin başarısız olması, hatta Venezuela ile gerginliği artırarak ters etki yaratması, ABD yönetimini Soğuk Savaş tarzı askeri yöntemleri ve diktatörlerin desteklenmesini de içeren bazı tedbirler almaya yöneltebilir.[324] Diğer yandan Chávez'in "sosyal projeleri"nin, sivil toplum kuruluşlarına para aktararak bölge siyasetine müdahale etmekle eleştirdiği ABD ile aynı stratejiyi izlediğini göz ardı etmemek gerekir.

C. İran, Rusya ve Çin ile İlişkiler

Chávez döneminde Venezuela'nın Batı Yarımküre dışındaki devletlerle ilişkileri incelendiğinde ABD ile açıkça düşman olan İran ve yine ABD'nin rakipleri Rusya ve Çin ile yakın ticari ve askeri bağlar ön plana çıkmaktadır. Chávez'in bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmek istemesinin nedeni, ABD hegemonyasına karşı çok kutuplu bir dünya düzenine doğru yol almaktır.

İran'da Ahmedinejad'ın 2005'te iktidara gelmesi Venezuela-İran ilişkileri için bir dönüm noktası olmuş, iki ülke bu süreçte sıkı müttefik haline gelmiştir. ABD karşıtlıklarıyla tanınan Chávez ve Ahmadinejad iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik bağları güçlendirmiştir. İki lider karşılıklı ziyaretlerle ilişkileri pekiştirmiş, iki ülke arasında vize uygulaması kaldırılmıştır. Askeri alanda işbirliği anlaşmaları

[323] Christopher I. Clement, "Confronting Hugo Chávez: United States 'Democracy Promotion' in Latin America", *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 3, Mayıs, 2005, s. 64.
[324] C. Clement*, a.g.e.*, s. 75.

2006'dan bu yana devam etmekte; İran, Venezuela ordusu için askeri teçhizat sağlamaktadır.

6 Ocak 2007'de Ahmadinejad ve Chávez, ortak oluşturdukları 2 milyar dolarlık yatırım fonundan bir miktar paranın gelişmekte olan ülkelerde "ABD emperyalizminin etkisini hafifletmek" için kullanılacağını açıklamışlardır.[325] Nisan 2008'de ulaşım, tarım, sağlık, inşaat sektörlerinde işbirliğini öngören 192 ticaret anlaşmasıyla ekonomik ilişkiler daha kapsamlı hale getirilmiştir. İki ülke arasıdaki ticaret hacmi 2008'de 51,8 milyon dolara yükselmiştir. Fakat İran'ın Latin Amerika ülkeleriyle toplam ticaret hacminin 2,9 milyar dolar olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Venezuela'nın İran'la ticarette Brezilya, Arjantin ve Peru'nun gerisinde kaldığı görülmektedir.[326] İki ülke uzun dönemde ticaret hacminin on kat daha artırılmasını hedeflemektedir.

2 Nisan 2009'da Londra'da gerçekleşen G-20 Zirvesi sırasında iki lider, Tahran'da G-2 adını verdikleri zirvede bir araya gelmiştir. Küresel ekonomik krizden ABD'yi sorumlu tutan iki muhalif devlet başkanı, G-20 Zirvesini eleştirerek sembolik bir anlamı olan G-2 Zirvesi'nde neoliberal ekonomi politikalarının ömrünü doldurduğunu, İran ve Venezuela'nın örnek iki ülke olarak ABD hegemonyası altında yaşayan halklara yardım etmeye hazır olduğunu açıklamıştır. Zirvede ayrıca 200 milyon dolarlık sermayeyle Tahran merkezli İran-Venezuela ortak bankasının kurulacağı bildirilmiştir.[327] Karşılıklı sanayi ve maden projeleriyle sermayesi 1,2 milyar dolara çıkarılması hedeflenen projenin yanı sıra, her iki ülkede petrol

[325]"Iran and Venezuela Plan Anti-U.S. Fund", *USA Today*, 14 Ocak 2007, [http://www.usatoday.com/news/world/2007-01-14-iran-venezuela_x.htm], (Erişim: 5 Nisan 2011).
[326]"Latin America: Iran Trade Triples", 2 Aralık 2009, *Latin Business Chronicle*, [http://www.latinbusinesschr onicle.com/app/article.aspx?id=3842], (Erişim: 4 Nisan 2011).
[327]"Iran and Venezuela Open Joint Bank to Boost Ties", *Reuters*, 3 Nisan 2009, [http://in.reuters.com/article/ 2009/04/03/iran-venezuela-bank-idINHAF34910020090403], (Erişim: 5 Nisan 2011).

rafineleri kurulmasını öngören bir anlaşmanın imzalanması da gündeme gelmiştir. Dünyanın dördüncü büyük petrol ihracatçısı olan İran, rafineri kapasitesi yetersiz olduğu için yerel tüketimi karşılayacak kadar üretim yapamamaktadır.

İran'la Venezuela arasında imzalanan Nükleer Kent projesi ise İran'ın desteğiyle Venezuela'da nükleer bir kent kurulmasını öngörmektedir. BM'e bağlı Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun (IAEA) Ekim 2005 ve Şubat 2006'da İran'a uyguladığı yaptırımlarda İran'ı destekleyen Karakas yönetimi son olarak, Haziran 2010'da BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı İran'a yeni yaptırımlar getiren kararı tanımadığını açıklamıştır. Bunun yanı sıra, İran'ın Latin Amerika'daki en önemli ticaret ortağı olan Brezilya da yaptırım kararına red oyu vermiştir.

Ekim 2010'da Chávez ve Ahmadinejad, iki ülke arasındaki ilişkiyi "stratejik ortaklık" olarak tanımlamışlar ve "yeni bir dünya düzeni" için çağrıda bulunmuşlardır. Chávez İran'ın bir dünya gücü olduğunu, Latin Amerika'nın da bir dünya gücü olacağını söyleyerek çok kutuplu bir dünya düzenine vurgu yapmıştır. Aynı şekilde İran da Venezuela ve genel olarak Latin Amerika ülkeleriyle ilişkilerini geliştirerek, dünyada oluşabilecek yeni bir kutuplaşmada öncül bir rol üstlenmek istemektedir. Bunun yanı sıra nükleer programı konusunda Latin Amerika ülkelerinin desteğini almak, BM ambargoları ve ABD yaptırımlarına karşı Venezuela bankalarıyla sermayesini uluslararası sisteme entegre etmek ve Latin Amerika halklarında rejiminin saygınlık kazanmasını sağlayarak uluslararası kamuoyunun gözündeki kötü imajını dengelemeye çalışmaktadır.[328]

ABD yönetimi ise, iki ülke arasında gelişen ilişkileri kaygıyla izlemektedir. 2009'da İran –Venezuela arasında başlatılan aktarmasız uçak seferlerinin yolcu ve

[328]"Latin Amerika'da İran Varlığı", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 27 Mayıs 2010, [http://www.sde.org.tr/tr/ haberler/1072/latin-amerikada-iran-varligi.aspx], (Erişim: 5 Nisan 2011).

yük listeleriyle ilgili yeterli bilgiye ulaşılamaması karşısında SOUTHCOM komutanı Douglas Fraser endişelerini dile getirmiştir.[329] İran'dan Venezuela'ya silah taşındığı, Venezuela'nın da İran için uranyum taşıdığına dair iddialar da gündeme gelmiş fakat herhangi bir kanıt bulunamamıştır. ABD ayrıca Venezuela'yı İran'a destek vererek Latin Amerika'daki terörist oluşumları desteklemekle suçlamaktadır. İran'ın gözlemci devlet olarak ALBA'ya davet edilmesinin ardından ABD'nin suçlamalarının şiddeti artmıştır. 24 Ekim 2010'da ABD Kongre üyeleri Ted Poe, Brad Sherman, Ileana Ros-Lehtinen, Dan Burton ve Bob Inglis'in imzalarıyla PdVSA Başkanı Rafael Ramírez'e gönderilen mektupta, İran'la işbirliğinin devam etmesi halinde ABD'li şirketlerin Venezuela petrol sanayinde çalışmayacağı ve bazı yaptırımların gündeme geleceği yönünde uyarılarda bulunulmuştur.[330]

ABD yönetimini kaygılandıran İran'la yakın askeri ve ticari ilişkiler benzer şekilde Rusya ile de kurulmuştur. Chávez, Rusya'yı aynı İran gibi "çok kutuplu dünya düzenini kurmak için verilen mücadelede bir müttefik" ve "stratejik ortak" olarak tanımlamaktadır. Venezuela ve Rusya arasında 2005'ten bu yana 4,4 milyar dolar tutarında 12'den fazla silah satımı anlaşması imzalanmıştır.[331] 2007'de Venezuela, Çin ve Hindistan'dan sonra Rus silahlarının en büyük alıcısı durumuna gelmiştir. 10 Ekim 2008'de Medvedev hükümeti Venezuela askeri üssünden iki adet stratejik ağır bombardıman uçağı Tu-160'ın havalandığını, birkaç gün Karayip hava sahasında kalacağını duyurmuştur. 26-27 Kasım 2008'de Dmitri Medvedev ortak

[329] "US Concerned About Lack of Transparency in Iran-Venezuela Flights", *El Universal*, 5 Nisan 2011, [http://english.eluniversal.com/2011/04/05/us-concerned-about-lack-of-transparency-in-iran-venezuela-flights.s html], (Erişim: 7 Nisan 2011).
[330] "US Lawmakers Warn PdVSA About Consequences of Coopertion With Iran", *El Universal*, 5 Ocak 2011, [http://english.eluniversal.com/2011/01/05/en_eco_esp_us-lawmakers-warn-pd_05A4935811.shtml], (Erişim: 7 Nisan 2011).
[331] Ian James, "Venezuela-Russia Ties Deepen Despite US Pressure", *Associated Press*, 18 Eylül 2008, [http://www.breitbart.com/article.php?id=D939AOU81&show_article=1], (Erişim: 5 Nisan 2011).

askeri anlaşmaları kontrol etmek için Karakas'a gelmiştir. Bu ziyaret sırasında nükleer işbirliği de gündeme gelmiş, özellikle nükleer santrallerin güvenliği, deneysel reaktör ve atom merkezlerinin inşası ve uranyumun zenginleştirilmesi gibi konularda işbirliği öngörülmüştür. Ekim 2010'da Rusya, Venezuela'nın ilk nükleer santralini inşa etmesi için yardım etmeyi kabul etmiştir.[332] Rusya ayrıca en büyük petrol şirketi Rosneft'in, Venezuela'nın Almanya'daki dört rafinerisini satın alacağını açıklamıştır. Rosneft, PdVSA'nın BP ile birlikte sahip olduğu Ruhr Oel'in yüzde 50 hisseleri için 1,6 milyar dolarlık ödeme yapmıştır.

Bunun yanı sıra ilişkilerin siyasi boyutu da bulunmaktadır. 2008'de ABD'nin Gürcistan'ı desteklediği Güney Osetya savaşında Venezuela Rusya'yı desteklemiş, Chávez 10 Eylül 2009'da Venezuela'nın Güney Osetya ve Abhazya'yı tanıdığını açıklamıştır. Böylelikle Venezuela, Rusya ve Nikaragua'dan sonra bu ülkelerin bağımsızlıklarını tanıyan üçüncü devlet olmuştur.

2009 sonunda Chávez, Kolombiya ile savaşın eşiğine geldiğinde Venezuela'nın Rusya'dan kısa menzilli ve havadan karaya füze satın aldığını ve bu füzelerin Kolombiya'yı vurabilecek özellikte olduğunu açıklamıştır.[333] İki ülkenin ilişkilerinde ABD'yi en çok kaygılandıran da Venezuela'nın Rusya'dan silah alımını artırması olmuştur. Chávez artan silahlanmanın savunma amaçlı olduğunu söylese de ABD yönetimi, Venezuela'nın Latin Amerika'da bir silahlanma yarışı başlatacağından ve bölgenin dengelerini değiştireceğinden endişelenmektedir. Eylül 2009'da Rusya'nın Venezuela'ya 92 tank ve uçaksavar füzesi almak için 2,2 milyarlık kredi vermesi üzerine ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Ian Kelly,

[332]"Chávez Signs Nuclear Deal in Russia", *El Cezire*, 15 Ekim 2010, [http://english. aljazeera.net/news/ europe/2010/10/201010151473529461.html], (Erişim: 6 Nisan 2011).
[333] Daha sonra Rusya Savunma Bakanlığı'ndan bir yetkili, Veneuela'ya söz konusu dönemde füze satılmadığına dair bir açıklama yapmıştır.

ABD'nin Venezuela ve Rusya arasındaki silah anlaşmalarından rahatsız olduğunu açıklamıştır.[334]

Tablo 5'te görüldüğü gibi Venezuela hükümetinin silah ithalatı 2006'dan itibaren Rusya'dan yapılan ithalatlarla artmış, 1998'den bu yana yapılan toplam 3,17 milyar dolarlık silah ithalatının yüzde 82'si 2006'dan sonraki dönemde ağırlıklı olarak Rusya'dan yapılmıştır.

Venezuela'nın özellikle Rusya'dan silah almaya başlayarak askeri harcamalarını artırmasının en büyük sebeplerinden biri, Washington yönetiminin askeri alanda Venezuela'ya uyguladığı yaptırımlardır. ABD ve Venezuela arasındaki gerilim başından itibaren diplomatik ilişkilere yansıdığı kadar askeri ilişkilere de yansımıştır. Chávez'in iktidarıyla birlikte ikili düzeyde askeri ilişkiler Venezuela ve ABD yönetimlerinin karşılıklı olarak birbirlerine tepkilerini ortaya koydukları bir alan haline gelmiştir. Daha 1999'da göreve başlamasından kısa bir süre sonra Chávez, Karakas'taki Amerikan Askeri Heyeti'ni kovmuş, askeri alandaki tüm işbirliği programlarını iptal etmiştir.[335] Eylül 2001'de ise Chávez, Bush'un "terörle mücadele" politikası kapsamında başlattığı Afganistan Savaşı'na tepki olarak ABD askeri personelinin Venezuela Savunma Bakanlığı'yla çalışmasına olanak sağlayan bir anlaşmayı iptal etmiştir.

[334] "US Concerned Over Venezuela-Russia Arms Deal", *Reuters,* 14 Eylül 2009, [http://www.reuters.com/article/2009/09/15/us-usa-venezuela-arms-idUSTRE58E0TY20090915], (Erişim: 4 Nisan 2011).
[335] C. A. Romero ve J. Corrales, 2010, s. 226.

Tablo- 5

Venezuela'nın Silah İthal Ettiği Ülkeler ve İthalat Tutarları (Milyon dolar)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Toplam
Çin									14	27	41	41	157	278
Fransa		29	29	5	5									68
Almanya					8								8	16
İsrail					25		9	9	9					51
İtalya			13	1	1							3	5	22
Hollanda		23	23	20				11	6			13	34	129
Polonya		11	28	11										50
Rusya									356	758	702	252	57	2124
K.Kore			45											45
İspanya	8											32	86	126
İsveç			18	18										36
İsviçre												4	8	12
Britanya								4						4
Ukrayna													11	11
ABD		17		5	11	13								46
Toplam	8	80	110	105	50	13	9	23	383	785	743	344	365	3017

Kaynak: SIPRI

ABD hükümeti açısındansa askeri alan, Venezuela'ya karşı cezalandırıcı politikaların izlendiği en belirgin alan olmuştur. Ekim 2005'te ABD yönetimi, İsrail'in Venezuela'nın F-16 uçakları için sağladığı teknik yardımı askıya almasını sağlamış, bir ay sonra da Avrupa Hava Savunma ve Uzaycılık Şirketi'nin (EADS) İspanya'daki şubesi olan EADS-CASA'yı Venezuela'ya C-295 uçaklarının satışını ve bu uçaklara yapılacak teknolojik desteği iptal edilmesi için ikna etmiştir.[336] Mayıs 2006'da ise dünyanın en büyük dördüncü uçak üreticisi olan Brezilyalı şirket Embraer'in Venezuela'ya Super-Tucano uçakları satışını durdurmasında etkili olmuştur. Ayrıca 15 Mayıs 2006'da ABD yönetimi, terörle mücadeleye destek vermediği gerekçesiyle ABD şirketlerinin Venezuela'ya silah, askeri ürün ve ekipman satışını yasaklamıştır. Örneğin ABD'nin Venezuela'ya, filosundaki F-16'lar için yedek parça satmamasından dolayı eldeki uçakların büyük bölümü tam kapasiteyle hizmet verememektedir. Ekim 2008'de ise Washington, Kuzey Kore, Suriye ve İran'a silah satan Venezuela Askeri Sanayi Şirketi CAVIM'e "kitle imha silahlarının ve balistik füze savunma sistemlerinin gelişmesine katkıda bulunabilecek potansiyele sahip olduğu" gerekçesiyle yaptırım uygulamıştır.[337] CAVIM'le yapılan tüm sözleşmeler iptal edilmiş, ABD firmalarının bu şirketle ticaret yapması yasaklanmıştır.

Bütün bu askeri yaptırımlar karşısında Karakas yönetimi Rusya'dan silah almaya başlayarak Amerikan ablukasını kırmaya çalışmaktadır. Bu süreçte ABD yönetiminin Venezuela'ya uyguladığı askeri yaptırımlardan Rusya da payını almıştır.

---

[336]Ricardo Adrián Runza, "La Construcción de Una Comunidad de Seguridad en América del Sur a la Luz de la Adquisición de Armamento", Haziran 2008, [http://library.fes.de/pdf-files/bueros/la-seguridad/50503.pdf], (Erişim: 1 Nisan 2011).

[337]Russ Dallen, "US Blacklists Venezuelan State-owned Arms Maker", *Latin American Herald Tribune*, Ekim 2008, [http://laht.com/article.asp?CategoryId=10717&ArticleId=319471], (Erişim: 1 Nisan 2011).

Ağustos 2006'da ABD yönetiminin İran'a yapılan silah satışlarını gerekçe göstererek Rus silahlarının ihracatından sorumlu Rosoboronexport şirketi ve Rusya'nın başlıca askeri avcı uçağı üreticisi Sukhoi'ye uyguladığı yaptırımlar karşısında Rusya Savunma Bakanı Sergei Ivanov "asıl sebebin Venezuela hükümetiyle yapılan askeri anlaşmalar" olduğunu söylemiştir.[338]

Son olarak Venezuela'nın Çin ile ilişkileri de İran ve Rusya gibi stratejik ortaklık düzeyine gelmiş ve Chávez döneminde ticari ve askeri alanda yapılan işbirliği anlaşmalarıyla gelişmiştir. 2003-2008 arasında iki ülke arasındaki ticaret 10 kat artmış, Chávez iktidara geldiğinde 500 milyon dolar olan ticaret hacmi 2009'da 7,15 milyar dolara yükselmiştir. Böylece Çin, ABD'den sonra Venezuela'nın en büyük ikinci ticaret ortağı olmuştur. Venezuela ise Çin'in Latin Amerika'da en çok yatırım yaptığı ülke konumuna gelmiştir.

Çin, Venezuela ile imzaladığı Stratejik Enerji Planı kapsamında Venezuela'dan petrol ithalatını artırarak günde yaklaşık 150 bin varile çıkarmış, uzun dönemde bunun günde 300 bin varile yükseltilmesi hedeflenmiştir. Bir diğer hedefse Çin'in Venezuela'nın ekşi ham petrolünü arıtabilecek rafinelerinin artırılmasıdır. Çin'in rafinelerin yaklaşık yüzde 13'ü ekşi ham petrol arıtabilmektedir, dolayısıyla günlük ekşi ham petrol arıtma kapasitesinin yaklaşık 400 ila 500 bin varil artırılması planlanmaktadır.

Bunun yanı sıra Venezuela Çin'den aldığı 5 milyar dolarlık krediyle enerji ve tarım sektörlerinde 19 altyapısal projeyi hayata geçirmiştir.[339] Çin ve Rusya'dan alınan krediler, Chávez hükümetinin IMF ve Dünya Bankası kredilerine karşı

[338]Jody Nesbitt, "U.S. Sanctions on Russian Arms Becouse of Venezuelan Arms Deal, says Russians", 10 Ağustos 2006, [http://venezuelanalysis.com/news/1879?page=32], (Erişim: 1 Nisan 2011).
[339]James Suggett, "Latest Venezuela-China Deals: Orinoco Agriculture, Civil Aviation, Steel, and $5 Billion Credit Line", 4 Ağustos 2010, [http://venezuelanalysis.com/news/5548], (Erişim: 3 Nisan 2011).

kullandığı önemli bir alternatif olmuştur. Daha düşük faizli ve belli ekonomi politikaları dayatmayan bu kredilerle birçok kalkınma projesi hayata geçirilmiştir. Çin açısından ise verdiği krediler uzun dönemde alacağı petrolün ön ödemesi olmuştur.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde özellikle Çin'den Venezuela'ya teknoloji transferi ön plana çıkmaktadır. Çin Venezuela'ya telekomünikasyon sanayi ve yüksek teknolojik altyapısını geliştirmesi için destek olmaktadır. Ekim 2008'de Çin, Venezuela için uzaya telekomünikasyon uydusu göndermiş, yayın, eğitim, ulaşım ve sağlık hizmetinde kullanılacak Simón Bolívar adlı uydu Venezuela'nın ilk telekom uydusu olmuştur. Chávez, 241 milyon dolarlık yatırım yaptığı uydu projesinin Venezuela'nın bilimsel ve teknolojik bağımsızlığı için stratejik bir önemi olduğunu açıklamıştır.[340] Venezuela ayrıca Çin'den 24 K-8 uçaklarıyla radar ve diğer uçak ekipmanları satın almaktadır.

Venezuela'nın ekonomik ilişkilerini çeşitlendirerek ABD'ye bağımlılığı azaltmayı amaçlayan Chávez, Çin'le ekonomik ilişkilerinin "stratejik ve ideolojik" boyutlarına her seferinde vurgu yapmaktadır. Çin açısındansa artan enerji ihtiyacını karşılayabileceği kaynakları çeşitlendirmek, Venezuela gibi petrol zengini ülkelerle yakın ilişkiler kurarak enerji güvenliğini sağlamak ve özellikle Körfez ülkelerine olan bağımlılığını azaltmak hayati derecede önemlidir. Küresel bir ekonomik güç olarak yükselen Çin'in Batı yarımküredeki enerji sektöründe artan rolü ve bölge rezervlerinden daha fazla faydalanması ABD'nin enerji güvenliği açısından da önemli sonuçlar doğurmaktadır.

---

[340]"Venezuela's First Satellite Launched from China", *CNN*, 30 Ekim 2008, [http://articles.cnn.com/2008-10-30/tech/venezuela.satellite_1_first-satellite-xichang-satellite-launch-centertelecommunications-satellite?_s=PM :TECH], (Erişim: 26 Haziran 2010).

Çin'in petrol tüketimi yılda yüzde 7,5 artmakta, bu oran tüketimin ABD'den 7 kat daha fazla arttığını göstermektedir.[341] 2001'den bu yana dünyada petrol talebindeki artışın yüzde 40'ından sorumlu olan Çin'in petrol ithalatının 2030'da dünyanın en büyük petrol ithalatçısı ABD'nin bugünkü ithalat miktarına erişeceği tahmin edilmektedir.[342] Çin'in artan enerji ihtiyacı ve Latin Amerika ülkeleriyle gelişen enerji ilişkileri, iki ekonomik güç arasında Ortadoğu'da süren enerji rekabetini böylelikle Batı yarımküreye taşımıştır. Çin, Venezuela'yı bölgedeki ekonomik ve siyasi stratejilerinde bir köprü olarak görmektedir.

Çin'in Latin Amerika'da enerji kaynakları için rekabete girmesi ABD için yeni ve belirsiz bir dinamik yaratmıştır. Çin'in bölgede artan etkisi uzun dönemde küresel petrol piyasasındaki arz-talep dengesini ABD aleyhine değiştireceği gibi, bölgedeki ABD ekonomik ve güvenlik çıkarlarına aykırı düşmektedir. ABD yönetiminin 11 Eylül sonrası stratejik hedeflerinden biri, dünya enerji kaynaklarının kontrolünü ele geçirmek ve bunların Çin gibi hegemonyasına rakip olacak büyük güçlerin eline geçmesini önlemektir. Bu yüzden Çin'in petrol politikası ve özellikle Venezuela, İran ve Sudan ile kurduğu yakın ilişkiler ABD yönetimini rahatsız etmektedir. Ayrıca Venezuela'nın İran'la olduğu gibi Çin'le Amerikan karşıtı bir stratejik ortaklık kurması, ABD ekonomisini kıtada izole edecek potansiyele sahiptir. ABD'nin ekonomik olarak kıtada izole edilmesine yönelik bir girişim söz konusu olmamasına ve söz konusu olsa bile gerçekleşmesinin kolay olmamasına rağmen, böyle bir potansiyelin oluşmasını ABD doğrudan ekonomik güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılamaktadır.

---

[341] "Fueling the Dragon: China's Race into the Oil Market", *Institute for the Analysis of Global Security*, 5 Ekim 2010, [http://www.iags.org/china.htm], (Erişim: 7 Nisan 2011).

[342] CIA The World Factbook 2008 rakamlarına göre ABD günde 11,31 milyon, Çin ise 4,39 milyon varil petrol ithal etmektedir.

Sonuç olarak Chávez yönetiminin gerek bölgedeki gerek bölge dışındaki ikili ilişkileri Bolivarcı dış politikanın belirlediği ABD hegemonyasına karşı çok kutuplu bir dünya düzeni kurma hedefiyle yakından ilgilidir. Bu yüzden bir yanda ABD politikaları Chávez'i hegemon güce karşı ittifaklar kurmaya yöneltmekte, diğer yanda Chávez'in geliştirdiği bu ilişkiler ABD'nin çıkarlarına açıkça ters düştüğünden Washington yönetimini bölgeye yönelik daha sert tedbirler almaya sevk etmektedir. Böylece iki ülke arasındaki gerilim hegemon güçle karşı-hegemon güç arasındaki bu diyalektik etkileşiminden doğmakta ve bu diyalektik ilişki gerilimi beslemeye devam etmektedir.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında Chávez döneminde Venezuela'nın ABD'ye yönelik politikaları, karşı-hegemonik bir gücün hegemon güce yönelik politikaları olarak ele alınmış, bu karşı-hegemonik hareketin dinamiklerini anlayabilmek için Bolivarcı projenin hangi süreçlerden geçmekte olduğu ve nasıl politikalarla ilerlediği incelenmiştir.

Robert Cox'un geliştirdiği Gramşiyan perspektiften yararlanarak hegemonya ve karşı-hegemonya kavramlarının ele alındığı ilk bölümde, Venezuela-ABD ilişkileri, alternatif dünya düzenlerinin sorgulanmasına olanak tanıyan Eleştirel Kuram'ın sunduğu teorik araçlarla kavramsallaştırılmıştır. Venezuela örneğinde karşı-hegemonyanın doğuşu ve gelişim süreci bu kuramsal yaklaşım çerçevesinde incelenmiştir.

1980'lerde dünyada gelir dağılımının eşitsiz olduğu bölgeler arasında ilk sıralarda yer alan Latin Amerika'da 1990'larla birlikte neoliberal küreselleşme ve sermayenin uluslararasılaşması süreci bölgedeki eşitsizliklerin artmasına ve ekonomik krizlerin derinleşmesine sebep olmuştur. Neoliberalizm karşıtı toplumsal hareketlere hız kazandıran bu durum, uluslararası sermaye birikimli küreselleşmeyi reddeden ve daha insancıl başka bir dünyayı amaçlayan bir mücadeleyi de beraberinde getirmiştir. 1990'lar yeni bir tarihsel mücadeleye sahne olmuş, "tarihin sonu" ve "medeniyetler çatışması" tezleriyle liberalizmin zaferinin ilan edildiği bu dönem, aynı zamanda alternatif dünya düzenleri arayan güçlerin marjinalleşmesine yol açmıştır. Washington Konsensüsü ile neoliberal programların uygulandığı Latin Amerika ülkelerinde böylelikle halk ayaklanmaları ve isyanlarla başlayan karşı-

hegemonik bir potansiyel oluşmaya başlamıştır. Venezuela'da "büyük dönüş" adıyla uygulanan bu neoliberal reformlar Şubat 1989'da hükümet tarafından kanla bastırılan El Caracazo halk ayaklanmasına yol açmış ve bu süreç ülkeyi 40 yıllık siyasi geleneğiyle yüzleştiren bir yol ayrımına getirmiştir. Ulusaşırı sermayeye eklenmeyi öngören neolibeal sürecin yan etkilerine karşı bir "savunma mekanizması" olarak gelişen bu ayaklanma, Venezuela'da mevcut düzenin yıkılmasında ve Chávez'in Bolivarcı projesinin siyaset sahnesine çıkmasında en önemli etken olmuştur. Tezin ikinci bölümde bu doğrultuda Bolivarcı devrim modelinde somutlaşan karşı-hegemonya potansiyelinin ortaya çıkış süreci incelenmiştir.

Chávez'i iktidara getiren süreç Bolivarcı hareketin karşı-hegemonik dinamiklerini de gösterir. ABD'nin neoliberal politikalarına alternatif yaratmaya söz vererek iktidara gelen Chávez için, bu alternatifi üretebilmek iktidarda kalmasının ana koşulu olmuştur. Başka bir ifadeyle ABD hegemonyasına karşı verdiği mücadele var oluşsal bir mesele haline gelmiştir. Chávez'in Bolivarcı projesini ABD karşıtlığı üzerine kurması, hem bölgedeki hem de dünyanın geri kalanındaki bütün sorunların kaynağını ABD hegemonyasına dayalı düzende araması, zamanla Chávez'in hareketinin milliyetçi ve popülist karakterini güçlendirmiştir. Öyle ki Chávez bugün hem iç politikada hem de dış politikada popülist araçları en etkin kullanan liderlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Chávez'in popülist eğilimleri ABD karşıtlığı temelinde güçlenirken, diğer yandan popülist politikalar ve söylemler Chávez'in karşı-hegemonik mücadelesine katkı sağlamaktadır. İktidara gelişinden itibaren gücün ve kaynakların hem bölgesel hem küresel olarak yeniden dağıtılması gerektiğini savunan Chávez, uzun bir sömürgecilik tarihi olan Latin Amerika halkları genelinde aşırı yoksul ve marjinal kesimlerin desteğini kazanmıştır.

Daha bağımsız bir siyaset ve ekonomi modeli yaratmaya çalışan ve hem bölgede hem de dünyada ABD üstünlüğüne meydan okuyan Chávez'in hareketine karşı-hegemonik bir karakter kazandıran unsurlar ise 2005'ten sonra belirginleşmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında belirlenen Bush doktrini, ABD yönetiminin Latin Amerika'da da daha saldırgan ve müdahaleci politikalar izlemesinde etkili olmuştur. Nisan 2002'de Washington'un Chávez'e karşı gerçekleştirilen darbeyi desteklemesi ve ardından 2004'te yine Chávez'i iktidardan düşürmeye yönelik yapılan grev ve referandumda muhaliflerin kampanyalarını finanse etmesi, bütün bu süreçlerden güçlenerek çıkan Chávez'in direnişini karşı-hegemonik bir harekete dönüştürmüştür. Bu noktadan sonra Chávez için ABD hegemonyasına dayalı bir düzende "hayatta kalmak" imkansız hale gelmiş ve hegemon gücü dengelemenin ötesinde onun çıkarlarına doğrudan meydan okuyan alternatif yapılar kurarak bölge genelindeki karşı-hegemonik potansiyeli hayata geçirmeye çalışmıştır. Venezuela'da Bolivarcı devrimle başlayan süreç, 2005'ten itibaren bölge genelinde karşı-hegemonik yapı ve kurumlarla gelişmeye başlamıştır. Tezin üçüncü bölümünde bu yapı ve kurumların nasıl işlediği analiz edilmiştir. Eksiklerine rağmen karşı-hegemonik bir ekonomi modeli öngören 21. yüzyıl sosyalizmi temelinde birçok proje böylelikle hayata geçirilmiştir. Alternatif bir kalkınma yolu izlemek isteyen toplumsal güçlerle, sosyal düzende belli bir kurumsallaşmış fikirler ALBA'yı FTAA'ya karşı verilmiş diyalektik bir cevap, dolayısıyla karşı-hegemonik bir hareket haline getirmiştir.

Yine aynı dönemde Bolivya'da Morales, Ekvador'da Correa ve Nikaragua'da Ortega gibi Chávez tarzı ekonomi ve siyaset izleyen liderlerin işbaşına gelmesiyle bölgede güçlü bir radikal sol eksen oluşmuştur. Bunun yanı sıra 2008'in ortalarından

itibaren baş gösteren küresel ekonomik krizin de etkileriyle MERCOSUR ülkeleri de neoliberalizm karşıtı bir entegrasyon sürecine sıcak bakmaya başlamış, bu durum Latin Amerika'nın karşı-hegemonik bir blok olarak yükselme şansı ve olanağını artırmıştır. Ayrıca Chávez döneminde Çin, Rusya ve İran gibi güçlü bir karşı-hegemonya potansiyeli olan ülkelerle işbirliği sonucu sadece Venezuela için değil Latin Amerika genelinde birçok ülke için yeni ticaret ortaklıkları ve yatırım imkanları doğmuş, yeni müttefikler edinilmiştir.

Venezuela'nın karşı-hegemonik projesinin başarı şansını azaltan ve en çok zorlaştıran faktörler arasında ABD'ye ekonomik bağımlılık gelmektedir. Chávez'in projesi petrol gelirleriyle finanse edildiği ve petrol ihracatında ABD pazarına bağımlılık devam ettiği sürece, bu modelin sürdürülebilir olması zorlaşmaktadır. Bu bağımlılığa rağmen ABD hegemonyasına meydan okuyan ve bağımlılığı bir ölçüde azaltmayı başaran Chávez'in karşı-hegemonik hareketini gerçekleştirmesinin tek yolu Latin Amerika'nın güçlü bir ekonomik kutup olarak yükselmesi, İran, Rusya ve özellikle de ABD'nin yerini alarak, aynı boyutta bir ticaret ortağı olabilecek Çin'le müttefikliğin devam etmesidir. "Disipline edici" neoliberalizme bağlı olan Latin Amerika ülkelerinin karşı-hegemonik bir blok olarak yükselme şansı bu bağları koparmakla başlayacak, bağımlılık azaldıkça karşı-hegemonya güçlenecektir.

Bu yüzden Chávez bölge bazında bir karşı-hegemonya yaratmak için bölgedeki tüm ülkeleri seferber ederek Latin Amerika birliğinin sağlanmasını öncelikli hedef olarak belirlemiştir. Eğer Chávez'in hedeflediği düzeyde bir entegrasyon gerçekleşirse Latin Amerika, ABD, Japonya ve Avrupa Birliği'nden sonra dünyanın en güçlü dördüncü ekonomisi; Çin ve Hindistan'dan sonraysa dünyanın en büyük üçüncü pazarı olacaktır. Bununla birlikte bölgenin sahip olduğu doğal kaynaklar ve

madenlerin zenginliği, Latin Amerika'yı ekosistemi en geniş biyo-çeşitliliğe sahip olan ekonomik blok haline getirecektir. Ayrıca bölge, dünya ekonomik düzeninde stratejik bir öneme sahip olacak ve uluslararası finans sisteminde Latin Amerika'nın rekabet gücü artacaktır. Böylelikle hammadde zengini olan bölge, kendisine dünya pazarında sağlam bir yer edinerek ABD'ye bağımlılığını azaltacaktır. Böyle güçlü bir ekonomik blok, ancak 21. yüzyıl sosyalizmi ya da başka bir alternatif kalkınma modeliyle oluşursa ulusaşırı sermayenin önüne set çekmeyi başarabilir. Aksi takdirde mevcut düzene ve hegemonyaya rıza gösteren ve neoliberal ekonomik sistemin bir parçası haline gelen bir yapı ortaya çıkacaktır. Nitekim bölgeselleşme ve küreselleşme dinamik süreçlerdir ve Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşmeye tepki olarak doğan *yeni bölgeselleşme* süreci, küreselleşme karşıtı dinamikler içerse de, küreselleşmeyi tamamlayıcı unsurlar da barındırır. Bu yüzden Latin Amerika entegrasyon sürecinde neoliberal sisteme eklemlenecek değil ona alternatif yaratmaya çalışacak dinamiklerin öne çıkması, karşı-hegemonik bir yapıyı gündeme getirebilir. Zira Latin Amerika'da 21. yüzyılda yükselen sol dalga, bölgedeki iradenin bu yönde olduğuna işarettir.

ABD açısından özellikle Bush döneminde hayal kırıklığına sebep olan sadece önemli bir pazar olarak gördüğü bölgede ekonomik olarak sorunlar yaşaması değildir. Zira yakın müttefik olarak gördüğü, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri Şili ve Meksika, 2003'te Irak işgaline yönelik oylamada ABD önerisine karşı oy vermişlerdir. ABD'nin "terörle mücadele"sine sadece birkaç Orta Amerika ülkesinin destek vermesi, ABD hegemonyasının yaşadığı meşruiyet krizini açıkça gözler önüne sermektedir. Gittikçe derinleşen bu meşruiyet krizi Chávez'in karşı-hegemonik oluşumu için büyük bir fırsat yaratmıştır. Latin Amerika'da

Washington'un moral otoritesinin sarsılmasıyla birlikte neoliberal politikaların sonucu ortaya çıkan ve 1930'lardaki Büyük Bunalım kadar ciddi sonuçlar doğuran küresel ekonomik kriz de hegemonyanın krizine eşlik etmiştir. Paul Krugman gibi Nobel ödüllü, dünyaca ünlü ekonomistlerin Bush yönetiminin ekonomi politikalarını bu büyük finansal krize yol açmakla eleştirmesi, kuşkusuz ABD politikalarının yeniden sorgulanmasına yol açmıştır. Kısacası hegemon gücün meşruiyetini kaybetmeye başlaması, karşı-hegemonik güçlere meşruiyet kazandırmaktadır.

Son bölümde Venezuela ve ABD arasında öne çıkan ikili meseleler ve bölgesel sorunlar ele alınmış, iki ülke arasında gerilimi besleyen unsurların hegemon ve karşı-hegemon güç arasında süren diyalektik ilişkiden kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Hegemonya, karşı-hegemonyayı önceleyen bir yapı olduğu için, hegemonyanın doğası hegemonyaya karşı direnişin doğasını da belirler. Bu yüzden ABD'nin hem Latin Amerika genelinde hem de Venezuela özelinde uyguladığı politikalar, bölgedeki hegemon gücün doğasını dolayısıyla da Chávez'in karşı-hegemonik direnişinin doğasını anlamamızı sağlar. Hegemonya, kendisiyle işbirliği yapmayan ülkeleri, hegemonik düzene bir tehdit olarak görür ve farklı yollarla onu cezalandırmaya çalışır. 21. yüzyılın ilk on yılında ABD yönetimi de Chávez döneminde Venezuela'yı demokrasi ve insan hakları için, bölgedeki istikrar ve güvenlik için ve en nihayetinde ABD'nin ulusal çıkarları için ciddi bir tehdit olarak göstermiştir. Chávez, ABD aleyhine bölgedeki dengeleri değiştirebilecek bir endişe unsuru olmuştur. Washington, bu sebeple hem Venezuela'da muhalif gruplarla arasındaki bağları sıkı tutarak "demokrasi teşviki" adı altında bu gruplara para aktarmaya devam etmiş hem de Venezuela'yı bölgede tecrit etme çabalarını sürdürmüştür. Bölgedeki sadık müttefiki Kolombiya'da uyuşturucu kaçakçılığıyla

mücadele kapsamında faaliyetlerini artırmış, bu ülkede askeri üsler edinmiş, ayrıca Brezilya, Şili, Meksika, Uruguay ile ticari bağlarını geliştirmiştir. Buna karşı Chávez de aynı stratejiyi bölgede ABD'ye karşı müttefik toplamak için kullanmış, hem enerji anlaşmalarıyla hem de kapsamlı sosyal programlarla bölgedeki eşitsizlikleri giderici bir politika izleyerek neoliberalizm karşıtı bir altyapı oluşturmuştur.

ABD'nin Latin Amerika'daki hegemonyası ekonomik temeller üzerine kurulmuştur. Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin genel olarak bölgeye yönelik ilgisinin azaldığı yönünde yaygın bir kanı olsa da Latin Amerika ABD için hammadde tedarikçisi olması bakımından hala önemli bir pazardır. Nitekim Venezuela ile ikili ilişkilerde, ekonomik bağımlılığın tek taraflı değil karşılıklı olduğu unutulmamalıdır. Her ne kadar Venezuela'nın bağımlılığı daha fazlaysa da ABD'nin de bir ölçüde Venezuela petrolüne bağımlı olması Washington'un hareket alanını daraltmaktadır. Öyle ki karşılıklı bağımlılık bu kadar yüksek ve kırılması maliyetli olmasa, iki ülke arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkiler muhtemelen çoktan kopmuş olurdu. Zira ABD yönetiminin ticaret ortakları arasında bu kadar siyasi sorun ve kriz yaşadığı başka bir ülke bulunmamaktadır. Bush döneminde iki ülke arasında zirveye tırmanan gerilimin, Obama yönetimiyle yerini yumuşamaya bırakacağı öngörülmekteydi. Fakat ABD yönetimi Venezuela'ya karşı daha olumlu politikalar izlese bile Chávez "var oluşsal" bir mesele haline getirdiği karşı-hegemonik mücadelesinden vazgeçmeyecektir. Bu yüzden ikili ilişkilerde bir değişme beklemek gerçekçi değildir ve Chávez iktidarda kaldığı sürece Venezuela-ABD ilişkilerinin "kopmadan" çatışma içinde devam etmesi muhtemel görünmektedir. Bu yüzden bu tez "ikili ilişkilerin iyileştirilmesi için yapılması gerekenler" başlığında bir bölüme yer vermemiştir.

Chávez, Latin Amerika'daki entegrasyon sürecinin neoliberalizm karşıtı radikal bir sol eksen üzerine kurulması ve ABD hegemonyasının dayandığı ekonomik temellerin yıkılması için önemli adımlar atmıştır. Hegemonik düzeni güçlendirmek, enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamak, ulusaşırı sermayeyi yaymak, bölgesel güvenliği sağlamak, küresel güvenliğin maliyetini düşürmek ve küresel terörizmle mücadelede işbirliği sağlamak gibi ABD'nin Latin Amerika'daki hegemonik çıkarlarına doğrudan zarar vermeyi hedefleyen Chávez, 2005'ten bu yana gerek kurumsal gerek ideolojik araçlarla bu yolda önemli adımlar atmıştır. Birçok düşünürün Latin Amerika birliğinin sağlanması ve güçlü bir alternatif bloğun doğması halinde ABD hegemonyasının bölgedeki etki alanın azalacağına inanması, Chávez'in karşı-hegemonya oluşumu için doğru yolda ilerlediğini gösterir. İşbirliği, direnmekten fazlasıdır ve Latin Amerika halklarının direniş tarihinde böylelikle yeni bir sayfa açılmıştır. Fakat Chávez'in karşı-hegemonik mücadelesinin başarı şansını artıran ve azaltan faktörler göz önünde bulundurulduğunda gerçekleşme potansiyeli olan fakat çok zor bir süreç belirmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Ahearn, Raymond J., "Trade and the Americas", Frank Columbus (Der.), *Politics and Economics of Latin America*, Huntington, Nova Science Publishers, 2007, s. 135-180.

Boudin, Chesa ve Gabriel González, Wilmer Rumbos, *Venezuelan Revolution: 100 Questions 100 Answers,* New York, Thunder's Mouth Press, 2006.

Cardozo, Elsa ve Richard S. Hillman, "Venezuelan Foreign Policy: Petroleum, Democratization, and International Affairs." Mora, Frank O. Ve Jeanne A. Hey. (Der.), *Latin American and Caribbean Foreign Policy*, Lanham Md, Rowman & Littlefield, 2003, s. 145-165.

Chávez, Hugo, *El Golpe Fascista Contra Venezuela*, Havana, Ediciones Plaza, 2003.

Chomsky, Noam, *Sömürgecilikten Küreselleşmeye,* M. Erdem Sakınç (Çev.), Ütopya Yayınevi, İstanbul, 2003.

Conniff, Michael L.(Der.), *Populism in Latin America*, Tuscaloosa, University of Alabama Press, 1999.

Cox, Robert, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", Stephen Gill (Der.), *Gramsci, Historical Materialism and International Relations,* Cambridge University Press, Toronto, 1993, s. 49-66.

Crandall, Russell, *The United States and Latin America after the Cold War*, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 2008.

Da Silva, Elsa Cardozo ve Richard S. Hillman, "Venezuela: Petroleum, Democratization, and International Affairs", Frank O. Mora ve Jeanne A. K. Hey (Der.), *Latin American and Caribbean Foreign Policy*, Oxford, Rowman&Littlefield Publishers, 2003, s. 145-164.

Dieterich, Heinz, *21. Yüzyılın Sosyalizmi,* Beray Tamar ve Canan Şahin (Çev.), İstanbul, Pencere Yayınları, 2007.

Eastwood, Jonathan, *The Rise of Nationalism in Venezuela*, Gainesville, University Press of Florida, 2006.

Edgington, Thomas Benton, *The Monroe Doctrine*, Boston, Little, Brown, and Company, 1904.

Ellner, Steve ve Daniel Hellinger (Der.) *Venezuelan Politics in the Chávez Era: Class, Polarization & Conflict*, Boulder, Lynne Reiner, 2003.

Ellner, Steve ve Miguel Tinker Salas (Der.)., *Venezuela: Hugo Chávez and the Decline of an "Exceptional Democracy",* Lanham, Rowman and Littlefield Publishers, 2006.

Ellner, Steve, "The Hugo Chávez Phenomenon: Anti-imperialism from Above or Radical Democracy from Below?", Fred Rosen (Der.), *Empire and Dissent: The United States and Latin America,* Durham, Duke University Press, 2008, s. 205- 227.

Evans, Peter, "Counter-Hegemonic Globalization: Transnational Social Movements in the Contemporary Global Political Economy", J. Timmons Roberts ve Amy Bellone Hite (Der..), *The Globalization and Development Reader*, Oxford, Blackwell, 2007, s. 420-41.

Evers, Tilman, "Identity: The Hidden Side of New Social Movements in Latin America", David Slater (Der.), *New Social Movements and the State in Latin America*, Amsterdam, CEDLA, 1985. s. 43-71.

Harnecker, Marta, *Understanding the Venezuelan Revolution*, New York, Montly Review Press, 2005.

Gill, Stephen, *Power and Resistance in the New World Order*, New York, Palgrave Macmillan, 2008.

Golinger, Eva, *Bush versus Chávez: Washington's War on Venezuela*, New York, Montly Review Press, 2007.

Golinger, Eva, *The Chávez Code: Cracking US Intervention in Venezuela*, Massachusetts, Olive Branch Press, 2006.

Gott, Richard, *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim,* (Çev. Hasan Böğün), İstanbul, Yordam Kitap, 2007.

Gott, Richard, *In the Shadow of the Liberator: Hugo Chávez and the Transformation of Venezuela,* Londra, Verso, 2000.

Gramsci, Antonio, *Hapishane Defterleri: Felsefe ve Politika Sorunları –Seçmeler*. A. Cemgil (Çev.). İstanbul, Belge Yayınları, 2007.

İnce, Mehmet (Der. ve Çev.), *Latin Amerika'da Neler Oluyor- Venezuela Komünist Partisi*, Sorun Yayınları, İstanbul, 2009.

Karl, Terry Lynn, *The Paradox of Plenty: Oil Booms and Petro-states*, Berkeley, University of California Press, 1997.

Kelly, Janet ve Carlos A. Romero, *The United States and Venezuela: Rethinking a Relationship*, New York, Routledge, 2002.

Keyman, Fuat, "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark", A. Eralp (Der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde TemelYaklaşımlar,* İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 227-260.

Kozloff, Nikolas, *Hugo Chávez: Oil, Politics, and the Challenge to the United States,* Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2006.

Kutlu, Mehmet Necati ve Kaldone G. Nweihed ve Reinaldo Rojas, *Bolivar ve Atatürk: Atatürk ve Bolivar,* Berna Talun Üğüten (Çev.), Venezuela Bolivar Cumhuriyeti Büyükelçiliği, Ankara, 2009.

Laclau, Ernesto, *On Populist Reason,* Londra, Verso, 2005.

Lapper, Richard, *Living with Hugo: U.S. Policy toward Hugo Chávez's Venezuela,* New York, Council on Foreign Relations Press, 2006.

Lebowitz, Michael A., *Build It Now: Socialism for the Twenty-first Century*, New York, Monthly Review Press, 2006.

Levine, Daniel H., "Venezuela: The Nature, Sources and Future Prospects of Democracy", Larry Diamond, Jonathan Hartlyn, Juan J. Linz ve Seymour Martin Lipset (Der.), *Democracy in Developing Countries: Latin America,* Boulder, CO:Lynne Rienner, 1999, s. 247-289.

Linklater, Andrew, *Beyond Realism and Marxism*, Londra, Macmillan, 1990.

Lynch, John, *Simon Bolivar: A Life*, North Yorkshire, Yale University Press, 2007.

McCoy, Jennifer, "Engaging Venezuela: 2009 and Beyond", Abraham F. Lowenthal, Theodore J. Piccone ve Laurence Whitehead (Der.), *Obama Administration and the Americas: Agenda for Change,* Washington D.C., Brookings Institute Press, 2009, s. 145-166.

Panitch, Leo, "Globalisation and the State", L. Panitch and R. Miliband (Der.), *The Socialist Register 1994: Between Globalism and Nationalism,* Londra, Merlin Press, 1994, s. 60-93.

Pérez, Orlando J. "U.S. Security Policy and U.S.-Venezuelan Relations", Brian Loveman (Der.), *Addicted to Failure: U.S. Security Policy in Latin America and the Andean Region,* Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, 2006, s. 80-102.

Prevost, Gary ve Carlos Oliva Campos (Der.), *The Bush Doctrine and Latin America*, Palgrave Macmillan, 2007.

Raby, D.L., *Demokrasi ve Devrim: Günümüzde Latin Amerika ve Sosyalizm*, Ertan Günçiner (Çev.), İstanbul, Yordam Kitap, 2006.

Romero, Carlos A., ve Corrales, Javier, "Relations between the United States and Venezuela, 2001-2009: A Bridge in Need of Repairs," Jorge Domínguez ve Rafael Fernández de Castro (Der.), *Contemporary U.S.-Latin American Relations: Cooperation or Conflict in the 21st Century?*, Routledge, New York, 2010, s. 218-242.

Saint-Upery, Marc, *Meydan Okuyan Sol: Bolivar'ın Rüyası ve Güney Amerika*, Şule Sönmez (Çev.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2007.

Stoneman, Rod, *Chávez: The Revolution Will Not Be Televised: A Case Study of Politics and the Media,* Londra, Wallflower Press**,** 2008.

Slatta, Richard W. ve Jane Lucas De Grummond, *Simon Bolivar's Quest for Glory*, Teksas, Texas A & M University Press, 2003.

Sullivan, Mark P. ve Nelson Olhero, *Venezuela: Political Conditions and U.S. Policy*, New York, Nova Books, 2008.

Tanaka, Martin, "From Crisis to Collapse of the Party Systems and Dilemmas of Democratic Representation: Peru and Venezuela", Scott Mainwaring, Ana María Bejarano ve Eduardo Pizarro Leongómez (Der.), *The Crisis of Democratic Representation in the Andes*, Stanford, Stanford University Press, 2006, s. 47-77.

Temelkuran, Ece, *Biz Burada Devrim Yapıyoruz Sinyorita*, İstanbul, Everest Yayınları, 2007.

Topal, Aylin (Der.), *Latin Amerika'yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol*, İstanbul, Yordam Kitap, 2007.

Williams, Mark Eric, ‘‘The New Balancing Act: International Relations Theory and Venezuela’s ‘Soft Balancing’ Foreign Policy,’’ Jonathan Eastwood ve Thomas Ponniah (Der.), *The Revolution in Venezuela: Social and Political Change Under Chávez,* Massachusetts, Harvard University Press, 2011, s. 259-280.

Wilpert, Gregory, *Changing Venezuela by Taking Power: The History and Policies of the Chavez Government*, Londra, Verso, 2007.

Makaleler

Bieler, Andreas ve Adam David Morton, “A Critical Theory Route To Hegemony, World Order And Historical Change: Neo-Gramscian Perspectives In International Relations”, *Capital & Class,* No. 82 (Bahar 2004): 85-114.

Buxton, Julia, “Venezuela’s Contemporary Political Crisis in Historical Context”, *Bulletin of Latin American Research*, Vol. 24, No. 3 (2005): 328–347.

Cammack, Paul, “The Resurgence of Populism in Latin America”, *Bulletin of Latin American Research*, Vol. 19, No. 2 (2000): 149-161.

Canache, Damarys, “From Bullets to Ballots: The Emergence of Popular Support for Hugo Chávez”, *Latin American Politics and Society*, Vol. 44, No. 1 (Bahar 2002): 69-90.

Cannon, Barry, "Venezuela, April 2002: Coup or Popular Rebellion? The Myth of a United Venezuela", *Bulletin of Latin American Research*, Vol. 23, No. 3 (2004): 285–302.

Carballal Cano, Armando, "TeleSUR: Construyendo Una Televisión Para la Integración Latinoamericana" *Estudios Latinoamericanos*, No. 24 (Temmuz-Aralık 2009): 129-143.

Carranza, Mario E., "Clinging Together: Mercosur's Ambitious External Agenda, its Internal Crisis, and the Future of Regional Economic Integration in South America," *Review of International Political Economy*, Vol. 13, No. 5 (Aralık 2006): 802-429.

Chase-Dunn Christopher, Peter Taylor, Giovanni Arrighi, Robert Cox, Henk Overbeek, Barry Gills, Andre Gunder Frank, George Modelski, David Wilkinson, "Hegemony and Social Change", *Mershon International Studies Review*, Vol. 38, No. 2 (Ekim 1994): 361-376.

Clement, Christopher I., "Confronting Hugo Chávez: United States 'Democracy Promotion' in Latin America", *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 3 (Mayıs 2005): 60-78.

Collier, Simon, "Nationality, Nationalism, and Supranationalism in the Writings of Simon Bolivar", *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 63, No. 1 (Şubat 1983): 37-64.

Corrales, Javier, "Using Social Power to Balance Soft Power: Venezuela's Foreign Policy", *The Washington Quarterly* , Vol.32, No.4 (Ekim 2009): 97-114.

Cox, Robert W., "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Journal of International Studies,* Vol. 10, No. 2, (1981): 126-155.

Crisp, Brian F. ve Daniel H. Levine, "Democratizing the Democracy? Crisis and Reform in Venezuela", *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 40, No. 2, (Yaz 1998): 27-61.

Davila, Luis Ricardo, "The Rise and Fall and Rise of Populism in Venezuela", *Bulletin of Latin American Research*, (2000): 223-238.

Dodson, Michael ve Manochehr Dorraj, "Populism and Foreign Policy in Venezuela and Iran", *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations,* Vol. 9, No. 1, (Kış-Bahar 2008): 71-87.

Ellner, Steve, "Recent Venezuelan Political Studies: A Return to Third World Realities", *Latin American Research Review,* Vol 32, No 2 (1997): 201-218.

Erikson, Daniel P., "A Dragon in the Andes? China, Venezuela, and U.S. Energy Security", *Military Review*, Vol. 86, Issue 4, (Haziran-Ağustos, 2006): 83-90.

Evans, Peter, "Fighting Marginalization with Transnational Networks: Counter-Hegemonic Globalization", *Contemporary Sociology*, Vol. 29, No. 1, (Haziran 2000): 230-241.

Ewell, Judith, "'The Extradiction of Marcos Pérez Jiménez', 1959-63: Practical Precedent for Enforcement of Administrative Honesty?", *Journal of Latin American Studies*, Vol. 9, No. 2, (Kasım 1977): 291-313.

Fernandes, Sujatha, "Barrio Women and Popular Politics in Chávez's Venezuela", *Latin American Politics & Society*, Vol. 49, No. 3, (Sonbahar 2007): 97-127.

Gill, Stephen R. ve David Law, "Global Hegemony and the Structural Power of Capital", *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 4 (Aralık, 1989): 475-499.

Martin Hart-Landsberg, "Learning From ALBA and The Bank of the South: Challenges and Possibilities", *Monthly Review*, Vol. 61, No. 4 (Eylül 2009): 1-19.

Hawkins, Kirk, "Populism in Venezuela: The Rise of Chavismo", *Third World Quarterly*, Vol. 24, No. 6 (Aralık, 2003): 1137-1160.

Hawkins, Kirk ve David R. Hansen, "Dependent Civil Society: The Círculos Bolivarianos in Venezuela", *Latin American Research Review*, Vol. 41, No. 1 (2006):102-132.

Jung, Courtney, "The Politics of Indigenous Identity*:* Neoliberalism*,* Cultural Rights, and the Mexican Zapatistas*", Social Research,* Vol. 70, No. 2, (Yaz 2003): 433-462.

Laclau, Ernesto, "La Deriva Populista y la Centroizquierda Latinoamericana", *Nueva Sociedad,* No. 89 (Ağustos 2006): 56-61.

Leogrande, M. William, "A Poverty of Imagination: George W. Bush's Policy in Latin America", *Journal of Latin American Studies*, Vol. 39 (Mayıs 2007): 355–385.

Levine, Daniel H., "The Decline and Fall of Democracy in Venezuela: Ten Theses"**,** *Bulletin of Latin American Research*, Vol. 21, No. 2 (2002): 248-269.

Lowenthal, Abraham F., "The Obama Administration and the Americas: A Promising Start", *The Washington Quarterly*, Vol 32, No. 3, (2009): 119-136.

Manzetti, Luigi, "The Political Economy of Mercosur", *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 35, No. 4 (Kış, 1993-1994): 101-141.

Mattei, Ugo, "A Theory of Imperial Law: A Study on U.S. Hegemony and the Latin Resistance", *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol. 10, Issue 1 (Kış 2003): 383-447.

Muhr, Thomas, "TINA Go Home! ALBA and Re-theorizing Resistance to Global Capitalism", *Cosmos and History: The Journal of Natural and Social Philosophy*, Vol. 6, No. 2 (2010): 27-54.

Parker, Dick, "Chávez and the Search for an Alternative to Neoliberalism", *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 2 (Mart, 2005): 39-50.

Ramírez, Cristobal Valencia. "Venezuela's Bolivarian Revolution: Who are the Chavistas?" *Latin American Perspectives,* Vol. 32, No. 3 (2005): 79-97.

Robinson, W. I. "Gramsci and Globalisation: From Nation-state to Transnational Hegemony", *Critical Review Of International Social and Political Philosophy*, Vol 8, No 4 (2005): 1-16.

Rodríguez, Lilia, "Barrio Women: Between the Urban and the Feminist Movement", *Latin American Perspectives*, Vol. 21, No. 3 (Yaz 1994): 32-48.

Rosenau, James N., "Understanding World Affairs: The Potential of Collaboration", *Globalizations*, 1474-774X, Vol. 1, No. 2, (Ağustos 2004): 328 – 341.

Sanoja, Pedro, "Ideology, Institutions and Ideas: Explaining Political Change in Venezuela", *Bulletin of Latin American Research*, Vol. 28, No. 3, (2009): 394–410.

Shepherd, William R., "Bolivar and the United States", *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 1, No. 3 (Ağustos, 1918): 270-298.

Shifter, Michael, "In Search of Hugo Chávez", *Foreign Affairs*, Vol. 85, No. 3, (Mayıs-Haziran 2006): 45-59.

Trinkunas, Harold A., **"**Defining Venezuela's 'Bolivarian Revolution'", *Military Review*, Vol. 85, Issue 4, (Haziran-Ağustos, 2005): 39-44.

Wiarda, Howard, "After Miami: The Summit, the Peso Crisis, and the Future of US-Latin American Relations", *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 37, No. 1, (Bahar 1995): 43-68.

Zúquete, José Pedro, "The Missionary Politics of Hugo Chávez", *Latin American Politics and Society*, Vol. 50, No.1 (2008): 91-121.

Elektronik Kaynaklar:

Adam Thomson, "Venezuela Aid Cements Ties with Nicaragua", *Financial Times*, 7 Haziran 2007, [http://www.ft.com/cms/s/0/adc45eac-9e93-11db-ac030000779e2340.html#axzz1IAIIyX3A], (Erişim: 22 Mart 2011).

Adrián Bonilla, "Opciones de Cooperación de las Naciones Limítrofes con Colombia Frente al Conflicto Armado en Colombia", 30 Eylül 2004, [http://www.flacsoandes.org/dspace/bitstream/10469/2688/3/09.%20Cap%C3%ADtulo%206.%20B.%20Efectos%20en%20las%20Fronteras...%20Bibliograf%C3%ADa.pdf], (Erişim: 3 Mart 2011).

Andres Oppenheimer, "General: Islamists Find Latin America Funds", *Miami Herald*, 9 Mart 2003, [http://www.freerepublic.com/focus/news/860359/posts], (Erişim: 19 Mart 2011).

"Chávez, Lula da Silva Sign Trade Pacts", *Associated Press*, 14 Şubat 2005, [http://www.msnbc.msn.com/id/6 968837/ns/business-world_business/], (Erişim: 23 Eylül 2010).

"Chávez Habría Financiado la Campaña de López Obrador", *El Universo*, 4 Aralık 2010, [http://www.eluniverso.com/2010/12/04/1/1361/chavez-habria-financiado-campana-lopez-obrador.html], (Erişim: 31 Mart 2011).

"Chávez Quiere Crear una OPEP Sudamericana", 26 Haziran 2002, [http://www.terra.com.uy/canales/internacion ales/48/48640.html], (Erişim 23 Eylül 2010).

"Chávez Makes US Oil Export Threat", *BBC News*, 15 Ağustos 2005, [http://news.bbc.co.uk/2/ hi/americas/4153318.stm], (Erişim: 24 Eylül 2010);

"Chávez Signs Nuclear Deal in Russia", *El Cezire*, 15 Ekim 2010, [http://english.aljazeera.net/news/europe/2010/10/201010151473529461.html], (Erişim: 6 Nisan 2011).

CIA, The World Factbook, [https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ve.html] (Erişim: 22 Nisan 2010).

"CIA Documents Show Bush Knew of 2002 Coup in Venezuela", 29 Kasım 2004, [http://www.democracynow.org/2004/11/29/cia_documents_show_bush_knew_of] (Erişim: 8 Eylül 2010).

"Cuba Anger at US Posada Carriles Verdict", *BBC*, 9 Nisan 2011, [http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-13026870], (Erişim: 11 Nisan 2011).

"Cuba's Fidel Castro Calls OAS a U.S. Trojan Horse", 4 Haziran 2009, [http://english.people.com.cn/90001/90777/90852/6671703.html], (Erişim: 20 Nisan 2010).

Daniel Erikson, "Cuba, China, Venezuela: New Developments", *Cuba in Transition Vol. 15*, (Ağustos 2005): 410-418. [http://lanic.utexas.edu/project/asce/pdfs/volume15/pdfs/erikson.pd f], (Erişim: 22 Mart 2011).

David Adams, "Latin America's Balanced/Biased Voice", *St. Petersburg Times*, 8 Ağustos 2005, [http://www.sptimes.com/2005/08/08/State/Latin_America_s_balan.shtml], (Erişim: 1 Nisan 2011).

ECLAC (Economic Commission for Latin America and the Caribbean) 2009 Küba Raporu, [http://www.eclac.org/publicaciones/xml/3/38063/Cuba.pdf], (Erişim: 4 Nisan 2011).

Gregory Wilpert, "The Economy, Culture, and Politics of Oil in Venezuela," [Venezuelanalysis.com, http://venezuelanalysis.com/analysis/74], (Erişim: 22 Nisan 2010).

Gregory Wilpert, "The Meaning of 21st Century Socialism for Venezuela", 22 Haziran 2006, [http://www.zcommunications.org/the-meaning-of-21st-century-socialism-for-venezuela-bygr egory-wilpert], (Erişim: 9 Şubat 2011).

Gregory Wilpert, "Venezuela and Guatemala Compromise on UN Security Council Seat", *NY Latino Journal*, 2 Kasım 2006, [http://nylatinojournal.com/home/eagles_in_fall,_lions_in_spring/news/venezuela_and_guatemala_compromise_on_un_security_council_seat.], (Erişim: 6 Mayıs 2010).

Guido Grooscors, "La Política Internacional de Rómulo Betancourt y la Defensa de la Democracia en América", *Venezuela Analítica*, Vol. 3, No. 41, Haziran 1999. [http://www.analitica.com/vam/1999.07/ documentos/03.htm], (Erişim: 26 Mayıs 2010).

Hugo Chávez, Aló Presidente 229. Program, 17 Haziran 2005, [http://www.losdocentes.com/historia/material-de-apoyo/concepcion-de-politica-y-estado-del-llamado-socialismo-del-siglo-xxi], (Erişim: 11 Ocak 2011).

Humberto Márquez, "Venezuela Forges Ahead Towards Regional Energy Integration", 22 Ekim 2004, [http://www.globalexchange.org/countries/americas/venezuela/2609.html], (Erişim: 23 Eylül 2010).

Ian James, "Chávez Boosts Heating Oil Program for U.S. Poor; Goes After Bush Again", *Washington Post*, 21 Eylül 2006, [http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/09/21/AR2006092101163.html], (Erişim: 16 Aralık 2010).

Ian James, "Venezuela-Russia Ties Deepen Despite US Pressure", *Associated Press*, 18 Eylül 2008, [http://www.breitbart.com/article.php?id=D939AOU81&show_article=1], (Erişim: 5 Nisan 2011).

IMF World Economic Output Database, Nisan 2009, [http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/weodata/download.aspx], (Erişim: 14 Nisan 2010).

"Iran and Venezuela Open Joint Bank to Boost Ties", *Reuters*, 3 Nisan 2009, [http://in.reuters.com/article/2009/04/03/iran-venezuela-bankidINHAF34910020090403], (Erişim: 5 Nisan 2011).

"Iran and Venezuela Plan Anti-U.S. Fond", *USA Today*, 14 Ocak 2007, [http://www.usatoday.com/news/world/2007-01-14-iran-venezuela_x.htm], (Erişim: 5 Nisan 2011).

James Petras, "La Histórica Reunión de la OEA", *La Jornada*, 3 Haziran 2005, [http://www.jornada.unam.mx /2005/07/03/030a1mun.php] (Erişim: 15 Nisan 2010).

James Suggett, "Latest Venezuela-China Deals: Orinoco Agriculture, Civil Aviation, Steel, and $5 Billion Credit Line", 4 Ağustos 2010, [http://venezuelanalysis.com/news/5548], (Erişim: 3 Nisan 2011).

James Suggett, "Venezuela Deports Two Drug Kingpins, Calls US Drug Blacklist 'Abusive and Interventionist'", 20 Eylül 2010, [http://venezuelanalysis.com/news/5651], (Erişim: 30 Kasım 2010).

Jeffrey H. Birnbaum ve Steven Mufson, "Is CITGO Program for Poor, or for Chávez?", *The Washington Post*, 24 Şubat 2007, [http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/02/23/AR2007022302000.html], (Erişim: 10 Ekim 2010).

Jerrold M. Post, "El Fenomeno Chávez: Hugo Chávez of Venezuela, Modern Day Bolívar", Mart 2007, [www.fas.org/irp/eprint/chavez.pdf], (Erişim: 4 Kasım 2010).

Joanna Klonsky, Mercosur: South America's Fractious Trade Bloc, 20 Ağustos 2009, [http://www.cfr.org/pu blication/12762/mercosur.html.], (Erişim: 12 Aralık 2010).

Jody Nesbitt, “U.S. Sanctions on Russian Arms Becouse of Venezuelan Arms Deal, says Russians”, 10 Ağustos 2006, [http://venezuelanalysis.com/news/1879?page=32], (Erişim: 1 Nisan 2011).

John King, “White House Calls on Chávez to Schedule Early Elections”, 13 Aralık 2002, CNN, [http://articles.cnn.com/2002-12-13/world/venezuela.crisis_1_early-elections-political-crisis-venezuelan-people ?_s=PM:WORLD], (Erişim: 3 Mart 2011).

Juan Forero, “A Chávez Comeback More Astounding Than His Fall”, *The New York Times***,** 14 Nisan 2002, [http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9806E0D9133CF937A25757C0A9649C8B63&pagewanted=1], (Erişim: 3 Mart 2011).

Juan Forero, “Chávez, Seeking Foreign Allies, Spends Billions”, 4 Nisan 2006, *The New York Times*, [http://www.nytimes.com/2006/04/04/world/americas/04venezuela.html], (Erişim: 26 Şubat 2010).

Juan Ferero, “Friends of Venezuela Are There to Help”, 31 Ocak 2003, *The New York Times*, [http://www.nytimes.com/2003/01/31/world/friends-of-venezuela-are-there-to-help.html], (Erişim: 3 Mart 2011).

Latin America: Iran Trade Triples", 2 Aralık 2009, *Latin Business Chronicle*, [http://www.latinbusinesschr onicle.com/app/article.aspx?id=3842], (Erişim: 4 Nisan 2011).

"Latin Amerika'da İran Varlığı", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 27 Mayıs 2010, [http://www.sde.org.tr/tr/ haberler/1072/latin-amerikada-iran-varligi.aspx], (Erişim: 5 Nisan 2011).

Marialcira Matute ve Isidoro Duarte, "Golpe de Estado en Venezuela: A tres años de abril 2002: ¿Quiénes Han Contado la Verdad?", [http://encontrarte.aporrea.org/media /17/libreria%20mediatica17.pdf], (Erişim: 22 Şubat 2011).

Marie Trigona, "Mercosur: More Than a Trade Pact", 26 Haziran 2006, [http://venezuelanalysis.comanalysis/18 55], (Erişim: 12 Aralık 2010).

Mario E. Carranza, "Mercosur, The Global Economic Crisis, and the New Arquitecture of Regionalism", 17-20 Şubat 2010, [www.latn.org.ar/web/wp-content/uploads/ 2010/10/WP125.pdf], (Erişim: 10 Aralık 2010).

Margaret Bancerz, "Counter-Hegemony and ALBA: The Answer to the FTAA", York University, Baptista Prizewinning Essay**,** Aralık 2010, [www.yorku.ca/cerlac/Bancerz.pdf], (Erişim: 19 Şubat 2011).

Martha Harnecker, “Latin America & Twenty-First Century Socialism: Inventing to Avoid Mistakes”, *Monthly Review*, Haziran- Ağustos 2010, Vol 62, No 3, [http://monthlyreview.org/100701harneckerPart2-1.php], (Erişim: 22 Kasım 2010).

Matiás Riutort, “Las Causas de la Pobreza en Venezuela”, *Superar la Pobreza: El Camino por Recorrer*. Vol. 2, Documentos del Proyecto Pobreza, Caracas, Universidad Católica Andrés Bello, 2001,[http://biblioteca2.ucab.edu.ve/iies/bases/iies/texto/RIUTORT_MT_1999.PDF], s. 19, (Erişim: 25 Kasım 2010).

Michael Keefer, “Hugo Chávez Frias and the Sense of History”**,** 3 Mayıs 2005, [http://venezuelanalysis.com/analysis/1103?quicktabs_2=0], (Erişim: 10 Ocak 2010).

“No Deportation for Cuban Militant”, *BBC News*, 28 Ekim 2005, [http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4289136.stm], (Erişim: 24 Nisan 2010).

Owen Worth ve Kyle Murray, “Revisiting the Old to Unlock the New? A Gramscian Critique of the Neo-Gramscians”, Conference Paper, Political Studies Association, Manchester, 2009, [http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2009/Worth.pdf] (Erişim: 23 Haziran 2011).

“Peru Recalls Venezuela Ambassador”, *BBC News*, 5 Ocak 2006, [http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/ 4583268.stm], (Erişim: 24 Mart 2011).

Ricardo Adrián Runza, “La Construcción de Una Comunidad de Seguridad en Ámerica del Sur a la Luz de la Adquisición de Armamento”, Haziran 2008,

[http://library.fes.de/pdf-files/bueros/la-seguridad/50503.pdf], (Erişim: 1 Nisan 2011).

Russ Dallen, "US Blacklists Venezuelan State-owned Arms Maker", *Latin American Herald Tribune*, Ekim 2008, [http://laht.com/article.asp?CategoryId=10717&ArticleId=319471], (Erişim: 1 Nisan 2011).

Símon Bolívar, Carta de Jamaica, [http://www.bicentenario.gob.mx/index.php?option=com_content&view=article&id=95:independencia-independencias-iberoamericanas-qcarta-dejamaicaq&catid=66:archivo-historico], (Erişim: 20 Kasım 2010).

Simon Romero, "Venezuela Still Aids Colombia Rebels, New Material Shows", *The New York Times*, 2 Ağustos 2009, [http://www.nytimes.com/2009/08/03/world/americas/03venez.html], (Erişim: 10 Mart 2011).

Sociedad Bolivariana Estudiantil Bicentenaria, [http://www.docentesdeprimaria.com/wp-content/uploads/2010/11/SOCIEDAD-BOLIVARIANAESTUDIANTIL-2010-2011.pdf], Eylül 2010, s. 4. (Erişim: 16 Aralık 2010).

"Southcom Commander Warns of Narco-terrorist Threat in Latin America", 12 Mart 2003, [http://www.iwar.org.uk/news-archive/2003/03-12.htm], (Erişim: 19 Mart 2011).

Steve Ellner, “Hugo Chávez: Radical Populist or Neopopulist?”, 6–8 Eylül 2001, [http://lasa.international.pitt.edu/Lasa2001/EllnerSteve.pdf] (Erişim: 12 Eylül 2009).

“Telesur, Proyecto Contrahegemónico para Competir con CNN y Univisión”, *La Jornada*, 27 Şubat 2005, [http://www.aporrea.org/medios/n56852.html], (Erişim: 1 Nisan 2011).

Tim Padgett ve Mercedes Alvaro, “Is Another Chávez On the Rise in Ecuador?”, 13 Ekim 2006, *Time*, [http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1545955-1,00.html], (Erişim: 6 Nisan 2010).

“The Chávez Play: Venezuela’s President Tries His Hand at Financial Arbitrage”, *The Economist*, 26 Ekim 2006, [http://www.economist.com/node/8086810], (Erişim: 24 Mart 2011).

United States Department of State, Patterns of Global Terrorism 2002, Western Hemisphere Overview, Nisan 2003, [http://www.state.gov/documents/organization/20116.pdf], (Erişim: 19 Mart 2011).

“US Concerned About Lack of Transparency in Iran-Venezuela Flights”, *El Universal*, 5 Nisan 2011, [http://english.eluniversal.com/2011/04/05/us-concerned-about-lack-of-transpa rency-in-iran-venezuela-flights.shtml], (Erişim: 7 Nisan 2011).

"U.S. Concerned Over Venezuela-Russia Arms Deal", *Reuters,* 14 Eylül 2009, [http://www.reuters.com/article/2009/09/15/us-usa-venezuela-arms-idUSTRE58E0TY20090 915], (Erişim: 4 Nisan 2011).

"US Lawmakers Warn PdVSA About Consequences of Coopertion With Iran", *El Universal*, 5 Ocak 2011, [http://english.eluniversal.com/2011/01/05/en_eco_esp_us-lawmakers-warnpd_ 05A4935 811.shtml], (Erişim: 7 Nisan 2011).

"US Shrugs off Chávez Threat Over Oil", *Financial Times*, 11 Şubat 2008, [http://www.ft.com/cms/s/0/13d86014-d8f7-11dc8b220000779fd2ac.html#axzz1EbSkUwCc], (Erişim: 24 Eylül 2010).

"US Warns Against Chávez Danger", *BBC News*, 17 Şubat 2006, [http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas /4723902.stm], (Erişim: 28 Nisan 2010).

"Venezuela's Chávez Says World Faces Choice Between US Hegemony and Survival", 20 Ekim 2006, [http://venezuelanalysis.com/news/1954], (Erişim: 25 Kasım 2009).

"Venezuela's Chávez Threatens Oil Cut to US", *Oil Marketer*, 26 Temmuz 2010, [http://www.oilmarketer.co.uk/2010/07/26/venezuelas-chavez-threatens-oil-cut-to-us/], (Erişim: 24 Eylül 2010).

"Venezuela's First Satellite Launched from China", *CNN*, 30 Ekim 2008, [http://articles.cnn.com/2008-10-30/tech/venezuela.satellite_1_first-satellite-xichang-satellite-launch-center-telecommunications-satellite?_s= PM:T ECH], (Erişim: 26 Haziran 2010)

ÖZET

Hugo Chávez'in iktidara gelişi ve "Bolivarcı devrim", Venezuela'nın dış politikasını da etkileyen önemli bir siyasi değişiklik sürecidir. Chávez'in amacı ABD'ye karşı kıtasal bir mücadelenin liderliğini yapmak ve Latin Amerika'nın çok kutuplu bir dünyada önemli bir ekonomik ve siyasi kutup olarak yükselmesini sağlamaktır. "21. yüzyıl sosyalizmi" böylelikle Latin Amerika ülkeleri için ABD'nin neoliberal politikalarına karşı bir alternatif yaratmayı hedeflemektedir. Chávez bu amaçla, ABD'nin tasarladığı Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması'nı (FTAA) reddetmiş, onun yerine karşı-hegemonik bir proje olarak Latin Amerika için Bolivarcı İttifak'ı (ALBA) geliştirmiştir. Son olarak Chávez, ABD'nin rakipleri İran, Rusya ve Çin ile yakın ilişki içine girmiş ve bölgedeki radikal sol hareketlerle sıkı bağlar kurmuştur. Bu strateji Venezuela'nın ABD ile ilişkilerinde gerilime neden olmuştur. Bununla birlikte iki ülke arasındaki gerilime rağmen Venezuela ve ABD'nin önemli petrol ticareti ortakları olarak kalmaları, bu süreçte petrolün rolünün dikkatle incelenmesini gerektirir. Bu tez Chávez döneminde Venezuela dış politikasını bir karşı-hegemonya projesi olarak ele almakta ve Venezuela ve aynı zamanda Latin Amerika için bu karşı-hegemonik mücadelenin mümkün olabileceği şartları belirlemeyi amaçlamaktadır.

ABSTRACT

Hugo Chávez's rise to power and "the Bolivarian revolution" is an important process of political change that has also affected Venezuela's foreign policy. Chávez has declared a self assumed mission to lead the continental struggle against the U.S. and to unify Latin America as an important economic and social pole in a multi-polar world. Therefore, "Socialism for 21.Century" has been aiming to create an alternative to U.S. promoted neoliberal policies for the Latin American countries. Chávez has also rejected the U.S. proposal of creating a Free Trade Area of the Americas (FTAA) and has furthered the Bolivarian Alternative for the Americas (ALBA) as a counter-hegemonic regionalism project. Finally, Chávez has challenged the U.S. by establishing close relations with traditional U.S. rivals such as Iran, Cuba, and China and close ties with the radical left movements in the region. This strategy has strained Venezuela's relations with the U.S. Beside, the role of oil in this process should also be considered attentively since Venezuela and the U.S. are important oil-trading partners despite all of the tensions between two countries. This thesis attempts to analyze the foreign policy of Venezuela under Chávez as a counter-hegemonic project and determine the conditions under which an effective counter-hegemonic challenge might be possible for Venezuela and Latin America as well.